

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

SİİRT VE ÇEVRESİNDEKİ ZİYARET YERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. İskender OYMAK

HAZIRLAYAN
Ali ÇELİK

2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

SİİRT VE ÇEVRESİNDEKİ ZİYARET YERLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Prof. Dr. İskender OYMAK

HAZIRLAYAN
Ali ÇELİK

ELAZIĞ-2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

SIIRT VE ÇEVRESİNDEKİ ZİYARET YERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. İskender OYMAK

HAZIRLAYAN

Ali ÇELİK

Jürimiz, ^{24.12.2012} tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / ~~doktora~~ tezini oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. İskender OYMAK
2. Doç. Dr. İhsan SOYSALDI
3. Yrd. Doç. Dr. Ramazan IŞIK
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SIİRT VE ÇEVRESİNDEKİ ZİYARET YERLERİ

Ali ÇELİK

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Dinler Tarihi Bilim Dalı

ELAZIĞ – 2012, Sayfa: XI+164

“Siirt ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri” adlı çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ilin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde ziyaret fenomeninden bahsedildi. İkinci bölümde Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret yerleri konu edildi. Burada ziyaret yerlerinin yapılış tarihleri, türbelerde bulunan zatların menkıbevi kişilikleri ve ziyaret yerlerinde oluşan inanışlar anlatıldı. Üçüncü bölümde ise kutsal mekânların ziyaret amaçları ve ziyaret yerlerinin tipolojileri yapıldı.

Gerek ziyaret yerlerinde yapılan gözlem gerekse yöre halkı ve ziyaretçilerle yaptığımız mülakatlarla ziyaret yerlerinde oluşan inanışları tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Ziyaret, Kutsal, Türbe, Dinler Tarihi.

SUMMARY

Master's Thesis

PLACES TO VISIT IN AND AROUND THE PROVINCE OF SİİRT

Ali ÇELİK

Fırat University

School of Social Sciences

The Main Scientific Branch of Philosophy and Religious Studies

Science of The History of Religions

Page XI+164

“Places to visit in and around the province of Siirt” This work consists of an introduction and three chapters. Given in the introduction of information about the history and geography of the province of Siirt. In the first chapter mentioned the phenomena of visit. Places to visit in the vicinity of Siirt and were the subject of the second part. Here at construction sites to visit, places to visit tombs of the personages the epic personalities and beliefs explained. In the third chapter the purposes of visiting the holy sites and places of visit was typologies.

Visiting places both local people and visitors to the observation and interviews we have tried to identify the beliefs of places to visit.

Keywords: Siirt, Visitation, the Holy, Tomb, History of Religions

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ	VIII
METOT VE KAYNAKLAR	X
A. Metod.....	X
B. Kaynaklar	X
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

ZİYARET FENOMENİ VE ZİYARET YERLERİ COĞRAFİ DAĞILIMI	7
1.1. Kutsal Mekân Anlayışı Açısından Ziyaret Fenomeni	7
1.2. Siirt Yöresinde Bulunan Ziyaret Yerlerinin Coğrafi Dağılımı	14
1.2.1. Merkez İlçe.....	14
1.2.2. Aydınlar (Tillo) İlçesi	14
1.2.3. Baykan İlçesi	14
1.2.4. Şirvan İlçesi.....	14
1.2.5. Eruh İlçesi	15
1.2.6. Pervari İlçesi.....	15
1.2.7. Kurtalan İlçesi	15

II. BÖLÜM

SİIRT MERKEZ VE İLÇELERİNDEKİ ZİYARET YERLERİ	16
2.1. Merkez İlçesi.....	16
2.1.1. Şeyh E'bul Vefa.....	16
2.1.2. Şeyh Halef.....	18
2.1.3. Şeyh Muhammed Tarmili.....	20
2.1.4. Muhammed Bin Münkedir.....	20
2.1.5. Şeyhetü'z-Zeynep	23
2.1.6. Şeyh Et-Türkî'	24
2.1.7. Şeyh Musa	26
2.1.8. Şeyh İlyas	27
2.1.9. Şeyh Sibre	27

2.1.10. Şeyh Naccar.....	28
2.1.11. Şeyh Tayyar.....	28
2.1.12. Molla Halil Es-Siirdi.....	29
2.1.13. Şeyh Süleyman.....	31
2.1.14. Şeyh Halil-Ül Ferd.....	31
2.1.15. Şeyh İbleyliye.....	32
2.1.16. Şeyh Saad.....	32
2.1.17. Şeyh'el Hulu (Tatlı Dede).....	33
2.1.18. Şeyh Muhammed Musa Kazım (Aydın).....	33
2.2. Aydınlar (Tillo) İlçesi.....	35
2.2.1. İsmail Fakirullah Tillovi.....	36
2.2.2. İbrahim Hakkı Hazretleri.....	42
2.2.3. Sultan Memduh.....	46
2.2.4. Zemzem'ül Hasse (Kubbeyi Hasiye).....	52
2.2.5. Şeyh Muhammed El-Hazin.....	56
2.2.6. Şeyh Hamza El-Kebir.....	62
2.2.7. Şeyh Mücahid.....	63
2.2.8. Seyyid Şeyh Muhammed Tomani.....	66
2.3. Baykan İlçesi.....	69
2.3.1. Veysel Karani.....	69
2.3.2. Şeyh Osman.....	88
2.3.3. Şeyh Muhammed Verkanisi.....	89
2.4. Eruh İlçesi.....	90
2.4.1. Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı (Şavuri).....	90
2.4.2. Sofu Dede (Bapire Sofi).....	94
2.4.3. Seyh Muhammed Türkızı.....	96
2.5. Pervari İlçesi.....	97
2.5.1. Abdurrahman B. Avf (Dar-ı Serzer).....	97
2.5.2. Şeyh Ali Reş.....	100
2.6. Şirvan İlçesi.....	101
2.6.1. Şeyh Muhammed Bin Ali (Hanife).....	101
2.6.2. Şeyh Hüseyin (Haniye Reş).....	105
2.6.3. Şeyh Şerif Hasan.....	106

2.6.4. Şeyh Muhammed	107
2.6.5. Pir Aziz.....	107
2.7. Kurtalan İlçesi	108
2.7.1. Şeyh Seyit Abdülmennan.....	108
2.7.2. Seyyid Hasan.....	109
2.7.3. Seyyit Kasım	111
2.7.4. Ziyaretgâh.....	112

III. BÖLÜM

MENKİBE, KERAMETLER VE ZİYARET AMAÇLARI.....	113
3.1. Menkıbe ve Keramet.....	113
3.2. Ziyaret Amaçları.....	116
3.2.1. Manevi Amaçla Yapılan Ziyaret	117
3.2.2. Maddi Amaçla Yapılan Ziyaret	118
3.3. Ziyaret Usul, Adab ve Uygulamaları.....	123
3.3.1. Ziyaretçilerin ziyaret esnasında sergiledikleri pratikler.....	124
3.4. Ziyaretçiler	126
3.5. Ziyaretlerin Tipolojisi.....	128
3.5.1. Tarihi Yönden Ziyaretlerin Tipolojisi.....	129
3.5.2. Cazibe ve Etki Boyutları Açısından Ziyaret Yerleri.....	130
3.5.3. Sosyal Çevreleri Açısından Ziyaret Yerleri	131
3.5.4. Ziyaretlerin Kutsiyetinin Kaynağı Açısından Ziyaret Yerleri.....	132
3.5.5. Makam Türbeleri	133
3.5.6. Cazibelerine Göre Ziyaret Tipolojisi	134
SONUÇ	135
BİBLİYOGRAFYA.....	137
EKLER.....	146
ÖZGEÇMİŞ.....	164

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ans.	: Ansiklopedi
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
km.	: Kilometre
m.	: Metre
M.	: Miladi
s.	: Sayfa
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vg.	: Ve gibi
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Siirt, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin önemli tarihi şehirlerinden biridir. İsminden çok eski olduğu anlaşılrsa da, Siirt'in ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Medlerin hâkimiyetiyle başlayan tarihi, Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlıya katılmasıyla bugüne kadar gelmiştir. Siirt, Türkiye'de "evliyalar ve ulemalar diyarı" olarak bilinmektedir. Bu şehirde yaşayan büyük alim ve mutasavvıfların yetiştirdiği nesiller bugün şehrin sosyo-kültürel yapısının oluşumuna büyük katkı sağlamaktadır. Bu şehre değer katan ve sayısız öğrenci yetiştiren alim ve mutasavvıflar, yaşadıkları dönemde olduğu gibi vefatlarından sonra da halk tarafından ilgi görmeye devam etmiştir. Anadolu'nun sair yerlerinde bulunan türbelerde olduğu gibi bölge insanı da, bu ulu zatların türbelerinde ve türbelerindeki su, toprak ve ağaçta kutsiyet aramış, dertlerine derman bulmak maksadıyla bunların türbelerine bir kutsiyet atfederek buraları sürekli ziyaret etmiştir. Aslında bu inanç sadece Türklerin eski inanç sisteminde ve İslamiyet'te değil, adeta bütün dinlerde ortak bir inanıştır. Bu mekânlarda derdine derman aramak, türbede yatmakta olan kutlu zatın bu âlemden irtihalinden sonra da, himmetinin devam ettiği inancı ile izah edilebilir. Bu durum, buralarda sergilenen birçok ritüellerin ve buralarla ilgili inanışların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Siirt yöresi ziyaret yerlerinde oluşan yanlış inanış, bid'at ve hurafeler, Anadolu'nun diğer bölgelerine göre asgari seviyededir.

Araştırma alanımızda, Siirt ili ve çevresinde bulunan ziyaret yerlerini araştırmaya çalıştık. Bu çalışma esnasında ilmi verileri göz önüne alarak ve birebir yaptığımız mülakatlarla araştırma alanımızda bulunan ziyaret yerlerini incelemeye çalıştık. Elde ettiğimiz verileri objektif bir şekilde yorumlamaya çalıştık. Giriş ve üç bölümden oluşan tezimizin giriş kısmında Siirt ilinin coğrafi konumu, tarihçesi ve sosyal durumunu belirttik. Birinci bölümde, ziyaret konusunun kutsiyeti sebebiyle öncelikle dinlerdeki "kutsal"ın kapsamı ve ziyaret fenomeninden bahsettik. İkinci bölümde, Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret yerleri, yapılış tarihleri, türbelerde bulunan zatların menkıbevi kişilikleri ve ziyaret yerlerinde oluşan inanışlarını birlikte inceledik. Son bölümde ise, verileri değerlendirerek tipolojisini ortaya koymaya çalıştık.

Araştırmamız sırasında, benden yardımını ve sıcak ilgisini esirgemeyen bölge halkına, bana sürekli olarak destek olan Siirt Üniversitesi Türk Dili Okutmanı Şahap BULAK'a ve çalışmam boyunca değerli fikirleri ve engin tecrübesiyle bana yol gösteren hocam Prof. Dr. İskender OYMAK'a teşekkür ederim.

ELAZIĞ – 2012

Ali ÇELİK

METOT VE KAYNAKLAR

A. Metod

“Siirt Ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri” adlı Tezimiz giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Siirt’in tarihi, coğrafi yapısı, sosyal yapısı ve ekonomik durumu hakkındaki bilgiler literatür taraması yoluyla elde edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde ziyaret konusunun kutsiyeti sebebiyle öncelikle dinlerdeki Kutsalın kapsamı ve ziyaret fenomeni hakkındaki bilgiler kaynaklar taraması yoluyla elde edildi.

Çalışmanın ikinci bölümünde Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret yerleri ve bu mekânlarda oluşan inanışlar saha taraması ile bizzat gözlemlenerek ortaya konulmuş, yerinde gözlenemeyen inanışlar ise yöre halkı ile mülakat yapılması sonucunda elde edilmiştir.

Mülakat yapılan kişiler konuya vakıf insanlardan seçilmiş ve objektif olarak yazıya geçirilmiştir. Hatta bu insanlardan bazıları ziyaret yerinde türbesi bulunan zatların torunları, yakınları ve müridlerinden seçilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret yerleri ve bu mekânlarda oluşan inanışların değerlendirilmesi ve tipolojisi yapılmıştır. Bu bölümde değerli Hocam İskender Oymak’ın “Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri” adlı eserinde yaptığı tipoloji kullanılarak oluşturulmuştur.

B. Kaynaklar

Araştırmamız bir saha çalışması olduğu için konuyla ilgili mülakat yapılan kişiler bibliyografyada gösterilmiştir. Tezimizin giriş bölümü olan Siirt ilinin tarihsel gelişimi, coğrafi konumu, fiziki yapısı ve sosyal durumu hakkındaki bilgiler; ; Özden Gökhan Baydaş’ın “Tillo’daki Mimari Eserler”, 1998 Siirt il yıllığı, www.siirtbld.gov.tr, www.siirt.gov.tr ve www.siirttarim.gov.tr adlı kaynak ve internet sitelerinden faydalanılmıştır.

“Siirt İli Ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri” adlı tezimizin birinci ve üçüncü bölümlerinde, İskender Oymak Hocam’ın “Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret

Yerleri”, Ekrem Sarıkçıoğlu’nun,” Din Fenomenolojisi”, “Rehber ansiklopedisi”, Ali Köse - Ali Ayten’in “ Türbeler” adlı eserinde, ikinci bölümde ise Hüseyin Arslan’ın “Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Yurdu Tillo”, Nureddin Sancar’ın “Tillo Evliyalari”, Komisyon “Siirt’ Tespiti ve Tescili Yapılmamış Kültür Varlıkları” , Tertip Heyeti “Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari”, adlı eserlerinden ve burada sayamadığımız diğer bazı Arapça ve Türkçe eserlerden faydalanılmıştır.

GİRİŞ

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 41°-57' doğu boylamı, 37°-55' kuzey enlemi üzerinde yer alan Siirt, doğuda Şırnak ve Van, kuzeyinde Batman ve Bitlis, batısında Batman, güneyinde ise Mardin ve Şırnak illeriyle çevrili olan küçük bir ildir. Yüz ölçümü 11.519 km iken, Şırnak ve Batman'ın il olmalarından sonra 6186 km²' ye düşmüştür.¹

İl topraklarının büyük bölümü dağlarla kaplı olan Siirt, kuzeyde Muş dağları, doğuda Siirt dağları çevrilidir. Bu dağlar, ilin doğal sınırlarını oluşturan sıra dağlarıdır. Mevcut idari taksimata göre, Merkez ilçe ile birlikte Aydınlar, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari ve Şirvan ilçeleri olmak üzere 7 ilçeye, bu ilçeler de 7 bucak, 279 köy ve bu köylere bağlı 213 mezraya sahiptir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından güncellenen, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'nden alınan nüfus bilgilerine göre, 31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla Siirt ilinin nüfusu 310.468 kişidir. Nüfus genel olarak Türk, Arap ve Kürtlerden (Zazalar dâhil) oluşmaktadır.²

Siirt'in yeryüzü şekilleri daha çok yüksek dağlar ve platolardan oluşmaktadır. İlin kuzeyi ve doğusu yüksek ve sarpıtır. Genel olarak Güneydoğu Toroslar adıyla anılan bu dağ sırası, doğudan güneydoğuya genişçe bir yay çizerek Hakkâri Dağları ile birleşir.

Siirt'in doğusunda kalan bu dağlar, 2838 m yüksekliğindeki Yazlıca (Herekul) Dağı, 2444 m yüksekliğindeki Meydan-ı Süleyman Tepesidir. Onu daha düşük yükselti ile Kör Kandil Dağı izlemektedir. Güneydoğu bölümüne kalan dağlar ise dağınık olup daha alçaktır. Bunlara örnek olarak Yassı Dağı 2280 m ve Şeyh Ömer Dağı 1409 m gösterilebilir. Siirt'te bu dağların dışında, bazı yükseltiler de bulunmaktadır. Bunların en önemlisi; Kurtalan'ın güneyindeki Dilek Tepesi'dir (1550m). Bu yükseltiler genellikle çıplak olmakla beraber, kuzey yamaçlarında yer yer meşe ağaçlarından oluşan ağaç toplulukları görülmektedir. Dağlardan başka büyük bölümü yüksek düzlüklerden oluşan platolar yer almaktadır. Başlıcaları Pervari'de Çemikarı, Ceman ve Herakol ile

¹ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 55; Özden Gökhan Baydaş, Tillo'daki Mimari Eserler, Kültür Bak. Yay, Ankara-2002, s.5.

² Siirt İl Yıllığı, s. 55; Baydaş, a.g.e, s.5.

Şirvan'da Bacavan yaylalarıdır. Yaz-kış yağış alan bu yaylalar zengin çayırlarla kaplıdır. Yöre halkı ve göçerler hayvanlarını özellikle bu yaylalarda otlatırlar.³

Siirt, Dicle Irmağı'nın önemli su toplama alanlarından birini oluşturmaktadır. İl topraklarının tümü Dicle Havzası'na girmektedir. Havza Fırat, Kızılırmak ve Sakarya havzalarından sonra Türkiye'nin 4. büyük havzasıdır. Dicle'nin yanı sıra Botan (Uluçay) çayı, Reşinan suyu, Garzan çayı, Başur çayı ve Kezer çayı Siirt'in önemli akarsularıdır. Bunların en önemlisi Botan (Uluçay)'dır. İl topraklarındaki uzunluğu 150 km'dir. Üzerinde bulunan Alkumru barajı tamamlanmış olup burada elektrik üretimi yapılmaktadır. Kirazlı ve Çetin barajlarının yapımı devam etmektedir. Botanda elektrik üretimi yanında balıkçılık da yaygındır. İldeki akarsulardan Kezer çayı, Bitlis'in doğusundan çıkıp Kırkçeşme sularıyla birleşerek oluşur. Botan ve Kezer çaylarının ortak özellikleri; sıcak ve kurak dönemlerde bile sularının kurumadan nehirlere ulaşmasıdır. İl sınırlarındaki diğer akarsular Reşinon, Garzan ve Başur Çayları'dır.⁴ Bu akarsulara rağmen Siirt ilinde su sorunu bulunmaktadır.

Siirt'te karasal iklim görülmekte olup bu iklim dört mevsim en belirgin özellikleriyle yaşanmaktadır. Yazları çok sıcak ve kurak geçer. Kışları da genellikle ılıman geçmektedir. Kar yağışı, özellikle merkez ilçede nadiren görülür. Ancak kuzey bölgelerinde, Van'a yakın olan bölümlerde, kar yağışı fazladır. En az yağış Kurtalan İlçesi'nde olup, en fazla yağış Baykan İlçesinde görülmektedir. GAP'ın devreye girmesi ile il sınırları içerisinde birçok barajın yapılması sonucu iklimde belirgin bir şekilde değişimler meydana gelmiştir. Yağış ve nem oranı yükselmiştir. Yaz ve kış arasındaki ısı farkı fazladır. Siirt, Akdeniz iklimi ile Orta Kuşak Karasal ikliminin özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca Siirt ve çevresi Basra alçak basınç merkezinin yılda yaklaşık dört ay etkisinde kalır⁵.

Siirt'in bitki örtüsü, Doğu Anadolu'nun geniş yapraklı orman kuşağı ile Güneydoğu Anadolu'nun bozkır kuşağı üzerinde kalır. Güneydoğu Toroslar ile buradan kuzeye doğru uzanan plato ve dağlarda meşe ağaçları vardır. Siirt İlinin kuzey ve doğusunu bütünüyle kaplayan dağlar bu meşe ormanlarının yoğun olduğu yörelerdendir. Bu bitki örtüsü güneyinde çalılıklar ve bodur ağaçlardan oluşan bir örtüye döner. Meşe

³ Siirt İl Yıllığı, s. 55; Baydaş, a.g.e, s.5.

⁴ Siirt İl Yıllığı, s. 60-63; Baydaş, a.g.e, s.6.

⁵ Siirt İl Yıllığı, s. 65.

türlerinden mazı meşesi ve bazı kesimlerde tek ya da gruplar halinde ardıc ağaçları da bulunur.⁶

Siirt'in ekonomisi; tarım, hayvancılık, el sanatları ve kısmen sanayiye dayanır. Hayvancılık ve tarım Siirt'in en önemli geçim kaynaklarıdır. Hayvancılık, Siirt nüfusunun büyük bir kısmının temel geçim kaynağıdır. İlde mera hayvancılığı yapılmaktadır. Besi hayvancılığı gelişmemiştir. İlde küçükbaş hayvancılık yaygın olup, özellikle koyun ve keçi beslenir. Pervari ilçesi bal üretiminde önemli bir yere sahiptir. Pervari Balı Türkiye'nin birçok yerinde rahatlıkla müşteri bulan bir özelliğe sahiptir⁷.

Siirt'teki önemli yeraltı kaynaklarının başında petrol gelir. Petrol, Merkez İlçe, Baykan ve Kurtalan ilçelerinde çıkarılır. Siirt'te krom ve bakır yatakları da mevcuttur. Özellikle Baykan ve Şirvan ilçelerinde bakır ve krom yatakları mevcuttur. Şirvan'a bağlı Madenköy de açılan bakır ocakları, Siirt halkı için iyi bir çalışma sahasıdır. Özel teşebbüs tarafından işletilen maden ocaklarında yaklaşık 1.000 kişi istihdam edilmektedir. Baykan'da zaman zaman üretime açılan krom yatakları bulunmaktadır.⁸

Siirt turizm açısından önemli bir yere sahiptir. Baykan'ın Ziyaret Beldesinde bulunan Veysel Karani Türbesi, Aydınlar'daki İsmail Fakirullah, İbrahim Hakkı Hazretleri Türbeleri ve müzesi, Pervari'de bulunan Abdurrahman bin Avf Türbesi Türkiye'nin her yerinden ziyaretçilerin ilgi gösterdiği inanç turizmi mekânlarının başında gelmektedir. Yılda ortalama 2 milyon ziyaretçi bu mekânları ziyaret etmektedir. Bunun yanında özellikle Selçuklulardan kalma eserler göze çarpar. Ulu Cami minaresi buna örnektir. Ayrıca ilde Hesta ve Billoris kaplıcaları da bulunmaktadır. Terör olaylarının azalması ve güvenlik sorunu ortadan kalkması durumunda ziyaretçi sayıları ikiye katlanabilir.⁹

Siirt'in bölgesel ulaşımında herhangi bir etkinliği yoktur. Coğrafi olarak sapa kaldığı için, şehirlerarası hiçbir yol buradan geçmemektedir. Şehirlerarası karayolu ile Batman, Diyarbakır, Şırnak ve Bitlis'e bağlanır. İlden ilçe, belde ve köylere ulaşım sürekli olarak vardır. Yolların çoğu asfalt olup, stabilize yollar da mevcuttur. Siirt'ten diğer illere ulaşım, karayolu, havayolu ve Kurtalan'dan demiryolu ile yapılmaktadır.¹⁰

⁶ www.siirt.bel.tr (17.07.2012)

⁷ Siirt İl Yıllığı, s. 68.

⁸ Siirt İl Yıllığı, s. 65; www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

⁹ www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

¹⁰ Siirt İl Yıllığı, s. 65

Siirt'te okuma yazma oranı son yıllardaki etkinliklerle %91'e ulaşmıştır. İl genelinde ilköğretim ve lise olmak üzere toplam 411 okul ve 2.814 derslik bulunur. Bu okullarda 93.949 öğrenci okumakta, 3,952 öğretmen görev yapmaktadır. Ayrıca yerleşime açık köy ve mezralardaki okulların tümü eğitim ve öğretime açıktır. İlde valilik tarafından okuma imkânı olmayan bütün öğrenciler için okuma imkânı sağlanmaktadır. Önceleri Dicle Üniversitesi'ne bağlı 1 fakülte ve 2 meslek yüksekokulu olarak eğitim veren üniversite, bugün Siirt Üniversitesi olarak, bağımsız bir şekilde eğitim ve öğretim vermektedir. Bugün Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi ve Mühendislik ve Mimarlık Fakültelerinin yanı sıra, Sağlık Meslek Yüksekokulu, Siirt Meslek Yüksekokulu, Erüh Meslek Yüksekokulu, Kurtalan Meslek Yüksekokulu ve Siirt Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulundan oluşmaktadır.¹¹

Ayrıca Siirt'i diğer illerden ayıran en büyük özelliklerinden biri de, bugün Türkiye'de medrese eğitiminin verildiği illerin başında gelmesidir. 1200 yıllarında Tillo İlçesine gelen büyük âlim Hamza el-Kebir ile başlayan medrese kültürü, İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri zamanlarında en parlak dönemini yaşamıştır. Bugün Tillo İlçesinin nüfusu 2.000 iken, Tillo Medreselerinde bulunan öğrenci sayısı 1.000'i geçmektedir. Bugün Merkez ilçe ve diğer ilçe merkezi ve köylerinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 100'den fazla medrese bulunmaktadır. Bu medreselerde yüzlerce öğretici ders vermekte, binlerce öğrenci de ders görmektedir.

Siirt İli eski zamanlarda şimdiki Siirt'in güneyinde bulunan Botan Suyu kıyısında ve kuzeyindeki kayalarda kurulmuştur. Ancak Siirt'in ilk defa ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu, eldeki mevcut belgelerle kesin olarak bilinmediği gibi adının nereden geldiği hakkında da kesin bir bilgiye sahip değiliz. Sadece kelimenin Sami menşeli olması ihtimal dâhilindedir. Buna dayanarak Siirt isminin Sami dillerinden geldiği iddia edilmektedir. Bazı kaynaklarda bu adın, Keldani dilinden, kent anlamına gelen Keert (Kaart) sözcüğünden geldiği yazılıdır. Siirt sözcüğü kaynaklarda; Esart, Sairt, Siirt, Siird gibi çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Süryaniler kente Se'erd (yöresel söyleniş biçimiyle Sert) demişlerdir. Bu kelime XIX. yüzyılda Sert, Seerd, Sört, Sairt olarak kullanılmış, günümüzde de Siirt biçimiyle benimsenmiştir. Diğer bir kaynakta Siirt isminin, "Seert" anlamındaki "uç yer" manasına geldiği söylenir. Siirt adının nereden geldiği konusunda değişik görüşler vardır. Bunlar: Sert, Tigra, Mosert,

¹¹ www.siirt.edu.tr (17.09.2012), www.siirt.meb.gov.tr (18.09.2012)

Serad veya Tiğrakert şeklinde ifade edilir. Ayrıca eski Siirt'in birkaç sırtta kurulmasından dolayı Türkçe sırt kelimesinden türediği bunun zamanla Siirt'e dönüştüğü ifade edilir¹².

Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarının kesiştikleri alanda kurulmuş olan Siirt ile ilgili arkeolojik çalışmaların yetersizliği sebebiyle yakın zamana kadar ilin M.Ö. IV. yy. öncesi dönemleri bilinmemekteydi. 1963 yılında Halet ÇAMLIBEL ve R.J. BRAIDWOOD başkanlığında kurulan ve Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü'nce müşterek yürütülen Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları Karma Projesi kapsamı çerçevesinde Siirt İlinde yapılan yüzey araştırmalarında Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Helenistik, Roma, Bizans-İslam ve Yakınçağı kapsayan dönemlere ait buluntular ortaya çıkarılmıştır. Güneydoğu Anadolu'nun tarih öncesi dönemlerine kısmen de olsa ışık tutmuştur. M.Ö. 3000 ve 2000'lerde Güneydoğu Toroslar, iki kültür alanını birbirinden ayırmaktaydı. Güneyde Mezopotamya'da gelişmiş bir tarım kültürü, kuzeyde ise Doğu Anadolu'nun yüksek yaylalarında ilkel tarım ve hayvancılığa dayalı, daha yavaş gelişen bir kültür vardı. İki kültürün kesiştiği yerde bulunan Siirt'te, yayla kültürü özellikleri görülmekteydi. M.Ö. 3000'lerde yöreye ilk egemen olan Hurriler olmuşlardır. Hurrilerden sonra sırasıyla Hitit, Urartu, Asur, Med ve Pers'ler de hâkimiyet kurmuşlardır. Siirt, tarih boyunca Urartular, İskitler, Medler ve Persler, egemenlik dönemlerinde dinsel inanışlarını da buralara yaymışlardı. M.Ö. 150'lerden başlayarak yöreye egemen olan Partlar, Arsaklılar, Sasaniler döneminde İran tanrılarının ve inanışlarının etkisi güçlenmiştir¹³.

El-Cezire (Mezopotamya)'nin kuzeyinde yer alan Amid (Diyarbakır) bölgesinde yer alan Siirt ve civarı Hz Ömer zamanında fethedilerek İslam topraklarına katılmıştır. 639'da el-Cezire'nin fethi için görevlendirilen İyaz bin Ganem'in Diyarbakır bölgesine yaptığı akınlarda Siirt de İslam topraklarına katılmıştır. 661 yılında kurulan Emevi Hilafeti bölge ile birlikte Siirt'i de hâkimiyet altına almıştır. Emevilerden sonra hilafet makamını ele geçiren Abbasiler, Diyarbakır, Silvan ve Siirt'i de ele geçirmişlerdir. Emeviler ve Abbasilerden sonra Türklerin hâkimiyetine girmiştir. Abbasilerden sonra sırasıyla Hamdaniler, Mervaniler Beyliği, Selçuklular, Artuklular, Akkoyunlular ve

¹² Siirt İl Yıllığı, s. 33; Baydaş, a.g.e, s.6.; www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

¹³ Siirt İl Yıllığı, s. 33.; www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

Safevilerin hâkimiyetine girmiştir. Siirt, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmıştır¹⁴.

1877'de Merkez Kaza, Eruh, Şirvan, Rızvan ve Sason'dan oluşan Siirt Sancağı, Diyarbekir Vilayetine bağlı iken 1880'den sonra Bitlis Vilayetine bağlanmıştır. Siirt 26 Eylül 1919'da 48 sayılı Heyet-i Umumiye Kararı'yla bağımsız sancak haline getirilmiş, 1923'te vilayet olmuştur. 1940'lı yıllarda petrolün bulunması ve ardından 1944'te demiryolunun Kurtalan'a ulaşmasıyla kapalı ekonomik-toplumsal yapıdan kurtulmaya başlayan Siirt, bu değişimini 1950 yıllarında da sürdürmüştür. Karayolu ve demiryolunun gelişmesi, Siirt'in Anadolu pazarıyla olan ilişkisine katkı sağlamıştır. Sanayileşme-kentleşme ve şehre gelen göçler de bu oluşumun hızlanmasında pay sahibi olmuştur. 16 Mayıs 1990 yılında Batman ve Şırnak ilçelerinin il olmalarıyla beraber Beşiri, Sason ve Kozluk ilçelerini kaybeden Siirt, sahip olduğu nüfus, yüzölçümü, ilçe ve köy sayısı itibariyle yarı yarıya inmiş ve günümüzdeki yapıya kavuşmuştur¹⁵. (Bkz. Ek-1-2)

¹⁴ Komisyon, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.II, Çağ Yay., İstanbul 1986, s. 80-81; Metin Tüncel, "Siirt", D.İ.A, C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 173; Siirt İl Yıllığı, s. 33; Baydaş, a.g.e, s.11.

¹⁵ Siirt İl Yıllığı, s. 33.; www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

I. BÖLÜM

ZİYARET FENOMENİ VE ZİYARET YERLERİ COĞRAFİ DAĞILIMI

1.1. Kutsal Mekân Anlayışı Açısından Ziyaret Fenomeni

Ziyaretler ve ziyaret mekânları bütün dinlerde ve toplumlarda ilgi gören bir konu olmuştur. Bunun sebebi ise kendilerine yüklenen kutsallık fenomenidir. Kutsal olan ve olmayan arasında fark genellikle bütün dinlerde ve toplumlarda mevcuttur. Bu çerçevede kutsallık ve kutsalın belirleyici özellikleri üzerinde duracağız.¹⁶

Kutsal kelimesi Türkçede güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes, tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsi, mukaddes; bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen, tanrıya adanmış olan, tanrısal olan gibi anlamlara gelir. Bütüncül bir tarifile kutsal, kendisinde özel güçler bulunduğu inanılan, hayranlık ve korku uyandıran, niteliği tam olarak anlaşılamayan, kendini bazı nesnelere, ayinlerde gösteren güç olarak tanımlanmaktadır.¹⁷ Kutsallık ise, özü itibariyle gizemli ve tabiatüstü güç ile olan teması sebebiyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara, bazı mekânlara atfedilen üstünlüktür.¹⁸

Kutsal ile din arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Kutsal, dini tecrübenin özüdür. Kendilerini dindar olarak görenler için kutsal önemli bir fenomendir. Konuya bu yönden bakıldığında kutsal, bir din içerisindeki unsurları birbirine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlayan veya kuşatan en temel etmen olup, din bilimlerinin ana konularındandır. Politeizmden monoteizme kadar bütün dinlerin özünü oluşturur.¹⁹

Kutsallık duygusu ise, inançlı kabul edilen kişiyi Tanrı'ya, ritüele, cemaate ve ahlaka bağlayan ve kişinin dini çevrede kalmasını sağlayan en önemli tecrübelerdir. Kutsallar, her yerde ve her zaman karşımıza çıkabilen dini fenomenlerdir. Bunlar; ayinler, mitoslar, tapılan nesnelere, simgeler, mukaddes insanlar, hayvanlar, bitkiler, kutsal yerler ve benzerlerinden oluşmaktadır. Bunların her birinin son derece yoğun,

¹⁶ İskender Oymak, Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Malatya Val. Yay., Malatya 2002, s.11.

¹⁷ Oymak, a.g.e., s.11; Zeynep Erdem Ağaoglu, Dini Ziyaret Yerleri ve Halk İnanışları Açısından Kızılcahamam-Çamlıdere, (Ankara Ün. Sos. Bil. Enst Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s.4.

¹⁸ Oymak, a.g.e., s.11

¹⁹ Erdem Ağaoglu, a.tez, s. 5

karmaşık ve çok zengin bir yapısı bulunmaktadır. Kutsallar, belli zamanlar içinde kendini göstermekle birlikte, belirli zamanlara bağlı olmayabilirler.

Kutsalın tezahürlerinin kendileri vasıtasıyla ortaya çıktıkları nesnelere, aşına olduğumuz doğal ve sıradan şeyler veya mekânlardır. Kutsallığın meydana gelmesinde çoğu zaman Tanrının zuhuru da gerekmez. Örneğin bir sıkıntısı olan birinin herhangi bir mekânda yaslandığı taştan, içtiği sudan veya altında oturduğu bir ağaçtan dolayı rahatlaması, o mekânın kutsallığına delalet eden emareler olmaktadır. İnanan insan, kutsalı sadece tezahürleri sayesinde değil, tezahürlerin ötesinde bulunan gizemli boyutlarda da fark edebilmektedir. İnsan, kendi yaşadığı evrenin dışındaki evrenlerde Tanrılar, melekler, şeytanlar, iyi ruhlar ve kötü ruhlar yaşamaktadır. Bu evrenin kendi dünyasıyla kesiştiği yerde “kutsal” mümkündür. İbadethaneler, kurbanların kesildiği mekânlar, tanrının gönderdiği kitaplar, din adamları vb. şeyler kutsal kabul edilmektedir. Tabiatüstü güçlerle iletişim kurduğuna inanılan dans, müzik ve ilahiler kutsal olarak nitelendirilmektedir.²⁰

Dinlerde kutsallık Tanrıya aittir ve O, kutsalın bizatihi kendisi ve aynı zamanda belirleyicisi olmaktadır. Dini tecrübeyi yaşama arzusunda olan insan, Allah’ın işaret, alamet, tezahürlerini tecrübe etmek için, kutsal ile sezgisel ve duygusal ilişki kurma çabası içerisine girmektedir. Bunun için en uygun yerler kutsal mekân ve nesnelere bulunduğu yerlerdir. Bu mekânlara verilen önemin ana sebebi kutsalın orada tezahür etmesidir. Tarih boyunca kutsalın bütün kültürlerde bir şekilde mevcut olduğu bir gerçektir. Atalar kültü, yer, su, ağaç, dağ gibi kültler geleneksel bütün toplumlarda vardır. İlahi dinlere geçiş yapan bu toplumların daha önce sahip oldukları inanç, gelenek ve göreneklerini tamamen terk etmeleri imkânsızdı. Bu inançlarıyla ilahi dinlere geçen toplumlar, bu inançlarını bugüne kadar da, bazı değişikliklerle taşımışlardır.²¹

Kutsal nesne ve mekânlar, ya bizzat Tanrı tarafından kutsal olarak nitelendirilmiş ya da insanlar tarafından kutsallaştırılmışlardır. Birincisine örnek olarak, Allah’ın Kuran’ı Kerim’de kutsadığı Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa, Kuba Mescidi, Tuva vadisi gibi. İkincisine örnek olarak da Hazreti Nuh kavminin yaptığı putlar verilebilir ki bu putların ilk yapılış amaçları tapınmak değildi. Ancak zamanla bu değişerek tapınmaya doğru gidip, kavim putperest bir kavim olmuştu. Kutsal her durumda içinde

²⁰ Oymak, a.g.e, s.12; Erdem Ağaoğlu, a.tez, s. 6,

²¹ Oymak, a.g.e, s. 13

mutlaka ‘mana’ ve ‘tabu’ bulundurmaktadır.²² Kutsal nesnelere olan taş, dağ, toprak, ağaç ve su hakkında kısaca bilgi verdikten sonra ziyaret yerleri olan türbeler ve makamlar hakkında bilgi vereceğiz.

İnsanlar, kutsiyet atfettikleri taşlarda kutsal ve manevi bir gücün bulunduğu inanmışlardır. Söz konusu taş ve içerdiği güç sarsılmazlığın bir işareti ve verimliliğin de taşıyıcısıdır. Ne kadar büyük ve alışılmadık dışında olursa, insanlarda daha fazla hayranlık uyandırır. Bu hayranlık duygusu taş kültürünü doğurmuştur. Müslümanlardaki “Hacer’ül Esved”, Süleyman mabedinin merkezini teşkil eden “Kutsal Kaya” ve Türklerde kutsal kabul edilen “Yada Taşı” gibi örnekler verilebilir.²³ Bunlar kutsal kabul edilip tazim edilen taşlardır. Eskiden beri insanlar tanrıların yüceliğinden dolayı dağları tanrıların ikamet ettikleri ve insanlarla temasa geçtikleri yer olarak kabul etmişlerdir. Türklerde dağ kültürü, Gök Tanrı kültürüyle ilgilidir. Her kabilenin kendisine mahsus kutsal bir dağı olduğu gibi, büyük birliklerin de ortak kutsal dağları vardı. VII. Yüzyılda bütün Türk kabileleri ve Gök Türk imparatorluğuna katılmış olan yabancı boylar için, Ötüken dağının kutsal olduğunu kitabelerde anlayabiliyoruz.²⁴

Toprak bütün kültürlerde, canlıları barındıran ‘ana’ olarak kabul edilir. Bundan dolayı ilk çağdan beri Ana Tanrıça olarak tazim görmüştür. Anadolu’da toprak anaya tapılması çok eskiden beri var olan bir inançtır. Politeist dinlerde toprak, yer altı tanrıçasıdır. Bütün canlıları doğurur, büyütür ve tekrar dönüş onadır. İslam kültüründe de toprak kutsal olarak kabul edilir. Canlıları barındırması yanında, ilk insan Hz Âdem’in de topraktan yaratılması önemli bir etkidir.²⁵

Su, canlılara hayat ve verimliliği bahşettiği için kutsal sayılır, bütün potansiyel ve üretken güçleri temsil eder. Su, bütün dinlerde kutsal görülmüştür. Kur’an-ı Kerim’de “... bizim diri ve canlı olan her şeyi sudan yaratıp meydana getirdiğimizi görüp anlamıyorlar mı...?”(Enbiya/30) ayetiyle tüm canlıların kaynağının su olduğuna işaret edilmiştir. Su tabiatın ve temizliğin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bundan dolayı su

²² Oymak, a.g.e, s. 115; Ekrem Sarıkçıoğlu, Din Fenomenolojisi, S.D.Üni. Yay, Isparta 2002, s.16.

²³ Oymak, a.g.e, s. 13

²⁴ Oymak, a.g.e, s.115; Sarıkçıoğlu, a.g.e, 19

²⁵ Mircea Eliade, Dinler Tarihine Giriş, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Kabcacı Yay., İstanbul 2003, s.196; Oymak, a.g.e, s.105; Sarıkçıoğlu, a.g.e, s. 21

kaynakları da kutsal kabul edilmiştir. Hintçe bir metinde su, “her şeyin, tüm varoluşun kaynağı, dünyanın temeli, bitkilerin özü, ölümsüzlüğün ilkesi kabul edilir.”²⁶

Tezimizin konusu olan Siirt ve çevresindeki ziyaret yerlerinin önemli bir kısmında kutsal olarak nitelendirilen sular bulunmaktadır. Örnek olarak Şeyh Halef Türbesi, Muhammed bin Ali Türbesi ve İsmail Fakirullah Hazretlerinin türbelerinde bulunan sular kutsal kabul edilir. İslam kültürünün de Zemzem suyu kutsal kabul edilen sularındır. Bütün hastalıklara şifa verdiği inandırılır. Özellikle Hac’da kefen alanların kefenlerini zemzem suyuyla yıkaması da bu kutsallıktan kaynaklanmaktadır. Bu şekilde yapıldığı takdirde kabirde ateşin insanı yakmayacağı inancı vardır.

İnsanlar sıkıntılarından kurtulmak için rahatlama hissettiği her nesneyi kutsal kabul etmiştir. Ağaç da bu kutsallığın önde gelenlerindedir. İlkel dinsel inançlarda ağaç gücü temsil etmiş ve dinsel değer kazanması da onun özüne ve biçimine bağlanmıştır. Ağaç, hayat ve ölümün sırrını gösterdiği için bütün toplumlarda ağaç kültü mevcuttur. Hurma ağacı, bel ağacı, meşe ağacı, misvak ağacı vb. ağaçlar kutsal olarak kabul edilmiştir. Bugün türbelerde, pınar başlarında, yüksek dağlarda v.b mekânlarda bulunan ağaçlar kutsal kabul edilir. Gelen ziyaretçiler bu ağaçlara çaput vb. şeyler bağlayarak dileklerde bulunurlar. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meşe dalının insanları, evleri ve arabaları nazardan koruduğuna inanılır. Birçok evde, arabada ve insanların üzerinde meşe ağacının bir parçasını bulmak mümkündür.²⁷

Ziyaretçilerin en fazla gittikleri mekânların başında türbeler gelmektedir. Türbe, vefat edenin kabrini ziyaret etmek, ruhuna Fatiha okumak ve ona dua etmek için gelenlerin yağmur, güneş, soğuk ve sıcaktan korumak için kabirlerin üzerine kurulan çadır, kubbe gibi şeylerle üstü örtülmüş bina ve odalara denir. Arapça bir kelime olan türbe, “türab” veya “terb” kelimelerinden türetilmiştir. Lügatte, toprak, topraklı yer, bir şeyi toprakla örtmek ve üstüne toprak saçmak anlamlarına gelir. Türbe, ziyaret edilen büyük zatların, evliyanın, şehitlerin, sultanların mezarlarına da denir. İlk türbeler, çadır, çardak, taş ve topraktan yapılmış oda şeklindedir. Türbede hizmet görenlere, türbenin temizlik, bakım gibi işlerine bakanlara “Türbedar” denir²⁸.

²⁶ Eliade, a.g.e., s. 269

²⁷ Sarıkçıoğlu, a.g.e, s. 35; Oymak, a.g.e, s. 93.

²⁸ Komisyon, Dini Terimler Sözlüğü, MEB Yayınları, Ankara 2009, s. 370; Tertip Heyeti, Rehber Ansiklopedisi, “Türbe” C. XVII, İhlâs Matbaacılık, İstanbul, s.43-44; Ali Köse -Ali Ayten, Türbeler,Timaş Yay., İstanbul-2010, s. 14.

Türbe, Türk-İslam mimarisinde çok yaygın olan bir yapı tarzıdır. Cami, medrese, tekke ve zaviyelerin yanında bir türbeye de rastlanmak mümkündür. Birer sanat eseri olan türbelerin, basit, dört köşeli çeşitleri yanında, ön cephesi çini ve mozaiklerle süslenmiş, bazen içleri de süslenmiş pek çok türbe çeşidi bulunmaktadır. Türbelerin çatısı kubbe, piramit ve konik şekiller arz eder. Bunların dört duvar üzerine kubbeye örtülü olanlarına “türbe”, silindirik veya çokgen gövde üzerine konik veya piramit çatıyla örtülü olanlarına da “kümbet” adı verilir. İslam âleminde bu tür yapıların tavanı, genellikle birer kubbeye kapalı olduğundan, bunlara yalnızca “kubbe” denmiştir. Türkler ise, bu yapılara “türbe” demişlerdir.²⁹

Göktürkler türbeye “bark” adını veriyorlardı. Göktürk ve Uygurlar zamanında görülen ve “kurgan” adı verilen mezarlar, Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra yerini türbelere bırakmışlardır. Selçuklu Türkleri, malzeme olarak, tuğla, taş, kerpiç kullanmışlardır. Anadolu Selçuklu türbeleri, bu türün belirli örneklerini teşkil etmektedirler. Taştan kurulu temel üzerine tuğladan gövdelerin oturtulduğu türbeler de vardır. Bunlar eski Türk çadırlarının anıt-mezar halini alarak ölümsüzleşmiş şekilleridir.³⁰

İslam tarihinde ilk yapılan türbe, Resulullah Efendimizin medfun olduğu Hücre-i Mutahhera’dır. Hücre-i Saadet’ten sonra ilk yapılan türbe, Baki Kabristanı’nda, Resulullah’ın mübarek eşinin kabri üzerine yapılmış olan kubbedir. Hazreti Zeyneb binti Cahş validemiz pek sıcak bir günde vefat etmişti. Hazret-i Ömer kabir kazılırken cemaati güneşten korumak için, kabrin üzerine çadır kurdurdu. Bu çadır, uzun bir süre kabrin üzerinde kaldı. Bu hadiseden sonra, kabirlerin üzerine çadır, çardak ve zamanla türbeler yapıldı.³¹

Türbe olarak bilinen bazı yerlerde bazen “makam” bulunmaktadır. “Makam”, peygamberler, sahabeler, büyük âlimler, şehitler, veliler, hükümdarlar, vezirler ve tarihte önemli işler başarmış kişilerin sembolik türbeleri demektir. Veya bu şahsiyetler bir savaş, yolculuk dönüşü ya da ibadet etmek maksadıyla belirli bir süre için bu mekânlarda kalmışlardır. Daha sonra sevenleri tarafından bu mekânlarda türbe yapılmıştır. Araştırma alanımızda bulunan Veysel Karani Hazretleri adına yapılmış on

²⁹ Rehber Ansiklopedisi, “Türbe” s. 44

³⁰ Rehber Ansiklopedisi, “Türbe” s. 44

³¹ Rehber Ansiklopedisi, “Türbe” s. 46-47

beş, Muhammed bin Ali için de üç tane makam vardır. Söz konusu makamlarda bu şahsiyetlerin naaşları bulunmamaktadır³². Türbelerin en önemli özelliği, bu mekânların, insanları kutsalla ilişkilendiren, onlara manevi duyguları yaşatan, çeşitli problemlere çare bulan, şifa veren yerler olduğuna inanılmasıdır.

Peygamberimiz (sav.) İslamiyet'in ilk yıllarında Müslümanların geleneksel kültürün tesirinden kurtulması ve yeni dini hayata uyum sağlaması için kabir ziyaretini yasaklanmış, ancak daha sonra kabir ziyaretine izin vermiştir. Hz. Muhammed bir hadisinde "Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Fakat bundan sonra, ahireti hatırlatması bakımından onları ziyaret ediniz" buyurmuştur."³³ Başka bir hadisinde de Hz. Muhammed (s.a.v) "Ben öldükten sonra kabrimi ziyaret eden, ben hayatta iken beni ziyaret etmiş gibidir" buyurarak Müslümanların kendi kabrini ziyaretini Müslümanlara tavsiye etmiştir.³⁴ Peygamberimiz (s.a.v) de birçok kere Ebva bölgesinde bulunan annesinin mezarını ziyaret etmiştir.

Bu kutsal mekânlara gitme davranışı ziyaret kavramı ile ifade edilir. Ziyaret kelimesi Arapçada zare kökünden gelmektedir. Birini görmeye, biriyle görüşmeye gitme, görüşme anlamlarına gelmektedir. Ziyaret edilen yer, yatır, evliya türbesi, ziyaretgâh anlamlarına gelir. Kutsal bilinen açık ve kapalı alanların ziyareti bütün dinlerde vardır. İnananlar kutsal saydıkları ay ve günlerde bu mekânları ziyaret eder ve dua ederler. Bunlar Tanrıya vakfedilmiş mabetler olabileceği gibi kutsal kişilerin gezip dolaştığı, yasadığı açık alanlar, bölgeler olabilir veya çoğu kez karşılaşıldığı gibi aziz ve evliya mezar veya türbeleri de olabilir. Dini mana da ise, ibret almak için kabirleri, sevap kazanmak için de hastaları, sılayı rahim ve kutsal yerleri görmeyi ifade eder. Kur'an-ı Kerim de Tekasür süresinde (102/2) kabirleri ziyaret etmeyi tavsiye etmiştir.³⁵

Ziyaret inancı, ülkemizde yaşanan şekli ile kökleri eski Türk dini inanışlarını ve İslam öncesi diğer dini inanışların kültür unsurlarını içermektedir. Türkler Müslüman olduktan sonra hayatlarını İslam'a göre şekillendirdiler. Zaman içerisinde girdiği çeşitli dinlerden ve gittiği yerlerde karşılaştığı çeşitli yerel kültürlerden alınan yeni motifler ile Orta Asya'ya ait bazı inanışları İslam kültürüne aktardılar. Bununla beraber Anadolu'da bulunan Helen kültür kalıntılarını da kısmen İslam dairesine dâhil ettiler. Bu yeni

³² Komisyon, Dini Terimler, s. 221

³³ Süleyman b. Eş'aş Ebu Davud, Sünen, X/124, Hadis No: 3212.

³⁴ Ali b. Ömer ed-Darekutni, Sünen, Beyrut 1966, II/278, Hadis No: 193.

³⁵ Oymak, a.g.e, s. 13; Sarıkçıoğlu, a.g.e, s.131

kültürel oluşumun özünde farklı dini kültürel unsurları barındırsa da, asılları Türk milletine aittir. Anadolu'nun fethinde efsaneleşen, velileşen, kahramanlaşan çoğu isimlessiz olan bu mezarların ziyaretgaha dönüştüğü efsanelerde gaziler, şehitler, erenler, alimler ve evliyalar aktif bir şekilde yer almaktadır.³⁶

Ziyaret fenomeni, genellikle kutsallık içeren, dini bir yönü bulunan kimse ve mekânlara yapılan gezileri içermektedir. Bunun yanında, Allah dostu olduğuna inanılan kimselere, düşünce ve kanaat önderi olan kimselere yapılan görüşmelere de bir saygı ifadesi olarak ziyaret denmektedir. Ziyaret kelimesini normal seyahatten ayıran içerisinde saygı bulunmasıdır. Ziyaret yerleri -konu kabir ve türbeler bazında değerlendirildiğinde önderler, Allah dostları, evliya, şehit ve gaziler, dini veya tarihi şahsiyetlerin yattıkları yerlerdir. Ayrıca kendilerine kutsallık atfedilen bu kişilerin eşyaları ve onların buldukları yerler de kutsal olarak değerlendirilmektedir.³⁷

Türkiye'de ve İslam dünyasının farklı coğrafyalarında da ziyaret kültürü vardır. Bu kültürün oluşmasındaki en önemli unsur, ziyaret yerleriyle ilişkilendirilen zatlara atfedilen manevi güç ve bunların sayesinde feyiz ya da bereket bulunabileceğine bağlı olan inançtır. Çoğu zaman kutsal bilinen taş, ağaç, kaya, dağ gibi unsurların da, ziyaretgâh sınıfına katıldığı görülmektedir. İnsanları ziyaret yerlerine çeken şey, bir türlü çözümünü bulamadıkları sorun ve sıkıntılarının, oralarda bulunduğu kabul edilen olağanüstü manevi ve ilahi güç, feyiz veya bereketle çözülebileceğine inanmalarıdır. İstanbul Merkez Efendi Türbesindeki bir ziyarette yaşanan olay bizim için örnektir. Ziyaretçi bir kadın ile camii imamı arasında şu konuşma geçer.

Kadın: Bana bak! Sen kaç senedir burada imamsın?'

İmam: - 32 yıldır.

Kadın: Sen 32 yıldır burada bir şey bulamamışsın ama bak benim kocam yoktu, kocam oldu. Evim yoktu, evim oldu. Az şey mi bunlar haa?³⁸

Kutsal ve ziyaret inancı hakkında bilgi verdikten sonra araştırma konumuz olan Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret mekânlarından olan türbe ve makamları ile bu mekânlar hakkında oluşan inançları ele alacağız.

³⁶ Köse - Ali Ayten, a.g.e., s.15

³⁷ Oymak, a.g.e, s. 14; Erdem Ağaoğlu, a.tez, s. 21; Rehber ansiklopedisi, "Türbe" s. 47.

³⁸ Köse - Ali Ayten, a.g.e., s.24.

1.2. Siirt Yöresinde Bulunan Ziyaret Yerlerinin Coğrafi Dağılımı

Siirt İli, merkez ilçeye birlikte 7 ilçeden oluşmaktadır. İlçe merkezlerinde olduğu gibi, ilçelere bağlı köylerde de ziyaret yeri ve türbeler bulunmaktadır. Bunlar bölge insanı tarafından ziyaret edildiği gibi, dışarıdan gelen ziyaretçiler tarafından da ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret yerlerinin ilçelere göre dağılımı şöyledir:

1.2.1. Merkez İlçe

Siirt merkezde birçok ziyaret yeri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde ziyaretçi sayısı en fazla olanlar Şeyh Muhammed bin Münkedir, Şeyh Ebu'l Vefa, Şeyhetü'z-Zeynep Türbesi ve Şeyh Halef'tir. Bunların dışında Şeyhü't Türkî Türbesi, Şeyh Muhammed Tarmili Türbesi gibi birçok ziyaret yeri daha vardır.

1.2.2. Aydınlar (Tillo) İlçesi

Tillo İlçesi ziyaret yerleri açısından en zengin olanıdır. Kurulduğu günden beri binlerce âlimin ve evliyanın uğradığı veya yaşadığı bir diyardır. İsmail Fakirullah Türbesi ve Erzurumlu İbrahim Hakkı Türbesi en meşhur olanlarıdır. Sultan Memduh Türbesi, Kubbe-i Hasiye ve Şeyh Muhammed el Hazin Türbesi de diğer önemli ziyaret mekânlarıdır. Bu ziyaret yerlerinin dışında da ilçede bazı ziyaret yerleri mevcuttur.

1.2.3. Baykan İlçesi

Baykan İlçesi ziyaret yerleri bakımından zengindir. Yıl boyu en fazla ziyaretçinin uğradığı ilçedir. Özellikle Ziyaret Beldesinde bulunan Veysel Karani Türbesine yılda bir milyondan fazla ziyaretçi gelmektedir. Yine Ziyaret Beldesinde bulunan Şeyh Osman Türbesi de ilçede önemli bir ziyaret mekânıdır. Bu ziyaret yerlerinin dışında, ilçede birkaç tane daha ziyaret yeri vardır.

1.2.4. Şirvan İlçesi

Şirvan İlçesine bağlı Taşlı Köyünde bulunan Şeyh Muhammed bin Ali (Hanife) nin türbesi, ilçenin en önemli ziyaret yeridir. Hz. Ali'nin oğlu olması hesabıyla ziyaretçilerin en çok uğradığı mekânlardan sayılır.

1.2.5. Eruh İlçesi

Eruh İlçesine bağlı Şaviran, bugünkü adıyla Kuşdalı Köyünde bulunan Şeyh Abdurrahman Eş-Şavurî Türbesi, ilçenin önemli ziyaret yerlerindedir.

1.2.6. Pervari İlçesi

Siirt İli Pervari İlçesine 8 km uzaklıkta bulunan Yukarı Balcılar Köyünde bulunan türbenin Abdurrahman bin Avf'a ait olduğu söylenir. Ancak genel kanaata göre burası türbe değil makamdır. Siirt bölgesinde en fazla ziyaret edilen ziyaret mekânlarından biridir.

1.2.7. Kurtalan İlçesi

Kurtalan İlçesine bağlı Oyacık Köyünde bulunan Hazreti Hasan ve Abdulkadir Geylani'nin soyundan olan Şeyh Şerif Abdülmennan Türbesi ile yine Kurtalan İlçesine bağlı Balıkkaya Köyü Camii bahçesinde Hz. Hüseyin'in soyundan geldiğine dair şeceresi de bulunan Şeyh Seyyid Hasan türbeleri ilçenin en önemli ziyaret mekânlarıdır.

II. BÖLÜM

SIİRT MERKEZ VE İLÇELERİNDEKİ ZİYARET YERLERİ

2.1. Merkez İlçesi

2.1.1. Şeyh E'bul Vefa

Şehrin hemen girişinde bulunan Şeyh E'bul Vefa'nın türbesi bölge insanları tarafından en çok ziyaret edilen mekânlardan biridir. Şeyh E'bul Vefa'nın hangi tarihte yaşadığına dair ilmi belgeler mevcut değildir. İsminin Ali b. Akil olduğu rivayet edilir. 1040 yılında Bağdat'ta doğduğu, 10 yaşında iken Kur'an'ı hıfzettiği, 23 Hocadan tefsir, kelam, fıkıh ve hadis dersleri aldığı, usul ilimleri ile ilgili yaptığı çalışmalarla tanınan Hanbelî Mezhebinin müçtehid olan Şeyh Ebü'l Vefa hakkındaki bu bilgiler ilmi kaynaklara dayanmamaktadır.³⁹

Bu zat ile ilgili halk arasında yaygın olan iki rivayet bulunmaktadır. Bir rivayete göre Peygamber Efendimizin halaları soyundan olduğu, diğer bir rivayete göre de Bağdat'ta yaşayan Abdulkadir Geylani'nin zamanında yaşadığı ve onun hocası olduğu bilgisidir. Şeyh E'bul Vefa, Şeyh Memduh Şembeği'den tarikat dersleri almadan önce Bağdat ve civarında yol kesen bir eşkıya, haydut idi. Şeyh Memduh Şembeği, Ali b. Akil'in tövbe etmesi için haber yollar, Şeyh Ebu'l Vefa da bu teklifi geri çevirmez ve tövbe eder. Tövbe ettikten sonra yağma ettiği, çaldığı malları geri vererek, zarar verdiği kişilerden de helallik ister ve ondan sonra Şeyh Memduh Şembeği'nin dergâhından ayrılmayarak Allah'ın istediği salih kullardan olur.

Şeyh E'bul Vefa'nın Siirt'e ne zaman ve nasıl geldiğine dair hiçbir bilgi yoktur. Mezarının üzerinde bulunan ve 1975 yılında kesilen menengiç ağacının yaşlı oluşundan yolla çıkılarak, kabrinin eski zamanlarda yapıldığı kabul edilir. Ancak ağacın yaşının yaklaşık olarak 300 yıl olduğu düşünüldüğünde, Abdulkadir Geylani ile (1078- 1166) aynı dönemde yaşadığı görüşünü bu ağaca dayandırmak doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Ali bin Akil'in Bağdat'tan zamanın halifesi tarafından sürgün

³⁹ Lütfi Güldoğan, Evliyalar Diyarı Siirt, Tonton Matbacılık, Siirt 1996, s.37; www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

edildiği ve bu sürgün sonucunda Botan bölgesine geldiğine dair halk arasında rivayetler mevcuttur.⁴⁰

Şeyh E'bul Vefa, şehrin girişindeki boş bir arazide lahit benzeri bir taşla çevrili üstü açık bir türbede medfundur. Daha sonraları Siirt Kültür Müdürlüğü tarafından çevre düzenlemesi yapılarak ve Siirtli hayırsever vatandaşlar tarafından Şeyh Ebü'l Vefa Camii yaptırılmıştır. Camii'nin yapımından sonra çevre düzenlenmesi yapılmış ve mezarın üstü de yarı açık bir örtü ile kapatılmıştır.⁴¹

Her salı ve perşembe günü Siirt ve çevre illerden gelen vatandaşlar burada toplanarak çeşitli etkinlikler ve ibadetler yapmaktadır. Bu mekânda dilekler tutulur, dualar edilir. Hacılar, hacca gitmeden önce Şeyh E'bul Vefa'nın türbesinin başında toplanarak hac yolculuklarının hayırlı bir şekilde geçmesi için dua eder ve bu kutsal yolculuklarının amacına uygun geçmesi için Allah'tan yardım dilerler. Aynı şekilde Arefe günü de hacı yakınları türbede toplanarak hacıların muvaffakiyetleri için dua ederler. Bu etkinlikler bölgenin idarecilerinin de katıldığı şenlikler şeklinde yapılır.

Evlenmek isteyen gençler kısmetlerinin açılması için E'bul Vefa'nın türbesini ziyaret ederler. Türbe koruma altında olduğu için türbe duvarına taş yapıştırma ya da ağaçlara çaput bağlama imkânları yoktur. Bunun yerine kur'an okuyup dua ederler. Baş ağrısını çeken insanlar da Salı günleri türbeyi ziyaret ederler. Dua ederler ve Allah'ın Şafii ismini “”ya Şafii ya Şaffi” diyerek ve Şeyh E'bul Vefa'yı şefaathçi yaparak Allah'tan şifa dilerler.

Ayrıca sınava gireceklerin yakınları da 3 cuma gecesini üst üste türbeye gelerek çocuklarının sınavlarının iyi geçmesi için dua ederler. Bu esnada Yasin, Tebareke, Amme, üç İhlâs, Felak, Nas ve Fatıha süreleri okunur, salâvat getirilir. Yanlarında getirdikleri yiyecekleri türbede bulunan diğer ziyaretçilere ikram eder ve onlardan dileklerinin kabulü için dua etmelerini isterler. Ayrıca sınavı kazanan öğrencilerin ya da muratları gerçekleşen gençlerin annelerinin büyük çoğunluğu kendi elleriyle yaptıkları

⁴⁰ Siirt İl Yıllığı, s. 96; Komisyon, Siirt Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, Siirt Valiliği Yay., Siirt 2003, s.88; Bayram Altan, Türkiye'de Dini Ziyaret Yerleri, Fsf Priting House, İstanbul 2007, s.320.

⁴¹Güldoğan, a.g.e, s. 37

ya da pastaneden aldıkları baklavayı türbe ve camiinin kapısında gelenlere ikram ederler.⁴² (Bkz. Ek-3)

2.1.2. Şeyh Halef

Şeyh Halef, Siirt'in yetiştirdiği büyük evliyalarından biridir. Doğumu ve ölümü hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Şeyh Abdulkadir Geylani'nin torunudur. Bağdat'tan kardeşi Seyyid Şerif'le birlikte Siirt'e gelmiştir. Şeyh Abdulkadir Geylani'nin 27 çocuğundan biri olan Şeyh Abdurrezak'ın oğlu olduğuna inanılmaktadır. Uzun süre Siirt'te kalıp Allah yolunda hizmet veren bu büyük zat, Siirt'te vefat etmiştir. Türbesi, il merkezindeki eski adı Şeyh Halef olan, şimdiki ismi Ülkü olarak değiştirilen mahallede bulunan Ülkü Camii'nin yan tarafındadır. Türbe 1532'de caminin inşası ile birlikte yapılmış, 1986 yılında cami ve türbe yıktırılıp yeniden inşa edilmiştir.⁴³

Bölge İnsanı tarafından çok sevilen Şeyh Halef ile ilgili birçok menkıbe anlatılır. Bu menkıbelerden birini Şeyh Selim'in oğlu, Hacı Ömer anlatıyor: Birinci Dünya savaşında asker idim. Bir nisan ayında (Parsin) Erzurum Pasinler Ovasında Rus askerleriyle savaşa girdik. Askeri muharebe düzeni aldık. Topçular arkada biz piyadeler önde, süvariler her iki yanda bulunuyorlardı. Savaş şiddetle devam ederken ben bizzat gözlerimle gördüm ki, biz piyadelerin önünde sarıklı ve cübbeli bir saf gördüm. Bu safın önünde de yeşil sarıklı ve çok heybetli bir zat bulunuyordu. Bu zatın bize seslenerek: -Ben Siirtli Şeyh Halef'im, dediğini gördüm ve işittim. Bu mübarek zattın elinde kısa bir kılıç bulunuyordu. Bu kılıcı alınının hizasına kaldırarak, Rus ordusunun bir sağına bir soluna vuruyordu. Rus ordusundaki askerler, bu mübarek zattın kılıç darbeleriyle sağa sola düşüyordu. Bu durum 10 saat kadar sürdü.⁴⁴

Bu zatın bir menkıbesini Dabbak Hacı Rıza şöyle anlatıyor: Amcamın oğullarından olan Hacı Bekir, bir ara Diyarbakır'ın Silvan İlçesinde kalıyordu. Orada bahçe sularından içerken ağzına yanlışlıkla bir sülük kaçmış ve boğazına yapışıp kalmıştı. O dönemlerde doktor sayısı azdı ve halk da doktorlara pek itibar etmiyordu. Bu yüzden sülüğü boğazdan çıkarmak zor ve hatta imkânsızdı. Sülük boğazından günlerce kaldı. Bir gün ona gelip, bu sıkıntısının gidermesi için Şeyh Halef Hazretlerinin kuyusundaki sudan içmesini söyledim. O da sözümü dinledi. İkimiz

⁴² İbrahim Çoban, Siirt 1982, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Şeyh E'bul Vefa Camii İmam-Hatibi

⁴³ Gündoğan, a.g.e, s. 38; Alaattin Hekim, Veliler İnsanların Yardımına Koşarlar, Siirt 1995, s. 16

⁴⁴ Hekim, a.g.e, s. 18-19,

beraber Şeyh Halef'in Türbesinde bulunan kuyuya gittik, kuyudan bir kova su çektik ve amcamın oğlu o sudan birkaç yudum içince o anda boğazındaki sülüğü dışarı attı.⁴⁵

Bir başka menkıbesini Hacı Allaattin Hekim şöyle anlatıyor: 1954 tarihinde Şeyh Halef Camii'sinin minaresi yapıldı. Minare taşlarından artan ve camiye yaramayan ufak artıkları Abdulğafur'un oğlu İhsan'a vermişlerdi. İhsan bu taşları çeker dökerdi. Bir gün Hacı Mahmut isminde bir zat İhsan'a der ki: Mademki bu taşları çeker dökersin, bir miktarını getir avluma dök ki kışın çamur olmasın. İhsan da bir miktarını onun avlusuna döker. Ama o akşam Hacı Mahmut rüyasında Şeyh Halef Hazretlerini görür. Şeyh Halef, Hacı Mahmud'a şöyle der: -Ben İhsan'a para verip o taşları döktürüyorum. Çünkü bana lazım değil. Sen ise kendi menfaatin için götürüyorsun, sana lazımdır. Sana lazım olduğuna göre, İhsan'a 6 lira ver, benim sandığıma atsin.⁴⁶

Yine bir başka menkıbede: Birinci Dünya savaşı sırasında idi. Ömer Kebapçı'nın oğlu olan Sofi Hammed savaşa cepheye gitmişti. Aradan bir hayli zaman geçmesine rağmen, ondan hiçbir haber alınmamıştı. Nihayet Sofi Hammed'in şehit olduğu haberi duyuldu. Gelenekler üzere akraba, eş, dost ve komşular Ömer Kebapçı'nın evine taziyeye gitmeye başladılar. Ancak Ömer Kebapçı'nın komşusu Mustafa isimdeki esnaf, Ömer Kebapçı'ya gelerek şöyle der: “Ey komşum Ömer! Bu akşam Şeyh Halef'i rüyamda gördüm. Bana ; “Git Ömer'e de ki, Sofi Hammed'i merak etmesinler, şehit olmamıştır. Ancak, top mermisi onun mevzisinin ön tarafına düştüğü için, toprağın altında kalmış ve kütasından geri kalmıştır. Birkaç gün sonra eve dönecektir.” dedi. Gerçekten de birkaç gün sonra Sofi Hammed sağ selamet eve döndü. Ve başından geçenleri anlattı. Rüyanın aynısıydı.⁴⁷

Şeyh Halef'in özellikle cuma akşamları türbesi ziyaret edilerek, dileklerinin kabul edilmesi için dua edilir. Burada bulunan kuyu suyunun, sıtmaya iyi geldiği söylenir. Ziyarete gelen sıtmal hastalar, bu su ile yüzlerini yıkarlar ve bu şekilde şifa bulacaklarına inanırlar. Bu sudan eve götürüp ayrıca banyo da yaparlar. Ayrıca zekâ yönünden geri olan ve konuşmada güçlük çeken çocuklar bu türbeye getirilerek Allah'a dua edilir ve bu türbenin suyundan içirilerek, şifa beklenir. Yine bu çocukların ağızlarına türbenin anahtarı konup çevrilerek zihinlerinin açılacağına ve şifa

⁴⁵ Hekim, a.g.e, s. 38

⁴⁶ Hekim, a.g.e, s. 31

⁴⁷ Hekim, a.g.e, s. 25

bulacaklarına inanılır. Bunların dışındaki rahatsızlıklar için de Şeyh Halef türbesi ziyaret edilir. (Bkz. Ek-4)

2.1.3. Şeyh Muhammed Tarmili

Şeyh Muhammed Tarmili'nin hayatı hakkında elimizde bilgi mevcut değildir. Halk tarafından Allah'ın veli bir kulu olduğu ve Abdulkadir Geylani'nin torunu olduğu kabul edilir. Bundan dolayı da bölge halkı tarafından türbesi sık sık ziyaret edilir.

Sade betonarme bir yapı olan türbe, eski Çevre yolu üzerindedir. Türbenin hemen yanında ziyaretçiler için bir oda, mescid ve Şeyh Muhammed Tarmili'nin kuyusu bulunmaktadır. Kuyu suyunun özellikle sarılık hastalığına şifa olduğuna inanılır. Ayrıca güzellik içinde bu su kullanılmaktadır. Haziran ve Temmuz aylarında cuma günleri buradaki odada, kadınlar yıkanarak güzellik talep etmek ve sarılıktan kurtulmak için şöyle derler: “Ey Tarmol şeyhi, sarılık ve siyahlıkları götür, beyazlık ve pembelikleri getir. Ayrıca türbeye yılın diğer zamanlarında salı günleri ziyaretçiler gelerek burada dua edip, türbenin yakınındaki sudan içerler. Bu sudan evlerine de götürüp banyo yaparlar. Bu şekilde şifa bulacaklarına inanırlar.⁴⁸ (Bkz. Ek-5-6)

2.1.4. Muhammed Bin Münkedir

Muhammed bin Münkedir, Tabiîn devrinde yaşamış, Medine'de yetişen hadis âlimlerinden ve evliyanın büyüklerinden biridir. Asıl adı, Muhammed bin Münkedir bin Hüdeyr bin Abd-ül-Uzzâ bin Âmir bin Haris bin Harise bin Sa'd bin Teym bin Mürre et-Teymî'dir. Künyesi, Ebu Abdullah'tır. Ebu Bekir de denilir. Sahabelerden bazıları ile görüşmüş ve onlardan ilim öğrenmişti. Kendisi züht ve takva ehli olup, kırâat ilminde de otorite kabul edilen bir âlimdir. Kendisine “Reîsü'l-kurrâ” da denmiştir. H. 54 (m. 684) senesinde Medine'de doğdu ve H.130 (m. 748)'da orada vefat ettiği rivayet edilir. Bir rivayette göre Tabiîn'in büyüklerinden Rabîa bin Abdullah O'nun amcasıydı. Başka bir rivayete göre ise Peygamberimizin halasının torunudur.⁴⁹

Muhammed bin Münkedir hazretlerinin türbesi ve onun ismi ile anılan cami Siirt Merkez Ulus Mahallesi'ndedir. Cami, 15x13 m. boyutlarında, enlemesine gelişen bir plana sahip olup tek sahanlıdır. Yapının doğu tarafında çeşme yer almaktadır. Mihrap

⁴⁸ Cumhuriyet Kılıçcıoğlu, Her Yönüyle Siirt, Ankara 1992, s. 95; Güldoğan, a.g.e., s.38

⁴⁹ Abdülvehhab Şa'rani, Tabakat'ül Kübra, Mektebetü'l-Hancı, Mısır 2001, s.57; el-İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh, Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, s.146

önündeki kubbeye tromplarla, iki yandaki kubbelere ise pandantiflerle geçilmektedir. Dışarıya yarım yuvarlak biçiminde çıkıntı yapan mihrap nişinde geometrik süslemelere yer verilmiştir. Yapıya doğu taraftaki bölümden girilmektedir. Kuzey ve güney duvarlarına ikişer pencere açılarak iç mekânın aydınlatılması sağlanmıştır. Doğu ve batı duvarları, diğer yapılara bitişiktir. Cami avlusunun batısında yer alan türbe, üzerindeki celi ta'lik yazıyla yazılmış kitabeyle göre 1326/1908 yılında inşa edilmiştir. Ancak içindeki mezar taşının baş, ayak ve sandukalarında bulunan yazı ve süslemelere göre Selçuklu Dönemi yansıtır. Tarih ibaresi olmayan mezar taşının da Muhammed bin Münkedir'e ait olduğu belirtilir.⁵⁰

Siirt ve çevresinde ziyaret edilen büyük ziyaret yerlerinden biri olup, ziyaret yerleri içerisinde tartışmaya açık türbelerden biridir. Veysel Karani ve Abdurrahman b. Avf türbeleri gibi. Bilindiği gibi Veysel Karani için 15'ten fazla türbe ya da makam bulunmaktadır. Abdurrahman bin Avf'ında Medine'de de türbesi bulunmaktadır.

Muhammed bin Münkedir, hadîs ilminde söz sahibi olup, Hadîs-i Şerîf rivâyetinde sika (güvenilir, sağlam) bir râvidir. İshâk bin Rahâveyh onun hakkında: "O, doğruluk menbaı idi. Bütün sâlihler onun yanında toplandı ve Resûlullah'ın buyurduklarını söylediği zaman, insanlardan O'nu kabûl etmeyen bir kimse çıkmadı" dedi. O, senetleri ile birlikte yüz bin Hadîs-i Şerîf'i ezbere biliyordu. Kendisinden bir Hadîs-i Şerîf'i sorulduğu zaman, hep ağlayarak cevap verirdi. Aynı zamanda Muhammed bin Münkedir, Medine'nin en meşhur fıkıhçılarından idi. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm okumaya ve dinlemeye çok düşkündü. Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyan hafızları toplar, onlara ikram ve ihsânlarda bulunduğu için kendisine "Reîsü'l-Kurrâ" denirdi. İhsanı ve ikramı çok yapan cömert birisiydi.⁵¹

Muhammed bin Münkedir hakkında anlatılan birçok menkıbe mevcuttur. Bir tanesi şöyledir: Muhammed bin Münkedir, bütün geceyi ibadetle geçirir, Allah'a yalvarmaktan zevk alırdı. İbadet etmeyi, kendisi için gıda ve kalbi için de hayat bilen büyük ve mübarek kimselerden biriydi. Geceleri uzun zaman ayakta durmaktan yorulmazdı. Yatsı namazının abdesti ile sabah namazı kılardı. Bir gece namaz kılariken ağlamaya başladı. Ağlamasının çokluğundan ve uzayıp gitmesinden ev halkı korkup yatağından fırladılar. Kendisini ağlatan şeyin ne olduğunu sordular. Yalvarıp onu teskine

⁵⁰ Ali Boran-Abdulhamit Tüfekçioğlu, "Siirt ve İlçelerindeki 2000 Yılı Yüzey Araştırması" 19.Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, Kültür Bak. Bas. Evi, Ankara 2002, s.21.

⁵¹ Şa'rani, a.g.e., s.57.

çalıştılar. Fakat ağlamaya devam etti. Bunun üzerine arkadaşı Ebû Hâzim'e gidip durumu haber verdiler. Ebû Hâzim gelince, o da ağladığını gördü. Ona: "Ey kardeşim! Seni ağlatan şey nedir? Niçin ağlıyorsun? Bak, seni çoluk çocuğun görüp çok üzüyor. Bu ağlaman, bir hastalıktan mıdır? Yoksa başka bir durum mu vardır?" diye sordu. Ağlayarak cevap verdi: "Allahü Teâlâ'nın kitabı Kur'ân-ı Kerîm'de: "... O gün onlar için, Allah'tan, hiç de ümit etmeyecekleri nice azaplar belirecektir." ayetine gelmiştim. O beni ağlattı." Sonra Ebu Hâzim de ağlamaya başladı.

Yine bir defasında ölünün yanında iken ondan korkmuş ve ağlamaya başlamıştı. "Niçin ağlıyorsun?" dediklerinde, bu âyet-i okuyup, "O gün benim için de, Allah'tan hiç zannetmeyeceğim azapların karşıma çıkacağından korkuyorum" diye cevap verdi. Hatta halk arasında Münkedir'in onun lakabı olduğuna inanılır. Bu lakabı da çok ağladığından ve sürekli üzüntülü ve kederli olduğundan dolayı aldığına inanılır.⁵²

Diğer bir menkıbe şöyledir: Muhammed bin Münkedir, dînine bağlı, takvâ ehli olup, haramlardan çok sakınan bir din büyüğü idi. Kendisinin kumaş ve elbise satılan bir mağazası vardı. Mağazada satılan kumaşların fiyatları farklıydı. Kendisinin mağazada olmadığı bir gün, mağazada çalışan bir işçisi, köylünün birine beş altınlık kumaşı, on altına satmıştı. Bu satış olayını duyunca, akşama kadar o köylüyü arattı. Köylüyü görünce: "Bu kumaş beş altından fazla etmez." dedi. Köylü: "Ben bunu kendi isteğimle bu fiyatta aldım." deyince Şeyh Muhammed Bin Münkedir: "Ben kendime uygun görmediğimi din kardeşime de uygun görmem. Ya satıştan vazgeç yahut beş altını geri al, ya da gel sana on altınlık kumaştan vereyim." buyurdu. Köylü beş altını geri aldı. Sonra birisine, bu yiğit kimdir? diye sordu. Orada bulunanlar, Muhammed bin Münkedir olduğunu söylediler. Bu ismi duyunca çok şaşırarak "Sübhanallah" dedi. "Biz çölde susuz kaldığımız zaman yağmur duasına çıkarız. Bu adamın ismini söylediğimizde Allah bize rahmet yağdırıyor" dedi.⁵³

Muhammed bin Münkedir'in oğluna dayandırılan başka bir kıssa ise şöyle anlatılır: Yemenli bir adam babamın yanına gelip, ona emanet olarak 80 dinar bıraktı, "Sen bunlara muhtaç olursan sarf et." dedi ve savaşa gitti. Bir zaman sonra Şeyh Efendi'nin bulunduğu çevrede kıtlık oldu. Babam o 80 dinarı dağıttı. Bir zaman sonra paranın sahibi adam çıkageldi ve parasını istedi. Babam ona: "Yarın gel." dedi ve o gece

⁵² Selim Efe, 1973 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Kur'an Kursu Öğreticisi.

⁵³ Mehmet Çelik, 1955 Bingöl, Önlisans, Bingöl'de İkamet Etmekte, İmam Hatip.

camiyeye girip, Peygamber Efendimizin (sav) kabri-i şerifinde ve minberinde dua etti ve Allah'tan yardım istedi. Sabaha yakın bir zamanda baktık ki karanlıkta bir zat: “ Ya Muhammed, Ya Muhammed al bunları.” dedi. Babam da elini uzattı ve aldı. Baktık ki bir kese içinde 80 dinar var. Ertesi gün adam geldi ve parasını istedi, Şeyh Hazretleri de adamın parasını verdi.⁵⁴ Muhammed bin Münkedir için kaynaklarda birçok menkıbe anlatılır.

Muhammed bin Münkedir'in Türbesi her gün yüzlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Dualar edildikten sonra getirilen yemekler avluda yenilir ve yedirilir. Türbenin yanında bir şifalı su kuyusu bulunur. Özellikle bu sudan içilir. El ve yüz yıkanır. Dualar, özellikle kuyu suyu içilirken yapılır. Suyun şifalı olduğuna inanılır. Türbeden ayrılırken bu sudan alınır. Eve götürülen bu suyla yıkanılır ve özellikle cild hastalıklarına iyi geldiğine inanılır. Ayrıca bu suyun insanı güzelleştirdiğine de inanılır. Dualarının ve muratlarının kabul edilmesi için türbenin yanında bulunan para sandukasına da para ve kıymetli eşyalar bırakılır. Psikolojik hastalar için de türbenin yanında bulunan odada yatma yerleri vardır. Orada belli bir süre hastalar yatırılır.⁵⁵ (Bkz. Ek-7)

2.1.5. Şeyhetü'z-Zeynep

Türbesinin üzerinde bulunan kitabede, asıl adı Zeynebü'l-Muhaddise Binti Süleyman Bin Hibetullah olduğu yazılıdır. 1219 yılında Siirt'te doğmuş, 1306'da vefat etmiştir. Zeynebü'l-Muhaddise, büyük bir hadis alimesi ve ravidir. Mısır'da okumuş ve hadis ilminde büyük bir yücelik göstermiş olduğu için “Müsned-i Dimişkiyye” adını kazanmıştır. Selahaddin-i Safadi, Hafız-ı Zeynep ve Şafii Mezhebinin meşhur fıkıh âlimlerinden Mısırlı İmam Es-Subki Hazretleri gibi ilim adamları, onda okumuşlardır. Peygamberimizin (sav) akrabası olduğuna inanılır. Bölge insanı tarafından Rabiyatül Adeviye gibi değer verilir.⁵⁶

Türbesi Siirt'te bulunan Zeviye mezarlığındadır. Türbe, mimari olarak bir değeri olmayan lahit benzeri bir taşla çevrili üstü açık bir türbedir. Türbenin yakın zamanda yol yapım çalışmaları sırasında yol üzerinden kaldırılması gerekmişti. Bu yol yapım programı için çalışmalar başlanmış fakat yol yapım araçları türbeye yıkım için

⁵⁴ Şa'rani, a.g.e., s.57.

⁵⁵ Kadri Oğuz, 1967 Siirt, Lise, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İşçi.

⁵⁶ İmam Bağavi, Tac'un Arus, C.II, Dâru Sâdir, Mısır, H. 1306, s. 379; Kılıçcıoğlu, a.g.e, s. 94; Komisyon, Siirt Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, s.9.

yaklaştıkları sırada çalışamaz duruma gelmişlerdir. Bu olay birkaç kere tekrarlayınca yol yapım çalışmalarından vazgeçilmiş ve türbe aynen olduğu yerde bırakılmıştır. Yol yapım projesi de değiştirilerek güzergâh değiştirilmiştir. Hatta bu çalışma esnasında, şoförlerden biri, mezarlıktan bir kadın ve küçük bir çocuğun kalktığını ve kendisine yöneldiklerini görünce dozeri bırakıp kaçmış. Daha sonraları mezarlığın etrafı taşlarla örülmüştür. Ancak türbe bugün bakımsız bir durumdadır.⁵⁷

Zeynebü'l-Muhaddise, Zemzem'ul Hasse Hazretleri gibi bölgenin gelmiş geçmiş en büyük alimelerinden kabul edilir. Bundan dolayı türbe, yöre insanı tarafından ziyaret edilir. Özellikle çocukları olmayan kadınların sürekli olarak uğradığı bir mekândır. Türbeye gelen kadınlar türbenin yanında bulunan demir kuşağın içinden geçerler. Bu kuşak'tan geçen kadınlar türbenin başında, Zeynebü'l-Muhaddise'yi şefaatacı yapıp Allah'tan kendilerine çocuk vermesi için dua ederler. Doğumu yakın olan kadınlarda türbeyi ziyaret ederek, doğumlarının kolay olması için dualar ederler. Bu esnada yanlarında getirdikleri beyaz kumaşı da mezar taşının üzerine asarlar. Ayrıca her türlü ihtiyaçlar içinde türbe ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret esnasında türbenin etrafındaki demir örgüye bez ve çaput bağlanır.⁵⁸ (Bkz. Ek-8)

2.1.6. Şeyh Et-Türkî'

Şeyh et-Türkî'nin gerçek ismi Muhammed el- Halik'tir. Türk olduğundan dolayı Şeyh et-Türkî lakabıyla meşhur olmuştur. Doğumu ve ölümüyle ilgili ilmi kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. İlk başlarda halk arasında herkes gibi günlük işleriyle uğraşan Şeyh et-Türkî' hacca gidip geldikten sonra, her şeyden elini eteğini çekerek bu tepeye çıkıp burada sadece ibadet etmek için yaşadığı anlatılır. Vefatından sonra da aynı tepeye gömülür. Ve şehrin doğusunda yüksek bir yerde bulunan Şeyh et-Türkî' tepesi olarak adlandırılan ve şehre hâkim olan yüksek tepedeki türbede yatmaktadır.⁵⁹ Türbe sekizgen biçiminde yapılmış betonarme bir yapı olup kubbe ile örtülüdür. Önünde de iki tane büyük menengiç ağacı vardır.

Halk tarafından çok sevilen ve sayılan Şeyh et-Türkî için birçok kerameti olduğuna inanılır. Halk tarafından onunla ilgili pek çok menkıbe anlatılır. Bu menkıbelerden biri şöyledir: Şeyh Hazretleri bir ara Mardin'de ikamet ettiği sırada

⁵⁷ Said Nas, 1954 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam-Hatip.

⁵⁸ Fikriye Erko, 1946 Siirt, Tahsili Yok, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Ev Hanımı.

⁵⁹ Güldoğan, a.g.e, s.37; Kılıçcıoğlu, a.g.e, s.94.

talebe ve sevenlerinden oluşan bir cemaati vardı. Ne var ki yörenin çoğu Şeyhi kabul etmiyordu. Bunlardan biri de Mardin Valisi idi. Vali bir gün Şeyh'in yanına gelerek Şeyh hakkında illeri geri konuştu. Şeyh de bu durumu kınadı. Vali Şeyh'e, "Doğru olduğuna dair bize bir işaret, keramet göster ki biz de sana inanalım." dedi. Şeyh "Allah'ın izni ile ben, biraz sonra öleceğim. Beni istediğiniz yere gömün. Yüz elli gün sonra tekrar dirileceğim ve o mezardan da çıkacağım " dedi ve o anda orada öldü. Vali ona çok derin bir mezar kazdırdı. İnatçı bir mimara taştan sağlam bir kabir yaptırıp, onu oraya gömdü. Sonra da kabri betonla doldurdu. Bununla da yetinmeyip kabrin başına nöbetçiler dikti. Nöbetçiler 24 saat nöbet tutuyordu. Sürenin bitiminde Şeyh görülmedi. Vali buna sevinerek Şeyh'in yalancı olduğunu Mardin ve civarına duyurmaya başladı. Şeyh'in müritlerine de işkenceler yapmaya başlayarak onlardan intikam almaya başladı. Yirmi gün sonra Şeyh ortaya çıktı. Bunun üzerine Vali pişman oldu ve tevazu ile af dileyip: "Ey büyüğüm, belirlediğin zamanda çıkmadın." deyince, Şeyh " İlk sürede Allah'ın hapsinde idim. Fazla kalan zamanda ise, inadını denemek için yaptığın işler dolayısıyla senin hapsinde idim." dedi. Vali doğru söylüyorsun diyerek yaptıklarına pişman olarak af diledi ve Şeyh'in büyük muhiplerinden biri oldu. ⁶⁰

Sirac isminde bir adamın rivayet ettiği bir menkıbe de şöyledir. Güvenilir bir adam bana anlattı, dedi ki: "Bir defasında zapt edilemeyen bir at aldım. Satıcısı beni uyararak, dikkatli olmamı istedi ve bana: Dikkatli ol at kaçarsa bir daha geri getiremezsin, dedi. Allah öyle takdir etti ki, Harran vadisindeyken at elimden kaçtı. Allah bana şu sözü ilham etti. 'Ey Şeyh Muhammed El Halik, atımı ancak senden isterim.' Bu sözü der demez gördüm ki, at önümde duruyor. Bundan dolayı fakirlere bir baş koyun adak ettim. Sonra Şeyh Muhammed El-Halik Et'Türki'yi, Ras'ul Ayn (Tillo'da İbrahim Hakkı Hazretlerinin sürekli tefekkür ettiği tepe) denilen yerde gördüm. Uzaktan bana: 'O bağırmalar ne idi, bizi korkuttun, bir defa yetmez miydi? Fakirlere adadığın koyun nerede?' Ben de başımın üzerindedir dedim. Az kalsın aklımı kaybedecektim. ⁶¹

Bölge halkı Kurban bayramının arefe günü, hacca gitmiş olan yakınları Arafat'a çıkacakları zaman bu tepeye çıkarak, hacdaki yakınlarının hac farizalarını tam ve güzel bir şekilde yerine getirebilmeleri için buradaki türbede mevlit okutur, kurbanlar kesip yemekler yapar ve yerler. Ondan sonra da dualar ederek akşam olması beklenir. Akşam

⁶⁰ Ma'suk Salihoğlu, Deryadan Damlalar, Divan Yay., İstanbul, 1996, s. 240

⁶¹ Salihoğlu, a.g.e, s. 241

olunca da mumlar yakarak şehre inerler ve Şeyh Ebu'l Vefa Hazretlerinin türbesini ziyaret ederler.⁶² Hasta olanlar, talihi kapalı kızlar, işleri kötü giden esnaflar da türbeye çıkarak dua ederler. Türbenin önünde bulunan ağaca çaput bağlanır ve dilekler tutulur. Ayrıca Siirt yöresinde kutlanan Yumurta Bayramı vardır. Her yıl Mayıs ayında kutlanan bu yöresel bayram nedeniyle, bütün evlerde yumurta kaynatılır. Komşular tarafında nişanlı ve yeni evlilere 100 ile 500 arasında yumurta gönderilir. Kurulan bayram yerinde çeşitli renklere boyanmış yumurtalar tokuşturulur. Bir araya gelen erkekler çeşitli oyunlar oynar. Uzun atlama ve koşu müsabakaları yapılır. Ertesi gün nişanlıların eğlenceleri başlar. Buna “Sihril Memelik” (nişanlı teşhiri) denir. Her aile, müstakbel gelinini alıp Şeyh-üt Türkî Türbesine götürerek eğlenirler. Bu bayram Şeyh-üt Türkî Türbesi etrafında yapılmaktadır. (Bkz. Ek-9)

2.1.7. Şeyh Musa

Şeyh Musa Hazretleri on dördüncü yüzyılda yaşamış olup 1390 yılında vefat etmiştir. Soyu Halid Bin Velid'e dayandığı için kendisine Şeyh Musa Halidi de denmektedir. Araştırma alanımızda bulunan Hamza El-Kebir'in torunudur. Şeyh Musa, Siirt ve çevresinde ilim ve irşat hizmetleri vermiş ve halkın büyük teveccühünü kazanmıştı. Birçok öğrenci yetiştirmiştir. Araştırma alanımızda bulunan Şeyh İlyas, Şeyh Naccar ve Şeyh Türkî de Şeyh Musa'nın yetiştirdiği öğrencilerdendir.⁶³ Türbe, Siirt Doğan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbenin yapılış tarihi belli değildir. Türbe, kesme taştan kare planlı olup, üzeri kubbe ile örtülüdür. Türbenin bulunduğu yere daha sonra bir cami yapılmıştır. Bu cami kare planlı, kesme taştan ve kubbelidir. Türbe ve camii XIX. yüzyıl üslubunu yansıtmaktadırlar.

Halk arasında Şeyh Musa için birçok keramet anlatılır. Şeyh Musa'nın kerametlerinden biri şudur: Şeyh Musa, ailesi ve talebeleri için tarlalar ekerdi. Bu tarlalarda ailesiyle birlikte çalışırdı. Hem ailesini hem de talebelerinin geçimini oradan sağlardı. Kendisinin dersi olduğu ve Cuma Namazı'na gittiği zaman tarlasını onun yerine bir aslan sürerdi. Diğer işlerine başka hayvanlar yardım ederdi.⁶⁴

Türbe halk tarafından çok ziyaret edilen mekânlardandır. Özellikle felçli hastaların şifa aradığı mekândır. At sırtıyla, arabayla ya da sedyeyle türbeye gelip, türbe

⁶² Ömer Erko, 1975 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, M. Kayyım.

⁶³ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyaları, s.188.

⁶⁴ Musa Doğrusever, 1975 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam Hatip, Şeyh Musa'nın Torunu.

dönüşü yürüyerek eve giden çok insan vardır. Felçli olarak getirilen hastalar, Şeyh Musa Hazretlerinin türbesinin içine bırakılır. Hasta bir süre türbede kalır. Bu esnada hastaların çoğu uyurlar. Türbeden çıktıktan sonra yürümeye çalışırlar. Eğer ilk ziyareti sonucu yürüyememişse, tekrar ziyarette getirilir. Bu işlem yürüyünceye ya da ümidini kesinceye kadar devam eder. İyileşen hastaların çoğu, tekrar türbeyi ziyarete geldiklerinde kurban keserler. Kesilen kurbanın etleri fakirlere dağıtılır. (Bkz. Ek-10)

2.1.8. Şeyh İlyas

Şeyh İlyas'ın hayatıyla ilgili ilmi kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Elimizde tek bilgi halk arasında anlatılan sözlü kaynaklardır. Bu kaynaklara göre Şeyh İlyas, Şeyh Musa'nın öğrencisi olduğu ve Siirt'te ilim ve irşat görevinde bulunduğudur. Türbe, Siirt merkezde bulunan eski belediye binasının alt tarafında bulunmaktadır. Türbe basit bir yapıdır. Yapılış tarihi belli değildir.

Siirt ve çevresinde çocuklarının erken yürümesini isteyen ve yürümeleri normal şartlarda geciken çocukların aileleri, çocuklarını bu türbeye getirmekteler. Çocuklarının ellerinde tutarak türbe etrafında yürütürler. Bu şekilde çocuklarının erken yürüyeceğine inanılır. Bu ritüeller esnasında mumlar yakılır. Ayrıca pekmez ve undan hazırlanmış olan ve halk arasında "asude veya aside" ismiyle bilinen bir tatlı çeşidi de fakirler dağıtılır.

2.1.9. Şeyh Sibre

Şeyh Sibre'ın hayatıyla ilgili ilmi kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. İsminin Sabri olabileceği tahmin edilmektedir. Türbe, Siirt merkez Doğan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Şeyh Davut Camii'nin önündeki boş alanda bulunan türbe, basit bir dört duvardan müteşekkil bir yapıdır. Mimari olarak hiçbir özelliği yoktur. Yapılış tarihi de belli değildir. Türbenin yanında Şeyh Sibre'ye ait bir kuyu bulunmaktadır.

Türbe yöre halkı tarafında ziyaret edilir. Özellikle sürekli ağlayan ve arsız olan çocuklar bu mekâna getirilmektedir. Türbeye gelen ziyaretçiler öncelikle kendileriyle beraber getirdikleri iğneyi kuyuya atarlar. Ondan sonra türbenin başında çocuklarının uslanmaları için dua ederler. Son olarak da kendileriyle beraber getirdikleri kuru üzümüleri türbenin başına bırakarak ayrılırlar. Bu şekilde çocuklarının uslanacağına inanırlar.

2.1.10. Şeyh Naccar

Şeyh Naccar'ın hayatıyla ilgili ilmi kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Sahip olduğumuz tek bilgi kaynağı halk arasında anlatılan sözlü rivayetlerdir. Asıl ismi Hüseyin'dir. Halk arasında Arapçada marangoz anlamına gelen "naccar" lâkabıyla meşhur olmuştur. Geçimini marangozlukla sağlayan Şeyh Naccar, Siirt Ulu Camii'ne ait tarihi minberin, Şeyh El Naccar'ın eseri olduğu bilinmektedir. Bu tarihi minber, Ankara'da Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenmektedir.⁶⁵

Siirt ve çevresinde değişik vakıflara ait binlerce dönüm arazi bulunmaktadır. Siirt ahali bu vakıf arazilerini kullanmaktan çekiniyorlar. Siirt'te müteahhitlik yapan biri Şeyh Naccar'a ait vakıf arazisinde apartman yapmıştı. Bina inşaatı bittiğinde müteahhit olan zat kanser hastalığına tutulur. Onu ziyarete gelenlere vakıf arazi üzerinde apartman inşa etmiş olmaktan dolayı duyduğu pişmanlığı dile getirerek kendi başına gelen olayı şöyle itiraf etmiş: -Vallahi, benim başıma gelen dert, hastalıktan gelmedi. Benim aldığım darbe Şeyh El Naccar'ın keseridir. Bana öyle bir keser vurdu ki, kanatlarımı ve kollarımı kırdı, beni perişan bir duruma soktu.⁶⁶

Türbe, Siirt merkez Bağlar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbe kubbeli bir yapı olup, sade betonarmedir. Özellikle psikolojik ve asabiye hastalarının çokça ziyaret ettiği bir mekândır. Türbeye getirilen hastalar türbe içerisinde uyutulmadan önce, Yasin, Cin, üç İhlâs, Felak, Nas ve Fatiha sûreleri okunur. Kur'an okuma ve dua yapma işlemi bittikten sonra hasta türbe içerisinde uyutulur. Türbe içerisinde uyuyan hastaların iyileşeceğine inanılır.

2.1.11. Şeyh Tayyar

Şeyh Tayyar'ın hayatıyla ilgili ilmi kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. İsminin Tayyar olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Tayyar'ın(uçan) lakabı olduğunu söyleyenler de vardır.⁶⁷ Şeyh Tayyar'ın Türbesi, Siirt merkez Yenimahalle'de bulunan tepenin üzerinde bulunmaktadır. Fıstık bahçelerinin içinde bulunan türbe mimari özelliği olmayan sade betonarme bir yapıdır. Türbenin geniş bir avlusu bulunmaktadır. Dört tarafı kapalı olan avlu, ziyaretçilerin toplanma yeridir. Türbenin birçok derde deva

⁶⁵ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, s.215.

⁶⁶ Fevziye Eryeşil, 1964 Siirt, İlkokul, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Ev Kadını.

⁶⁷ Ahmet Erkoyuncu,1981 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Şeyh Tayyar Camii İmam-Hatibi.

verdiğine inanılır. Sıla özlemi çeken insanları birbirlerine kısa sürede kavuşturduğuna inanılır. Bundan dolayı sila hasretini çeken anneler, babalar, eşler, kardeşler ve çocukların ziyaret ettiği mekândır. Ziyaretçiler sevdiklerine bir an önce kavuşmak için dua ederler. Ayrıca psikolojik rahatsızlığı olan kişilerinde ziyaret ettiği bir mekândır. Gelen hasta ziyaretçiler türbe içerisinde ve avluda uyutulur. Bu şekilde iyileşeceğine inanılır. Türbenin bir başka önemli özelliği de salı günleri kızların muratları için, kadınların ise gelin aramak için ziyaret etmesidir. Bir nevi görücüye çıkma günü ve mekânıdır. Kızlar bu günde bütün maharetlerini sergilerler. Hayırlı bir kısmet için dualar edilir. Fıstık ağaçlarına çaput ve bez bağlanılır. Bu şekilde Siirt yöresinde evlenenlere rastlamak mümkündür. (Bkz. Ek-11)

2.1.12. Molla Halil Es-Siirdi

Molla Halil Es-Siirdi, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Doğu Anadolu'da yetişmiş olan Şafii mezhebinin fıkıh, tefsir, hadis âlimlerinden ve evliyadan biridir. Soyu Diyarbakır-Mardin arasında meşhur bir ziyaretgâh olan Sultan Şeyhmus Ez-Zuli tarihiyle Hz. Ömer'e ulaşır. İsmi, Halil Bin Hüseyin Es-Siirdi'dir. Miladi 1750-54 (H.1167) senesinde Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı 'Gulpik' köyünde dünyaya geldi. Babasının adı Molla Hüseyin'dir. Miladi 1841 senesinde Siirt'te vefat etti. Bazı kaynaklarda vefat tarihi 1843 geçmektedir. Halk arasında da Molla Halil Es-Siirdi'in 96 yıl yaşadığı anlatılmaktadır. Eğitim ve öğretime başladığı sıralarda babası Molla Hüseyin, onu İbrahim Hakkı'nın huzuruna götürür. Küçük Halil'in başını okşar ve ona dua eder. İbrahim Hakkı, Küçük Halil'e "Allah sana çok faydalı ilim, salih amel ve uzun ömür versin." şeklinde dua etmiş ve bu duası da Allah'ın inayetiyle kabul olmuştu. Çünkü Molla Halil Es-Siirdi, bir asır sayılabilecek olan 90 küsur yıl yaşamış, çok ibadet ve amel etmiş ve zamanın en büyük âlimi olmuştu. Halk arasında Hızır (as)'ın duasına da mazhar olduğu anlatılır. Küçük yaşından itibaren yaşadığı bölgenin âlimlerinden ilim öğrenir. İbrahim Hakkı ile aynı dönemde yaşamasına rağmen ondan hiç ders almadı. Babası ilk hocası sayılır. En meşhur hocası Irak İmadiye Müftüsü Molla Mahmud Behdini Hazretleridir. Seyda Molla Halil, hayatını eser yazmak, ilme hizmet etmek ve talebelere ders vermekle geçirir. Siirt'te Hamid Ağa ve El-Fahir Medreselerinde çok

uzun yıllar ders verir. Aynı zamanda tasavvuf ile de meşgul olur. Kadiri tarikatının şeyhlerinden keramet sahibi, meşhur Iraklı Şeyh Ahmed-i Reşidi'nin mensubudur.⁶⁸

Molla Halil'in telif ettiği kırka yakını eseri bulunmaktadır. Yazdığı eserler tek bir alanla sınırlı kalmayıp farklı alanlarla ilgilidir. Bu özelliğiyle Molla Halil, yöre halkı tarafından İmam Gazali'ye benzetilmektedir. Molla Halil, doksan yıllık hayatında kendi çocukları dâhil olmak üzere binlerce talebeye ilim öğretmiş ve icazet almalarını sağlamıştır. Bu öğrenciler bazıları gavs ve zamanın en büyük âlimleri olmuşlardır. Araştırma alanımızda bulunan ve gavslik makamına ulaşan Şeyh Muhammed Hazin, Molla Halil Es-Siirdi'nin yanında on dört yıl boyunca ilim öğrenmiştir. Molla Halil, müderrislik yılları boyunca Siirt'in dışına çıkmamıştır. Belki bundan dolayıdır ki fazla tanınmamıştır. Bir sempozyumda bir akademisyen şöyle bir iddiada bulunmuştu." Şayet Molla Halil Es-Siirdi, taşrada değil de Osmanlı'nın merkezinde yaşasaydı Şeyhu'l-İslam olabilirdi." demişti. Molla Halil, Osmanlı devletinin ilmiye sınıfında zirvede bulunan Molla Gürani, Molla Fenari, Ebussuut Efendi ve Molla Hüsrev gibi âlimlerle eş değer kabul edilir. Bu âlimlerden tek farkı, bunların başkente padişahın yanında bulunmaları Molla Halil ise taşrada bulunmasıydı.⁶⁹

Türbe, Siirt merkezde bulunan Bileyliye Mezarlığı'ndadır. Kabir, etrafı taşlarla örülü ve üstü açık olan bir yapıdır. Mimari olarak bir özelliği yoktur. Yöre insanı tarafında sürekli olarak ziyaret edilen bir mekândır. Özellikle perşembe günleri çok yoğundur. Ancak bu türbeyi ziyaret eden ziyaretçilerin büyük çoğunluğu erkekler oluşturmaktadır. Bundan dolayı türbe etrafında oluşan inanışlar yok denecek kadar azdır. Medreselerde okuyan öğrenciler başladıkları serüvende başarılı olabilmek için türbenin başına gelip dualar ederler. Sınavlara giren öğrencilerde sınavdan önce türbeyi ziyaret etmektedirler. Gelen ziyaretçiler türbede yatan zatın büyük bir âlim olması hasebiyle, ölünün ruhuna ve dileklerinin olması için Yasin, üç İhlâs, Felak, Nas ve Fatiha sürelerini okumaktalar. Bol bol salâvatlar getirilir. Yatan zat aracılığıyla Allah'tan af ve mağfiret dilenir. Ayrıca her türlü istekleri için türbeyi ziyaret eden ziyaretçiler de vardır. (Bkz. Ek-12)

⁶⁸ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyaları, a.g.e., s.188; Kılıççioğlu, a.g.e.,s.114; Komisyon, Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, s. 9.; www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

⁶⁹ Macit Sevgili, 1982 Siirt, Üniversite, Diyarbakır'da İkamet Etmekte, Araştırma Görevlisi.

2.1.13. Şeyh Süleyman

Şeyh Süleyman'ın doğumu ve ölümü ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Halid Bin Velid'in soyundan olup, araştırma alanımızda bulunan Şeyh Hamza El Kebir'in küçük kardeşidir. Şeyh Hamza El Kebir'in ölümü göz önüne alındığında 13. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Şeyh Süleyman, ağabeyi Şeyh Hamza El Kebir gibi âlim ve veli bir zattı. Tillo'dan ayrılarak ilim ve irşat görevini Siirt'te sürdürdü.⁷⁰

Türbe, Siirt merkez Ulus Mahallesi'nde bulunan mezarlıktadır. Türbe, çift kubbeli olup sade betonarme bir yapıdır. Türbenin yapılış tarihi belli değildir. Türbe, Siirt ve çevresinde ziyaret edilen bir mekândır. Türbe, yatan zatın hem Hamza el-Kebir'in kardeşi olması hem de evliyaullahtan olması hasebiyle ilgi görmektedir. Türbe özellikle baş ağrısı için ziyaret edilen bir mekândır. Baş ağrıyan insanlar türbeye gelip bir süre uyurlar. Uyandıktan sonrada baş ağrılarının geçmesi için yanlarında getirdikleri yiyecekleri dağıtırlar. Ayrıca ziyaret için ve her türlü istekler içinde mekân ziyaret edilir. (Bkz. Ek-13)

2.1.14. Şeyh Halil-ül Ferd

Şeyh Halil-ül Ferd'in hayatıyla ilgili ilmi kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Araştırma alanımızda bulunan Şeyh Hamza El-Kebir'in on iki oğlundan biri olduğu tahmin edilmektedir.

Türbe, Siirt merkez Alan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Zeviye mezarlığının üst tarafında bulunan türbe, etrafı çevrili olup üstü açık bir şekildedir. Sade bir yapı olan türbe, mimari olarak hiçbir değeri yoktur. Yapılış tarihi belli değildir.

Türbe, yöre halkı tarafından ziyaret edilen bir mekândır. Özellikle baş ağrısından şikâyetçi olanların uğradığı bir ziyaret yeridir. Türbeye gelen ziyaretçiler sıkıntılarından kurtulmak için Felak, Nas, üç İhlâs ve Fatiha sürelerini okuyup dua ederler. Eğer hastalıkta iyileşme olursa adak olarak, bir ekmek ve biraz soğan türbenin üzerine bırakılır. Daha sonra ihtiyacı olanlar gelip bu yiyecekleri alırlar. Bundan dolayı sürekli olarak türbenin etrafında dilenci ve fakir bulmak mümkündür. Ayrıca her türlü ihtiyacı içinde türbeyi ziyaret edenler vardır. (Bkz. Ek-14)

⁷⁰ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s. 230; Komisyon, Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, a.g.e, s. 10

2.1.15. Şeyh İbleyliye

Şeyh İbleyliye'nin hayatıyla ilgili ilmi kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Halk tarafında âlime bir kadın olarak bilinir. Siirt halkının teveccüh ettiği kişilerden biridir.

Türbe, Siirt merkez Ulus Mahallesi'nde kendi ismiyle anılan İbleyliye mezarlığındadır. Türbe sade bir yapı olup mimari olarak değer taşımamaktadır.

Yöre halkı tarafında salı günleri ziyaret edilmektedir. Genç kızların muratlarının olması için de ziyaret ettikleri bir mekândır. Özellikle türbenin genç kızların ve kadınların iffetlerinin korunmasına yardımcı olduğuna inanılmaktadır. Yeni gelinler bu türbeye getirilerek iffetlerini korumaları ve eşlerine bağlı olmaları için dualar edilir. Bu ziyaret esnasında türbenin yanında bulunan kuyuya altın, para ve kıymetli eşyalar atılır. Bu şekilde isteklerinin olacağına inanılır.

2.1.16. Şeyh Saad

Şeyh Saad'ın hayatıyla ilgili elimizde hiçbir bilgi mevcut değildir. Halk arasında yılanların ve akreplerin babası olarak tanınır.

Halk arasında anlatılan bir menkıbeye göre Şeyh Saad bir gün çalı çırpı toplamak için şehrin dışına gider. Odunlarını toplayan Şeyh Saad, topladıklarını bağlamak için ip almadığının farkına varır. Bulunduğu yerde çalılarını bağlamak için ip aramaya başlar, ancak bulamaz. Bunun üzerine orada bulunan yılanları çağırır. Yanına gelen yılanları birbirine bağlayarak çalılarını taşımak için kullanır.

Türbe, Siirt merkez Ulus Mahallesi'nde kendi ismini taşıyan Saad Camii'nin yanında bulunmaktadır. Türbenin yapılış tarihi belli değildir. Türbe sade bir yapı olup betonarmedir.

Yöre insanının sıklıkla ziyaret ettiği bir mekândır. Özellikle sıcakların çok olduğu, akrep ve yılanların arttığı yaz aylarında ziyaretçi sayısı daha da artmaktadır. Buraya gelen ziyaretçiler yılan ve akrepten korunmak için, Şeyh Saad'ın kendi elleriyle diktiği dut ağacından bir parça koparırlar. Koparılan parça muska şeklinde düzenlenerek üzerlerinde taşırlar. Ayrıca türbenin toprağından bir parça alınıp evlerinde saklarlar. Bu şekilde yılan ve akrep ısırılmalarından korunacaklarına inanırlar.

2.1.17. Şeyh'el Hulu (Tatlı Dede)

Şeyh'el Hulu'nun hayatıyla ilgili elimizde ilmi bilgi bulunmamaktadır. Gerçek ismi bilinmemekle beraber halk arasında Şeyh'el Hulu(Tatlı Dede) lakabıyla meşhur olmuştur. Yöre insanının sevdiği bir zattır.

Türbe, Siirt merkez Ulus Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kubbeli bir yapı olup sade betonarmedir. Yapılış tarihi bilinmemektedir.

Yöre insanının her türlü ihtiyacı için ziyaret ettiği bir mekândır. Türbeye gelinerek üç İhlâs, Felak, Nas ve Fatiha süreleri okunur. Ziyaretçiler, süreleri okuduktan sonra ne istekleri varsa o istek için dua ederek oradan ayrılırlar. Eğer dua kabul edilirse ve isteği yerine gelirse tekrar türbe ziyaret edilir. Bu ziyaret esnasında yanında getirdikleri tatlıları orada bulunanlara dağıtırlar. Daha önceleri tatlıları evde yapan ziyaretçiler, günümüzde daha çok pastanelerden alıp getirmektedirler. Genellikle her gün birkaç kişinin türbede tatlı dağıttığını görmek mümkündür. Bundan dolayı türbenin etrafında çocuklar mesken tutmaktalar.

2.1.18. Şeyh Muhammed Musa Kazım (Aydın)

Siirt'in son dönemde yetiştirdiği en büyük din âlimlerindendir. 1906 yılında Siirt'in din ilimleri dünyasına bir armağanı olarak dünyaya geldi. Babası Şeyh Şerafettin araştırma alanımızda bulunan Şeyh Muhammed El-Hazin'in oğludur. Küçük yaştan itibaren babasında ilim öğrenmeye başladı. İlköğrenimini Siirt İptidai Mektebinde yaptı. İlköğrenimini bitirdikten sonra hafızlığa başladı. Kısa bir sürede Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek hafızlığını tamamladı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra babası Şeyh Şerafettin'den tahsiline devam etti. Babasıyla başladığı ilim serüveniyle bölgenin en büyük âlimleri arasında yer aldı. İmam-Hatip olarak görev yaptığı Muş Hasköy'de binlerce öğrenci yetiştirdi. Özellikle Muş yöresinin her tarafını gezerek irşat görevlerinde bulundu. Babasının vefatında sonra Siirt'e dönerek babasının yerine geçti. Bundan sonra ömrünün sonuna kadar Siirt'te kaldı. Yaşadığı dönemde binlerce sevenine ulaşmış ve dini doğru, gerçekçi bir şekilde öğrenmelerini sağlamıştı. Şeyh Muhammed Musa Kazım, Siirt ilinde kurduğu medresesinde iki önemli konuda son derece kararlı bir duruş sergiledi: Birincisi, medresesindeki öğrenciler ve sevenlerini etnik milliyetçiliğe dayalı akımlardan uzak tutarak Siirt ilinde terörün yayılmasını engelledi. İkincisi ise,1980'li yıllarda ortaya çıkan ve Türkiye'de de birçok kişinin etkilenmesine yol açan

İran İslam Devrimi'nin kültürel ve dini etkilerine karşı bir fikri barikat oluşturmasıdır. Şeyh Muhammed Musa Kazım, İran İslam Devrimi'nin arka planındaki Şii etkileri sorgulayan "Şia'ya Hayır" risalesinde, Ehl-i Sünnet ve Şiilik arasındaki önemli farklılıklara dikkat çekerek bölge insanının dini düşüncesini muhafaza etmesinde büyük rol oynadı. Bundan dolayı Siirt yöresinde İrancılık fikri taraftar bulamadı. Şeyh Muhammed Musa Kazım bölgede insanlara hem medrese ilimlerini hem de okula gitmelerini tavsiye ediyordu. Özellikle kadınların okula gitmelerini tavsiye ediyordu. Kendi çocuklarının çoğu üniversite mezunudur. Aynı zamanda müritlerinin eğitim seviyeleri de yüksektir. Şeyh Muhammed Musa Kazım tıpkı İbrahim Hakkı Hazretleri gibi pozitif ilimlerle çatışmayan, günümüz hayatını doğru yorumlayan gerçekçi bir din ve ilim görüşüne sahip bir insandı. Şeyh Muhammed Kazım'ın dini alanda Arapça ve Türkçe yazılmış çeşitli eserleri bulunmaktadır.⁷¹

Şeyh Muhammed Musa Kazım tarikat halifeliğini babası Şeyh Şerafettin'den, o da babası Şeyh Muhammed Hazin'den almıştır. Şeyh Muhammed Hazin de halifeliği, Mevlana Halid-i Bağdadi'nin Doğu Anadolu'daki halifeleri arasında önemli bir konuma sahip olan Seyyid Taha'l-Hakkâri'den almıştır. Günümüzde Siirt Nakşibendîliği'nin bu kolu, Şeyh Muhammed Musa Kazım'ın oğlu Şeyh Muiniddin Aydın tarafından temsil edilmektedir.

Ömrünü ilim ve irşatla geçiren Şeyh Muhammed Musa Kazım 15 Aralık 1996'da vefat ederek Siirt'te defnedildi.

Türbe, Aydınlar (Tillo) Yolunun solunda bulunan tepede bulunmaktadır. Türbenin hemen yanında kendi adını taşıyan bir camii ve 100 küsur öğrencinin eğitim gördüğü bir medrese bulunmaktadır. Türbe, Osmanlı padişahlarının türbeleri gibi ihtişamlıdır. Tamamen kesme taştan yapılan türbe kubbelidir. 1997 yılında başlanan türbe, 1998 yılında tamamlanmıştır.

Şeyh Muhammed Kazım, yörede son yıllarda yaşamış en büyük âlimlerden biri kabul edilir. Şeyh Muhammed Kazım Hazretleri sevenleri tarafından vefat ettiği 1996 yılından bu yana her yıl mayıs ayında anma etkinlikleri düzenlenmektedir. Siirt'in yanı sıra İstanbul, Muş ve çevre illerden çok sayıda vatandaş iştirak etmektedir. Çarşamba günü başlayıp üç gün süren bu etkinliklerin son günü olan cuma günü, cuma namazı eda

⁷¹ Şeyh Muinidin Aydın, 1954 Siirt, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Kanaat Önderi, Şeyh Muhammed Kazım'ın Oğlu

edildikten sonra türbe ziyaret edilerek Kuranı Kerim okunur ve dualar edilir. Daha sonra her yıl geleneksel olarak yapılan yemek dağıtımı gerçekleştirilir. Gelen davetlilere kurulan çadırda pilav, kuru fasulye, et haşlama, salata ve ayran ikram edilir. Siirt ve yöresinde bu günler, Şeyh Muhammed Kazım Hazretleri günleri kabul edilir. Şeyh Muhammed Musa Kazım'ın türbesinde de, Şeyh Muhammed Hazin Hazretlerinin türbesinde olduğu gibi Nakşibendî Tarikatı'nın şeyhlerini temsil eden zincir bulunur. Ancak bu türbe yeni olduğu için halk inanışları yok denecek kadar azdır. Her gün yüzlerce insanın ziyaret ettiği türbe gayet bakımlıdır. Az da olsa gelen ziyaretçiler, zinciri rahatsız oldukları yerlere sürmekte. Gelen ziyaretçilerin büyük çoğunluğu Şeyh Muhammed Kazım'ın müritleri olduğu için türbede Yasin, Tebareke Amme, üç İhlâs, Nas, Felak ve Fatıha sürelerini okurlar. Çektikleri tarikat virtlerini teslim ederler. Ayrıca her türlü ihtiyaçları için türbeyi ziyaret edenler de vardır. Bugün Siirt ve ilçelerinde bulunan birçok işyerinde Şeyh Muhammed Musa Kazım'ın fotoğrafını asılı görmek mümkündür. (Bkz. Ek-15-16)

2.2. Aydınlar (Tillo) İlçesi

İlçe, Siirt'e 7 Km. uzaklıktadır. Doğusunda Pervari, kuzeydoğusunda Şirvan, batısında Siirt Merkez İlçesi ile çevrilidir. İlçenin etrafı hafif engebeli dağlarla çevrilidir. Doğu tarafından kıvrımlı olarak Botan Çayı geçmektedir. Yeryüzü şekilleri bakımından engebelidir. İlçede yer yer meşe, fıstık, bittim(Menengiç), armut, badem ağaçları ile çok sayıda üzüm bağına rastlanmaktadır.

Aydınlar İlçe olmadan önceki ismi "Tillo"ydü. Süryani dilinde 'yüksek ruhlar', Arap dilindeyse 'yüksek yer' anlamını taşıyan Tillo⁷², tarihte birçok medeniyetin hâkimiyet alanına girmiştir. Tillo, Hz. Ömer'in, Hz Halid b. Velid'in ve Hz. Abbas'ın (ra) soyundan gelenlerin ilimde birbirleri ile yarıştığı bir medrese şehridir. 1514'te Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sonunda Osmanlı egemenliğine geçen ilçe, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Siirt İline bağlı bir bucaktı. Tillo Nahiyesi ilçe olduktan sonra Aydınlar ismini almıştır⁷³. İlçe, Bucak iken, 18 Mayıs 1990 tarih ve 20522 Sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 3647 Sayılı Kanun" ile 10.11.1991 tarihinde İlçe olmuştur. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi veri tabanına göre 1800'ü ilçenin merkezi olmak üzere toplam nüfusu 4.053'tür.

⁷² Siirt İl Yıllığı, s.215.

⁷³ Komisyon, Aydınlar (Tillo), İsmat Matbacılık, Ankara 1997, s.11

İlçe turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İlçede bulunan birçok ziyaret ve tarihi yerler uluslararası üne sahiplerdir⁷⁴. İlçenin bir başka önemli özelliği de ilim merkezi olmasıdır. Bugün Tillo'da hizmet veren 4 medrese bulunmaktadır.

2.2.1. İsmail Fakirullah Tillovi

Halkın ifadelerine göre Tillo'da kırk binden fazla evliya kabri vardır. Burada ilim, irfan ve irşatta önde gelenlerden biri de soyu Hz. Abbas'a dayanan İsmail Fakirullah Tillovidir. İsmail Fakirullah, bir yanı tekkeye diğer yanı medreseye dayanan bir gönül sultanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siirt'in yetiştirdiği en büyük âlimlerden olan İsmail Fakirullah, Hicri 1067-miladi 1657 senesinde Recep ayı Regaip Kandili'ne rastlayan Cuma gecesi Tillo'da dünyaya gelmiştir. Soyu sevgili Peygamberimizin amcası Hz. Abbas'a dayanır. Babası Hoca Kasım Efendi'dir.⁷⁵ İsmail Fakirullah, çocuk yaşlarında ilim tahsiline başlamıştır. Bir müddet Siirt'teki Medrese-i Fahriye'de okur. Babası Molla Kasım'dan din ve dünya ilimlerini öğrenir. Hoca oluncaya kadar ilim tahsiline aralıksız devam ederek bu sahalarda büyük bir yol kat eder. Babasının vefatı esnasında 24 yaşında olan İsmail Fakirullah, ilim ve irfanını tamamlayıp babasının yerine Tillo Ulu Camii'de imam-hatip ve müderris olarak görev yapmaya başlar. Ömrünün sonuna kadar da bu görevini devam ettirir. İsmail Fakirullah bu medresede binlerce talebe yetiştirmiştir. Bu talebelerinden en önemlisi Marifetnâme adlı eseriyle tanınan Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır.⁷⁶ Peygamberimizin hallerini kendine örnek almaya çalışan bu büyük insan, Peygamberimizin evlendiği yaş olan 25 yaşında evlenerek bu konuda da peygamberimizin sünnetine uymuştur.

Babasının ölümünden bir sene sonra Peygamber Efendimizin neslinden olduğu rivayet edilen Siirt'in ileri gelenlerinden Hacı Muhammed'in kızı ile evlenir. 30 yaşında annesini kaybettikten sonra züht ve takvasının gereği olarak kendisine "Re'su'l du'a" (Dua Tepesi) denilen yerde bir tarla satın almış, bir kısmına bizzat kendi elleriyle asma ağaçları dikmiş geri kalan kısmına da buğday ekerek geçimini sağlamak ve öğrencilerinin ihtiyacını gidermek için öğrencileriyle beraber çalışmıştır. Tarla ekmiş,

⁷⁴ Siirt İl Yıllığı, s.215-216-217.; www.aydinlar.gov.tr (16.03.2011)

⁷⁵ Hüseyin Arslan, Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Yurdu Tillo, Simurg Yay, İstanbul 2006, s.123; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.37; Siirt İl Yıllığı, s. 78; Kılıçcıoğlu, a.g.e, s. 111; Komisyon, Siirt Tespiti ve Tescili Yapılmamış Kültür Varlıkları, s. 17; Nureddin Sancar, Tillo Evliyalari; Şefkat Yayıncılık; İstanbul 2005, s. 19; Güldoğan a.g.e., s.16.; <http://www.aydinlar.bel.tr> (25.04.2012)

⁷⁶ Arslan, a.g.e, s.123; Komisyon, Aydınlar (Tillo), a.g.e, s.37; <http://www.aydinlar.bel.tr> (25.04.2012)

ekin biçmiştir. 40 yaşına kadar günlerinin çoğunu oruçla geçirmiş, orucunu birkaç üzüm tanesi ile açmıştır. 40 gün konuşmadan, yeme içmeden kesilip mana âlemine dalmıştır. Kırkıncı gün gözünü açmış, bir tas su içmiş, ekşi nar aşısı isteyip, bir parça ekmekle yemiş ve kendine gelmiştir. Bundan sonra yemeğini normal yemeye başlamıştır. Daha sonra 48 yaşında Hacca gitmiştir. İsmail Fakirullah'ın biri kız olmak üzere 5 çocuğu vardı.⁷⁷

Her insan için hayatında bir dönüm noktası olmuştur. İsmail Fakirullah için de bu dönüm noktası kuyuya düşme hadisesidir. Kimileri kuyuya düşünce kaybolup gider. Kimileri de Hz. Yusuf gibi kuyudan saraylara gider. İsmail Fakirullah da düştüğü kuyudan veliler kervanına katılarak çıkar. İsmail Fakirullah, ayıldığında kuyuya düştüğünden haberi olmadığını, ancak kuyuda bulunduğu zaman zarfında yüce Allah'ın tecelli sıfatlarıyla müstağrik olduğunu, evliyadan birçoğunun ruhlarıyla tanıştığını ifade eder. İsmail Fakirullah'ın istiğrak hali 8 yıl boyunca devam etmiştir. 9 yıl istiğrak halinden ayrılıp Cenabı Hak'tan aldığı feyizle, insanları hak yoluna irşada başlamıştır. Bir tarafta "Uveysiyye" tarikatının esasları doğrultusunda her kesimden insanları irşat ederken, diğer taraftan şer'i ilimler ve müspet ilimlerde dünyaca ünlü meşhur ilim adamları yetiştirmiştir.⁷⁸ Yetmiş dokuz yıllık ömrünü, Cenab-ı Mevlanın emirlerine uygun olarak geçirmenin saadetini yaşadı. Vefatı anında Fakirullah Hazretleri, çocuklarından kendisi için bir Yasin-i Şerif okunmasını istedi. Bu isteği üzerine tilavetine başlanan Yasin-i Şerif okunduğu esnada ruhunu Rahman'a teslim etti. Vefat haberinin duyulmasıyla, Siirt ve çevresindeki yerleşim yerlerinden büyük bir kalabalık cenazesine katılmak için Tillo'ya geldi. Cenaze namazını, büyük oğlu Şeyh Abdülkadir'i Sani Hazretleri kıldırdıktan sonra mübarek naaşı, kabristana götürülerek defnedildi. Tillo halkı kırk gün boyunca sabah ve akşamları, bu zatın ziyaretine gelerek huzurunda birer Yasin-i Şerif okudular. Daha sonraları her pazar günü ikindi namazından sonra aynı süreyi kabri başında okumayı adet haline getirdiler. Bu gelenek bugün de devam etmektedir. Büyük mürşidin vefatını işiten devrin Padişahı Sultan I. Mahmud'un, ferman göndererek büyük bir kubbenin inşa edilmesini emretmesi üzerine, Şeyh Abdülkadir-i Sani Hazretleri, kabri üzerine bir kubbe inşa ettirdi.⁷⁹

⁷⁷ Arslan, a.g.e, s. 123; Sancar, a.g.e, s.20

⁷⁸ Arslan, a.g.e, s.123; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.37; Kılıçcıoğlu, a.g.e, s. 111; Komisyon, Siirt Tespiti ve Tescili Yapılmamış Kültür Varlıkları, s. 17.

⁷⁹ Sancar, a.g.e, s. 44

Kubbe inşaatının devam ettiği sırada astronomi ilmine vakıf halifesi İbrahim Hakkı, ekinoks tarihlerinde (21 Mart- 23 Eylül) doğacak ilk güneşin, Tillo'da ilk olarak mürşidinin kabri başına doğmasını sağlayacak, meşhur ışık hadisesinin oluşmasını sağlayan sistemi yaptı. Tillo'nun 3-4 km doğusunda bir tepe üzerinde İbrahim Hakkı tarafından taştan yaptırılmış olan Kal'at-ül Üstad adıyla bilinen, türbenin de doğusuna düşen tepede (260 cm.) yüksekliğinde ve (580 cm.) uzunluğunda kalın bir duvar, duvarda da ufak bir pencere yaptı. Duvarda bulunan pencerenin etkisiyle, yeni doğan güneşin ilk ışınları türbenin tümünü gölgede bırakırken, duvarda bulunan 40-50 cm ebadındaki pencereden geçen güneş ışınları türbe kulesinin penceresine ve oradan da kırılmak suretiyle pencereden İsmail Fakirullah'ın sandukasının başucunu aydınlatmaktadır. İbrahim Hakkı bununla ilgili olarak: “Yeni yılda doğan ilk güneş, hocamın başucunu aydınlatmazsa ben o güneşi neyleyim” diyerek hocası Fakirullah'a karşı olan saygısını göstermiştir.⁸⁰

İsmail Fakirullah'ın en büyük eserim dediği talebesi ve halifesi olan İbrahim Hakkı, Marifetname adlı eserinde onun has velayetini şu şekilde dile getirmektedir. “Cenab-ı Allah'ın o büyük velisi pirimiz Gavs-ı Azam Şeyh İsmail Fakirullah, gecelerini ibadet, gündüzlerini oruç tutmakla geçirirdi. Her an kendini Mevlasının huzurunda bilir, zikir, tefekkür ve ibadeti adet edinmişti.”⁸¹

İsmail Fakirullah'ın irşad nuru, Osmanlı pây-i tahtı İstanbul'dan, Mekke-i Mükkerremeye... Dağıstan'dan Hindistan'a kadar ulaşmıştı. Osmanlı padişahı I. Mahmud ile Mekke Emiri Şerif Mes'ud, İsmail Fakirullah'a derin sevgi ve saygı gösterir, bu manada kendisine ferman ve mektuplar gönderir. I. Mahmud'un İsmail Fakirullah'a gönderdiği mektup: BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM “Akıl ve kıyasın ilmini kapsamayacağının hakikatini; velilerine açan, sevenlerini ve inananlarını diğer insanların ulaşması mümkün olmayan mertebelere ulaştırın, şüphesiz “onları bulan Allah'ı tanır, onları tanıyan Allah'ı bulur, onlardan birini kabul eden kurtulur, onların kabul ettiği biri de ünsiyetle Allah'a ulaşır.” Havas velilerini zatına yaklaştıran Allah'a hamd olsun. Salât ve selam, Kuds'un deryalarından içen, ünsiyetin sergisine oturan (Allah Resulüne) ve sırları ehadiyetin yüceliğini müşahede edip, vasıfları rububiyetin şühudunda yok olan al ve ashabının üzerine olsun. Emma ba'du Rahim Rabben kavlen

⁸⁰ Sancar, a.g.e, s. 44

⁸¹ Veysel Ufuk Fakirullah, 1988 Siirt, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Öğretmen, İsmail Fakirullah'ın Torunu.

selam; tarikatının imamı, hakikatın yücesi irşad makamının kaimi, kulların umurunun nazımı, bütün hallerinde Allah'a yönelmiş bulunan, konumuyla ve sözüyle halkı Hakk'a davet eden, eşhas ve ervahın hulasası, kandil ve ışığın sırrı, mülk ve melekut hallerinin arifi, kuds ve lahut sırlarının vakıfı, Allah ile; bilinen ve bilen, Allah'a yönelen ve ulaşan azizimiz ve şeyhimiz Fakirullah efendimize olsun....”

SULTAN I. MAHMUD⁸²

2.2.1.1. Menkıbeler

İbrahim Hakkı'nın üstadı olan İsmail Fakirullah ile ilgili birçok menkıbe ve keramet anlatılmaktadır. Bunlardan bir tanesi kuyu hadisesidir. İsmail Fakirullah, 48 yaşındayken komşularından biri vefat eder. Onların evlerine taziyeye gider. Taziyede bulduktan sonra namaz vakti izin alıp eve dönmek isterken, avluda bulunan ve içinde su bulunmayan 22 m. derinliğinde bir kuyuya düşer. İsmail Fakirullah'ın camiye gelmediğini gören cemaat, İsmail Fakirullah'ı aramaya başlar. Nihayet taziyeye evinden çıkanlar İsmail Fakirullah'ın kuyudan sesini işitirler. Bunun üzerine kuyuya biri inerek İsmail Fakirullah'ı kuyudan çıkarır. Büyük Mürşit kuyudan çıkarılırken sarığı başında, terliği ayağında ve kaşındaki ufak sıyrık haricinde vücudunda herhangi bir yara veya kırık olmadığı halde olup bitenlerden habersiz istiğrak halindeydi. Kendisini kuyudan çıkartmak isteyenlere, “Beni kendi halime bırakın. Artık benim sizinle işim kalmadı, benden uzaklaşınız.” diyerek kendisini Mevla'sıyla ve o manevi mecliste hazır bulunan evliya ruhlarıyla baş başa bırakmalarını ısrarla istemiştir. İsmail Fakirullah, ayıldığında kuyuya düştüğünden haberi olmadığını, ancak kuyuda bulunduğu zaman zarfında yüce Allah'ın tecelli sıfatlarıyla müstağrik olduğunu, birçok evliyanın ruhlarıyla tanıştığını ifade eder. İsmail Fakirullah'ın istiğrak hali 8 yıl boyunca devam etmiştir.⁸³

Diğer bir menkıbe de şöyle anlatılır: Bir dağ yakınında bulunan bir mescide giriyorum. Mescitte Hz. Ebubekir ile kızı Hz. Aişe validemiz ile karşılaştım. Hz. Aişe beni görünce ayrılmak istedi. Bunun üzerine ben kendisine:

- Anneciğim, yüce Allah'ın ‘Resulullah’ın zevceleri müminlerin anneleridir’ ayetini duymadın mı? dedim. Bunu duyunca Aişe validemiz bir daha yerine oturdu. Sonra dönüp babası Ebubekir'e şöyle seslendim:

⁸²Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.40

⁸³ Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.37; Arslan, a.g.e, s 124.

- Ey Allah Resulünün sadık dostu, Allah Resulünün senin şefaatinin kabul edeceğini biliyorum. O halde onun katında bana şefaatchi ol ki o da bana şefaati etsin. Bana: “Olur” dedi. Bunun üzerine şöyle dedim: Buna muahede yapmak üzere mübarek elini uzatır mısın? Hz. Ebubekir mübarek sağ elini bana doğru uzattı, ben de elinden tutup bu husus üzerine kendisiyle muahede ettim.”⁸⁴

Bir başka menkıbe ise şöyledir: Bir sonbahar mevsimiydi. O günün idaresine karşı itaatsizlik yapan Şirvan beylerinin Kormas denilen küçük kalesi, Van’dan bin askerle gelen paşa tarafından kuşatılmıştı. Paşa kaleyi top ateşine tutmak niyetinde idi. Bunu öğrenen Şirvan Beyi, Fakirullah’a haber göndererek paşaya mani olması için istirhamda bulundu. Fakirullah, paşaya bir mektup göndererek masum halka merhamet göstermesini, bağ ve bahçelerini yağmalamamasını, beyin cezası varsa başka bir vakte ertelmesini istedi.

Paşa, Şeyh’in tavsiyesine aldırılmayarak: “Ben sultanın emriyle gelmişim, kaleyi yok etmeliyim.” dedi ve topçularına ateş emri verdi.

Ne var ki ağır top kaleyi döverek geri tepti ve parçalandı. Bir parçası da paşanın atına isabet ederek öldürdü. Ardından da büyük velisi için gayrete gelen Cenab-ı Allah, iki saat boyunca paşa ve askerleri üzerine iri taneli dolu yağdırdı. Doludan kaçışan atlarını yakalamak derdiyle dağılan askerlerin çadırlarını da bir anda kabarıp büyüyen seller alıp götürdü.

Bu feci tabloyu gören paşanın akli geç başına gelmişti. Askerlerini orada bırakarak bir ata atladı ve sekiz piyade eşliğinde Tillo’ya gitti. Akşam üzeri Tillo’ya varan paşa, özür dilemek üzere Şeyhin huzuruna girdi. Bir müddet ayaküstü durarak Şeyh’in iltifatını bekledi. Ancak, İsmail Fakirullah, kan ter içinde kalan paşaya yüz vermedi sadece “Ey zalim, Cenab-ı Allah’tan korkmuyor musun?” diye hitap etti. Onun haline acıyan Molla Osman Efendi el işaretleriyle dışarı çıkmasını söyledi. Şeyh’in heybeti karşısında ezilen Paşa, Molla Osman’ın işareti üzerine hemen odadan dışarı çıktı. Rahat bir nefes alıp terini sildi. Başından geçenleri orada hazır bulunan cemaate bir bir anlattı. Büyük müridin hakkında ise şunları itiraf etti: “Çok heybetli sultanların huzurunda bulundum. Ancak bu veliyullah kadar heybetli biriyle karşılaşmamıştım.” Paşa, geceyi Tillo’da ge-

⁸⁴ Sancar, a.g.e, s.64.

çirdi, ertesi günün sabahı, yaptıklarına bin pişman bir şekilde askerlerinin yanına döndü.⁸⁵

Bu zat ile ilgili anlatılan diğer bir menkıbe ise şu şekildedir: Mevsim sonbahardı. Kaynatılan 300 kilo buğdayı kurutmak için damlara sermişlerdi. Gökyüzü aydınlık, mehtaplı bir cuma gecesi idi. İbrahim Hakkı, yatsı ezanını okumak için minareye çıkmıştı. Bakar ki köyün doğusunu kapkara bir bulut sarmış, bunu gören ahali, damlara çıkarak hızlı bir şekilde sermiş oldukları zahirelerini toplamaya başladılar. Ezanı okuyup aceleyle minareden indi ve bulgurları toplamak üzere ev halkının yardımına koştu. Ancak Şeyhin evlat ve hizmetçilerini caminin kapısında bulunca onlara: “Bakın yukarı mahallenin bütün sakinleri yağmur yağacak korkusundan dolayı damlara serdikleri zahirelerini toplamakla meşguldürler.” dedi.

Onlar ise şu karşılığı verdiler: “Biz de öyle yapmak istedik. Ancak Şeyh bize izin vermedi ve: “Bulguru da yağmuru da bir tarafa bırakıp camiye gidin ve mübarek cuma gecesini zikirle tazim ediniz.” dedi. Bunun üzerine hep birlikte camiye gidip avluda yıldızlarla süslenmiş gök kubbenin altında yatsı namazını eda ettiler. Namazdan sonra gökyüzüne bakan İbrahim Hakkı, yağmur yüklü kara bulutun ikiye bölündüğünü, Ayın Tillo’yu kible tarafından aydınlattığını, ancak köyün çevresini saran kara bulutun ağır yükünü bırakmaya devam ettiğini gördü. Tillo’nun üzerinde zerre kadar bulut yokken çevresinde o kadar şiddetli yağmur yağmıştı ki, etraf köylerden sel felaketi yaşanmıştı. Böylece Cenab-ı Allah bu köy halkına Ay aydınlığı ihsan edip o aziz kuluna büyük ikram ve ihsanda bulundu.⁸⁶

2.2.1.2. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

İsmail Fakirullah Hazretlerinin Türbesi her yıl bir milyona yakın kişi tarafında ziyaret edilmektedir. Siirt ve çevresinde Veysel Karani Hazretlerinden sonra en çok ziyaret edilen ikinci ziyaret mekânıdır. Türbesi etrafında oluşan ritüelleri, Erzurumlu İbrahim Hakkı ile aynı türbede olduğu için, ikisini birlikte anlatacağız.

⁸⁵ Sancar, a.g.e, s.50-51; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyaları, Türkiye Gazetesi yayınları, İstanbul,2004., s.141.

⁸⁶ Sancar, a.g.e, s.55; Arslan,a.g.e., s 131.

2.2.2. İbrahim Hakkı Hazretleri

Büyük Mürşid Şeyh İsmail Fakirullah'ın benim en büyük eserim dediği ve aynı zamanda O'nun müridi ve halifesi olan İbrahim Hakkı, gerek manevi ilimler ve gerekse de pozitif ilimlere vakıf olmuş ve Siirt'in yetiştirdiği en büyük düşünürlerdendir. Eserleri ve fikirleri günümüze kadar gelmiş ve insanları etkilemeye devam etmektedir.

Erzurumlu İbrahim Hakkı olarak halk arasında meşhur olan bu zat 18. yüzyılın başlarında M. 18 Mayıs 1703/ H. Muharrem 1115 yılında Erzurum'un Hasankale ilçesinde dünyaya gelmiştir⁸⁷. İbrahim Hakkı, 7 yaşına geldiğinde annesi Seyyide Hanife Hatun'u kaybetti. Babası Molla Osman, İbrahim'i amcasına teslim ederek, tasavvufta kendisine rehber olacak bir mürşit aramak için yollara koyuldu. Sonunda kendisine rehber olacak kişiyi Tillo'da buldu. İsmail Fakirullah'a intisap ederek onun hizmetine girerek ondan ilim aldı. 2 yıl boyunca Erzurum Hasankale'de amcasının yanında kalan öksüz İbrahim, baba hasretine dayanamayarak amcası Molla Ali efendiyle birlikte babasının yanına geldi. İsmail Fakirullah ile de ilk karşılaşmaları burada oldu. İbrahim Hakkı, Tillo'da babasına kavuşmasını şöyle anlattır: “Ben dokuz yaşında idim. Ali amcam beni babamın yanına götürdü. Bir ikinci vakti Tillo'ya girdik. Dergâha vardığımızda, babam ile hocası namaz kılıyorlardı. İlk bakışta İsmail Fakirullah'ın mübarek yüzü bana, pederimden daha yakın geldi. O anda yüzünün cezbesi gönlümü aldı. Aklım, onun güzelliğine, duruşundaki heybette ve olgunluğa hayran kaldı. Gönlümü ona kaptırdım. Babam beni kendi odasına götürdü. Şefkat ile ilim öğretip lütf ile terbiye etmeye başladı.”⁸⁸

Okuma-yazma çağındayken İsmail Fakirullah'a öğrenci olur. O günün şartlarına göre ileri seviyede dini ve fenni ilimleri okumuştur. Hem din ilimlerinde, hem de fen ilimlerinde üstünlüğü ifade eden “zülcenaheyn” yani “iki kanatlı” ünvanını elde etmiştir. Bu dönemde hocası ve şeyhi olan İsmail Fakirullah'ın tarikatına (Üveysiyye) katılmıştır. Hocasının ölümünden sonra eğitim ve öğretim görevlerini hocasının oğlu Abdulkadir-i Sani ile beraber hayatı boyunca sürdürmüştür.⁸⁹

⁸⁷ Arslan, a.g.e, s 139; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.166; Şakir Diclehan, “İbrahim Hakkı ve Felsefesi” İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu, Beyan Yay., Ankara 2008, s.55; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.41; Sancar,a.g.e., s.69.

⁸⁸ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.167; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.41.

⁸⁹ Arslan, a.g.e, s. 140; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.41.

Babasının vefatından sonra (1719) 17 yaşında Erzurum'a döner. Erzurum müftüsü Hazik Muhammed'den bir süre ders alır. Bir müddet sonra tekrar Tillo'ya döner. Hocası İsmail Fakirullah'ın torunuyla evlenir. 15 yıl boyunca Tillo'da kalır. Üç sefer hacca gitmiştir. 1758'de İstanbul'a gitmiş ve saraya özel olarak davet edilmiştir. İbrahim Hakkı sarayda bulunduğu müddetçe, zamanının çoğunu saray kütüphanesinde geçirmiştir, bir süre sonra yeniden Tillo'ya dönmüştür.

İbrahim Hakkı; hadis ve fıkhıta, tasavvuf ve edebiyatta, psikoloji ve sosyolojide, tıp ve özellikle de astronomi gibi pek çok ilim dalında büyük bir başarı göstermiştir. Yaşadığı asırda olduğu gibi vefatından sonrada adından ve eserlerinden söz edilen büyük âlim, şair, mütefekkir ve mutasavvıf olan İbrahim Hakkı, hayatının son dönemlerini, vefatına kadar Tillo'da geçirmiştir. 1780'de (Hicri 1194) 77 yaşında iken ölmüştür. O vasiyeti üzerine, Fakirullah için yaptırdığı türbede, hocasının ayakları altında defnedilmiştir.⁹⁰

İbrahim Hakkı'nın türbesi çokça ziyaret edilen bir mekândır. Yılda ortalama bir milyon insan bu kutsal mekânı ziyaret etmektedir. Ancak ışık sisteminin 2011 yılında tekrar onarılmasından sonra bu sayı artmaya başlamış, Işık hadisesinin görüleceği 23 Eylül ve 21 Mart tarihinde uluslararası etkinlikler düzenlenmeye başlanmıştır. Bu etkinlikler 21-22-23 Eylül günleri ve 19-20-21 Mart günleri Siirt Valiliği, Aydınlar Kaymakamlığı ve Aydınlar Belediyesinin katkılarıyla "TILLO IŞIK HADİSESİ BİLİM VE KÜLTÜR GÜNLERİ" adı altında tertiplenmektedir. Bu günler boyunca sempozyum, konferanslar, ilahi ve normal konserler, şiir geceleri gibi etkinlikler yapılır.

2.2.2.1. Menkıbeler

İbrahim Hakkı, Tillo'ya geldiği günlerde gördüğü bir rüyayı şöyle anlatır: "Rüyamda gökyüzünü beyaz serçelerle dolu halde gördüm. Bir ara serçeler hep birden halkın üzerine doğru saldırdılar. Bana saldıranları babam uzaklaştırdı. Ancak bir serçe fırsat bulup, sağ koltuğuma sokuldu. Sabahleyin rüyamı babama anlattım. Babam koltuğumun altına baktıktan sonra, orada taun hastalığının belirtilerini gördü. Hastalığa yakalandığım ilk beş gün yarı baygın bir şekilde yattım. Altıncı gece gözümü açtığımda babamı başucumda ağlar gördüm. Muhterem hocamız İsmail Fakirullah da yanıdaydı. Mübarek ellerini kaldırdı. Bana uzun bir şekilde dua ettikten sonra babama; "İbrahim'in

⁹⁰ Arslan, a.g.e, s 141; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.41; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.177.

işi bitmiş iken Allah'ü Teâlâ ihsan ederek onu yeniden diriltti." buyurarak müjde verdi."⁹¹

Bir başka rivayet şöyledir: Yaz mevsimiydi. Bir Cuma gecesi babam murakabe yapıyordu. Ben de yatıp uykuya dalmıştım. Rüyamda Tillo'nun harman yerine bir anda binden fazla süvari ve piyade asker geldi. Atlılar inerek bir yere toplandılar. Boyları iki adam yüksekliğinde olan bu askerler, atlarını ve malzemelerini harman yerine bırakıp, üstadımız İsmail Fakirullah'ın dergâhı kapısında saf saf dizildiler. Ben kalabalığı seyrederken, dergâh kapısının sağ yanında duran saftan birisi eğilip beni kucağına aldı. Tebessüm ederek öptü ve sol tarafında olanın kucağına verdi. O da alıp muhabbetle öptü ve solunda duranın kucağına verdi. Bu şekilde sıra ile sekizinci kimsenin kucağına geldim. O da beni öptü, onun solunda dergâhın kapısı vardı. Beni yavaşça şefkatle yere bıraktı. Kapı kapalı değildi. Ben de içeri girdim. Mübarek Hocamız Fakirullah'ın huzurunda sekiz seçilmiş zatın ayakta durduğunu gördüm. Hocamız da ayağa kalktı ve onlarla müsafaha edip birbirlerine sarıldılar. Bu duruma şaşırdığım bir anda uyandım. Bu rüyanın lezzetinden çok zevk almıştım. Sevincimden rüyamı hemen babamla paylaştım. Meğer babam rüyada gördüklerimi uyanık olduğu halde görmüş, olaya muttali olmuş ve gelenlerle konuşmuştu. Babam beni uyararak şöyle dedi "Bu rüyayı kimseye anlatma, bu gelen ruhlar için iyi olmaz." Ertesi günün sabahı Cuma günüydü. Ben de Cuma namazını kıldıktan sonra dergâhın kapısı önünde oturmuş bir şekilde bekliyordum. Siirt tarafından atlı aksakallı bir ihtiyar geldi. Kapının önüne gelince atından inerek yanıma gelip elimi tuttu ve öptü, ben de bu olaya şaşırıp kaldım. Hocamızın huzuruna girmek için izin isteyen bu adamı tanıyamamıştım. Getirdiği hediyeleri içeri götürdükten sonra hocamın yanına gittim ve "Kapıda yaşlı bir adam huzurunuzda girmek için izin istiyor efendim." dedim. "Gelsin." buyurdular. Misafiri buyur ettim. İçeri girince oturması işaret edildikten sonra "Ve aleyküm selâm ey Seyyid Hamza! Bu Cuma gecesi bize çok misafir geldi." buyurdu. Hocamızın bu tatlı hitabından Seyyid Hamza çok şaşırdı. İlk defa gördüğü bu kimse kendi ismini nereden bilmişti. Ve gece gelen misafirlerin arasında olduğunu nasıl anlamıştı. Bunları hem düşündü hem de kalkıp hocamın elini öptü. Bir süre ağladıktan sonra izin isteyip dışarı çıktı. Bizim odaya buyur ettim. İçerde babama halini şöyle anlattı: "Ben Siirt'in ileri gelenlerinden Seyyid Hamza'yım. Bu ana kadar Tillo'ya hiç gelmedim. Bu büyük âlim

⁹¹ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.168-169.

ve veliyi de hiç ziyaret etmemiştim. Bu gece rüyamda beş yüz kadar nur yüzlü atlı âlim ile beş yüz piyade evliyaya Siirt önünde karıştım. Onlarla birlikte Şeyh İsmail Fakirullah'ı ziyarete geldik. Bu kasabayı ve yolunu rüyada görerek öğrendim. Harman yerine gelerek atlarımızı ve diğer malzemelerimizi orada bıraktık. Beraberce bu dergâhın kapısına saf şeklinde sıraya dizildik. Sıra ile mübarek hocanızı ziyaret ettik. Bu dergâhın kapısı önünde şu küçük oğlunu gördüm. Evliyalar kucaklarına alıp sıra ile sevdiler. Kapının önüne gelince çocuk içeri girdi. Ben de kapının önüne geldiğimde uyandım. Hala o rüyanın tesiri altındayım ve hissettiğim o lezzet hala devam ediyor. Sabah olunca atıma binip rüyada geldiğim yoldan buraya geldim. Kimseye sormadan dergâhı bulup hemen sizleri tanıdım. Hazret-i Şeyh'e geldim ve bu gördüğüm rüyayı anlatacaktım. Bir gün sonra da ona talebe olup hizmetiyle ve sohbetiyle şereflenecektim. Ben daha anlatmadan; "Ey Seyyid Hamza! Bu gece bize çok misafir geldi." diyerek hem ismimi hem de rüyada olanları anlattı. Şaşırıp kaldım." Seyyid Hamza'nın bu şaşırmasına babam şöyle cevap verdi: "Senin bu gördüğün rüyanın aynısını bu oğlum da gördü. Lakin avamın gördüğü rüyaları, seçilmiş evliya uyanık iken müşahede etmiştir. Allahü Teâlâ'nın ihsanları sonsuzdur."⁹²

Bu zat ile ilgili anlatılan bir başka menkıbe ise şöyledir: Zaman zaman Tillo'da, "Cebel-i Ra'sil Kuva" ismindeki tepeye çıkardı. Talebelerine de: "Bu tepe, yakında büyük bir nama kavuşacaktır." derdi. Bu tepeye bir musalla taşı yaptırdı. Her uğradığında oraya otururdu. Ölümü, ahireti ve hesabı düşünürdü. Yine bir gün üç talebesi ile bu tepeye çıktı. Üçünün de ismi Mahmud'du. Onlara; "Sübhaneallah! Hepinizin adı da Mahmud. Her biriniz de amcalarımızın kızı ile evleneceksiniz. Fakat sadece biriniz Allahü Teâlâ'nın evliya kulları arasında yüksek derecelere sahip olup; "Memduh" lakabıyla isimlendirilecektir. Ona her taraftan akın akın talebe ilim öğrenmeye gelecektir. O, bu tepeye bir ev yaptırıp herkesin hidayete kavuşmasına vesile olacaktır." buyurdu. Talebeler de kendi kendilerine; "Mübarek hocamızın müjde verdiği o kimse ben olsam." diye temenni ettiler. Bir müddet sonra içlerinden ikisi ayrıldı. İbrahim Hakkı, yanında kalan Mahmud'a (Sultan Memduh); "Biraz önce verdiğim müjdedeki "Mahmud" sensin. Fakat bu sırrı, ben hayatta olduğum sürece kimseye anlatma." Buyurdu.⁹³

⁹² Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.170-171.

⁹³ Sancar, a.g.e., s. 89.

2.2.2.2. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

İbrahim Hakkı Hazretlerinin Türbesi, içinde başka mezarların bulunduğu büyük bir alanda bulunmaktadır. Türbenin içini de, İsmail Fakirullah, oğlu Abdülkadir es-Sani, İbrahim Hakkı ile beraber 13 mezar daha bulunmaktadır. 1963 yılında yapılan restorasyon da türbe, Ahlât taşından yeniden yapılmıştır. Bu restorasyon sonrasında türbe tamamen değişerek orijinal halini kaybetmiştir. Türbe, bir büyük ve iki küçük kubbenin örttüğü iki oda ve bir hol ile bir kuleden ibarettir. Türbenin asıl özelliği; Tillo'nun 3-4 km. doğusundaki bir tepe olan Kaletü'l Üstad üzerine yapılmış olan duvar üzerinde 40 x 50 cm boyundaki pencere bulunan duvardır. Bu duvar, tamamen yığma taşların üst üste konulması şeklinde yapılmıştır⁹⁴. (Bkz.Ek-17)

İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı'nın türbelerinde oluşmuş inanışlar azdır. Çünkü hem türbe içerisinde bulunan mezarlarla, gelen ziyaretçiler arasına mobilyadan yapılmış bir engelin olması hem de türbe içerisinde ve çevresinde ilçe müftülüğünün ve kaymakamlığının görevli personellerinin olmasından dolayı gelen ziyaretçiler istedikleri gibi hareket edememektedirler. Türbeye gelen ziyaretçiler türbe girişinde 3 İhlâs, Felak, Nas ve Fatiha okuduktan sonra içeri girip orada dua ettikten sonra dışarıya çıkıyorlar. Eğer rahatsızlığı olan varsa türbeden 300 metre ileride bulunan ve İsmail Fakirullah'ın bir gece içine düştüğü ve hayatında dönüm noktası olan kuyunun suyunu içip isteyenler bu suyu eve götürüp, onunla yıkanıyorlar. Türbede kadın ve erkeklere ait ayrı mekânlar olmadığından dolayı kadınların fazla içeride kalmalarına izin verilmiyor. Bu da diğer ziyaret yerlerinde oluşan halk inanışlarının bu ziyaret yerinde oluşmasını engelleyen sebeplerin başında gelmektedir. Ayrıca yine türbeden 200 metre ileride İsmail Fakirullah ile İbrahim Hakkı'nın şahsi eşyalarının bulunduğu müze bulunmaktadır.

2.2.3. Sultan Memduh

Osmanlı döneminde Siirt ulemasından Sultan Memduh, Anadolu'nun yetiştirmiş olduğu büyük mutasavvıflardandır.⁹⁵ O, Anadolu'da yaşayan evliyanın büyüklerindedir. Asıl adı Mahmut olan Sultan Memduh Hazretleri, Hicri 1174, Miladi 1761 senesinde, Tillo'da doğmuştur. Babası Abdurrahman, İsmail Fakirullah'ın torunudur. Annesinin adı ise Ayşe Hatun'dur. 7 yaşına kadar anne ve babasının terbiyesi

⁹⁴ Baydaş, a.g.e., s. 41-42; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s 44.

⁹⁵ Abdulkadir Aydın, "Siirt Ulemasından Sultan Memduh'un Hayatı ve Mahzenü'l-Esrar Adlı Eseri" İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu, Beyan Yayınları, İstanbul 2008., s.72.

altında büyüdü. Daha sonra yirmi yaşına kadar dedesi İsmail Fakirullah Hazretlerinin halifesi olan İbrahim Hakkı'nın yanında sarf, nahiv, tefsir, hadis ve fıkıh gibi pek çok dini ilimleri okudu. Kısa süre içinde, hocaları İbrahim Hakkı ve aynı zamanda amcası olan Şeyh Mustafa'nın manevi terbiyesi ile büyüdü.⁹⁶ Asıl adı Mahmud iken Gavs-ül Memduh ismi ile şöhret buldu. Küçük yaşta hocası İbrahim Hakkı'dan ilim ve marifet öğrenmeye başladı. O, hocasından tefsir, hadis ve fıkıh gibi zahiri ilimleri, zamanın matematik, edebiyat, astronomi ve fen ilimlerini öğrenmiştir.

Asıl adı Mahmud olan Sultan Memduh'a, Memduh lakabının verilmesi hakkında şu menkıbe nakledilir: " İbrahim Hakkı, zaman zaman Tillo'da, "Cebel-i Ra'sil Kuva" ismindeki tepeye çıkardı. Talebelerine de: "Bu tepe, yakında büyük bir nama kavuşacaktır." derdi. Bu tepeye bir musalla taşı yaptırdı. Her uğradığında oraya otururdu. Ölümü, ahireti ve hesabı düşünürdü. Yine bir gün üç talebesi ile bu tepeye çıktı. Üçünün de ismi Mahmud'du. Onlara: "Sübhanallah! Hepinizin adı da Mahmud. Her biriniz de amcalarımızın kızı ile evleneceksiniz. Fakat sadece biriniz Allahü Teâlâ'nın evliya kulları arasında yüksek derecelere sahip olup; "Memduh" lakabıyla isimlendirilecektir. Ona her taraftan akın akın talebe ilim öğrenmeye gelecektir. Sultan Memduh Hocası İbrahim Hakkı'nın dediği gibi 20 yaşındayken amcasının kızı Zemzemü'l Hassa ile H. 1193- M. 1779 yılında evlenir. Sultan Memduh, ilim ve marifet yolunda sürekli aşama kaydeder. Hocası İbrahim Hakkı'nın vefatından sonra, yerine geçip talebe okutmaya başlar. O, hocasının işaret ettiği Ra'sil Kuva dağının bir tepesine büyük bir dergâh ve yanına ev yaptırarak hizmetlerini burada sürdürür⁹⁷

Tarikatı, dedesi Şeyh İsmail Fakirullah'ın "Uveysiyye" tarikatına dayanır. Sultan Memduh'un eşi Zemzem'il-Hassa'da kendisi gibi velayet makamına yükselmiş olan salih bir kadındır. Sultan Memduh, âlemde elde ettiği kemalat ile 47.000 beyitlik bir divan yazmıştır. Değeri ölçülmeyecek kadar kıymetli olan bu eser tasavvufi olup, Arapça, Farsça ve Türkçedir. Hicri 1263, Miladi 1847 senesinde Tillo'da rahatsızlanan Gavs-ül-Memduh vefat etmiştir. Sultan Memduh'un kabri İlçe'de kendi ismiyle anılan Sultan Memduh camiye bitişik bulunan türbededir. 1830 yılında Sultan Memduh

⁹⁶ Arslan, a.g.e, s.159; Sancar, a.g.e., s. 107; Güldoğan, a.g.e., s.16.

⁹⁷ Arslan, a.g.e, s.161; Sancar, a.g.e, s. 109-111; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, s.156.

tarafından oğlu Şeyh Abdurrahman için yaptırılan bu türbede kendisi de defnedilmiştir.⁹⁸

2.2.3.1. Menkıbeler

Bu zat ile ilgili pek çok menkıbe anlatılır. Bunlardan biri şöyle anlatılır: Sultan Memduh'un akrabalarından olan Tillolu Hacı Ali oğlu Molla Hamid adında bir zat Erzurum'a giderken yolda "Çakmak" adında bir köyde, Yusuf Ağa isminde birine misafir olur. Yusuf Ağa Molla Hamid'e nereli olduğunu sorar. Molla Hamid de "Tillo beldesinden Gavs-ül Memduh Hazretlerinin amcazadesi olduğunu söyler. Yusuf Ağa bunları işitince heyecanlanarak, başından geçen olayı şöyle anlatır: "Bir iftira sonucunda Van'da hapse mahkûm edildim. Orada tam üç yıl kaldım. Çok sıkılmış ve göğsüm daralmıştı. Oradan kurtulmak için çok planlar yaptım ama başarılı olamadım. Bir pazartesi gecesi iki rekât namaz kılıp oradan kurtulmam için Allah'a dua ettim. O duadan sonra aklıma Allah'ın salih kulları geldi. Veli kullar, zorda kalanlara yardım eder düşüncesiyle:

-“Ey zamanımızın Gavs-ı A'zamı ne olur buradan kurtulmam için bana yardım et diyerek, yardım istemeye başladım. Gecenin ilerleyen saatlerine kadar Allah'ın veli kullarını yardıma çağırdım. İşte ben bu durumda iken uykuya daldım. Uyku halinde iken, başucumda üç şahsın olduğunu gördüm. Aralarından birinin görünüşü heybetli, güzel elbiseli ve müşfik olan zat'ın sesiyle uyandım.

Bana şöyle seslendi: "Kalk ey Yusuf Ağa, bizden yardım istedin yardımına geldik." Ben ise şoke olmuş bir durumda ancak şu karşılığı verebildim: "Bağlıyım, nasıl kalkabilirim? Henüz lafım bitmemişti ki, beni bağlayan demir zincirler büyük bir gürültüyle kırılıp çözüldüğünü gördüm. Ayağa kalkınca ona şöyle dedim: "Canım sana feda olsun size, kimsiniz? Ne için geldiniz? der gibi yüzlerine bakınca, içlerinden biri: -"Sen bizi yardıma çağırılmamış mıydın? İşte biz geldik" buyurdu. Sevincimden ne yapacağımı bilmiyordum. Ama aklımda kapıların kilitli olduğu, nöbetçilerin kapılarda olduğu düşünceler geçerken, o heybetli zat tekrar:" Vesveseyi bırak, Allah'ın gücü her şeye yeter. Evine yürüyerek git." diye emretti. İsminizi bağışlar mısınız? diye sorduğumda: "Memduh'um ben... Sırrım bütün dünyada aşikârdır. Her dara düşenin yardımına giderim" cevabını verdi ve gözlerden kayboldu. Sonra bir de ne göreyim! Hapishanenin tüm

⁹⁸ Arslan, a.g.e, s.162; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, s.166.

kapıları açık ve nöbetçiler de derin bir uykudaydılar. Ben de bu fırsatı tepmek istemedim. Hapishaneden, arkama bakmadan hızlıca kaçtım. O olaydan sonra evime döndüm. Şimdiye kadar da beni arayan soran olmadı. Böylece Sultan Memduh'un yardımı ve himmetiyle kurtuldum." Yusuf Ağa başından geçen bu olayı anlattıktan sonra Molla Hamid'e daha fazla hürmet ederek ikramda bulundu.⁹⁹

Diğer bir menkıbesi ise şöyledir: Çölemerik (Hakkâri) halkı bir cuma günü, kendi camilerinde minberin yanında ve imamın hemen arkasında yabancı bir adamı görürler. Ancak namaz biter bitmez bu adam hemen gözlerden kaybolur. Çölemerik halkının dikkatini çeken bu olay üç cuma üst üste oldu. Halk gelen bu yabancı misafiri ziyaret etmek istese de, ancak namaz biter bitmez hemen gözden kaybolur. İlk iki cumada ziyaret olayı gerçekleştiremeyen bölge halkı, tekrar gelir ve ziyaret ederler umuduyla üçüncü cumayı beklemeye başlarlar. Üçüncü cumada da aynı olay, aynı şekilde cereyan eder. Yine de aynı hadise gerçekleşir ve namaz biter bitmez hemen gözden kaybolur. Ancak bir defasında cemaat içerisinde bulunan biri, bu mübarek zatı daha önce Siirt İline bağlı Tillo Beldesinde gördüğünü, isminin "Memduh" olduğunu ve şu anda da o bölgede meşhur bir şeyh olduğunu söyledi. Çölemerikliler bu müjdeye çok sevinmişti. Şehir valisi kendilerine şu teklifte bulundu:

-"Tillo'ya bir heyet gönderelim, gitsin adı geçen şeyhin önümüzdeki cuma ve hatta daha önceki cumalarda orada bulunup bulunmadığını araştırsın. Bölge insanı, valinin önerisini kabul etti. Tillo'ya bir heyet gönderildi. Heyet Tillo'ya varır ve cuma namazını kılmak üzere camiye gider. Şeyh Memduh ile beraber cuma namazını kılarlar. Geçen cumalarda Çölemerik'te birlikte namaz kıldıkları şahsın Gavs'ul Memduh'un olduğuna kanaat getirerek Sultan Memduh'u ziyaret ederler. Çölemerik'e geri dönen heyet, başlarında geçenleri anlatırlar. Halka, buraya cumaya gelen zatla, Tillo da cumayı birlikte kıldıklarını ve O zatın da Sultan Memduh olduğunu söylerler. Şeyh Hazretlerinin aynı cuma gününde yüzlerce kilometre birbirinden uzak olan iki ayrı yerde namaz kılmış ve buda sabit olmuştu. Bu keramet üzerine halk arasında bir aşk ve şevk rüzgârı esmeye başlamıştır. O günden sonra Çölemerikliler cemaatler halinde Tillo'ya gelip onu ziyaret edip, ona intisap etmişler.¹⁰⁰

⁹⁹ Arslan, a.g.e, s.165; Sancar, a.g.e., s.124; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, s. 164-165.

¹⁰⁰ Sancar, a.g.e, s.121.

Bir başka menkıbe de şu şekilde anlatılmaktadır: Gavs-ul Memduh'un torunu Halilullah (Şeyh İbrahim'in oğlu) anlattığı bir rivayette şöyle diyordu: "Dedem Gavs Hazretlerinin hizmetinde bulunduğum bir günde tanımadığımız bir şahıs içeri girdi. Sultan Memduh'u görür görmez aşk ve saygıyla elini öpmeye başladı. Yabancı hürmetle şöyle diyordu." Muhterem Efendim! Ta Sivas'tan sırf sizi ziyaret etmek ve makbul dualarınız almak için geldim. Siz hayatımı kurtardınız eğer müsaade ederseniz başımdan geçen olayı anlatmak istiyorum. Gavsul-Memduh tebessüm ederek izin verdi. Gelen şahıs, başımdan geçenleri şöyle anlattı: " Efendim; bir deniz yolculuğuna çıkmıştım. Gemimiz fırtınaya tutuldu. Beni denizde boğulmaktan siz kurtardınız. Bana yemek yediren, korkumu gideren de sizsiniz. Şeyh Hazretleri ona oturmasını, anlattıkları iyiliklerin gerçekleşmesinden hayret etmemesini, çünkü yüce Allah'ın her şeye gücü yettiğini söyledi. Yabancı oturunca Gavsul-Memduh'a ricada bulundu: "Efendim gözlerimle gördüğüm mükemmel sırrını, sizden yardım isteyince bana nasıl yetiştiğinizi anlatmama müsaade eder misin?" Gavsul-Memduh: Gördüklerini anlat diyerek yabancıya yaşadığı kerameti anlatmasına müsaade etti. Yabancı: - "Ben Sivas İlinden bir tüccarım. Ticaret yapmak amacıyla bir deniz yolculuğuna çıkmıştım. Gemimiz bir süre yol aldıktan sonra şiddetli bir fırtınaya tutularak alabora oldu. İçindeki bütün yolcular boğulurken ben daha önce sizin isminizi duymuştum. İşte o anda aklıma siz geldiniz. "İmdat ya Gavsul-Memduh" diye yardım istemeye başladım. Bir de ne göreyim, dağılan geminin tahtalarından büyük bir parça önümde belirdi. Bende üzerine çıktım. Uzun uğraşlar sonucunda sahile varabildim. Yarı baygın bir haldeydim. Hem yorulmuş hem de aç ve susuzdum. Tam o sırada önümde mübarek bir zat beliriverdi. Orada sizin mübarek şahsınız ayakta duruyordunuz. Elinizde içinde ekmek ve bizim yöremizde olmayan bir peynir çeşidi olan bir paket vardı. Onu bana verdiniz. Ben yiyecekleri yerken sizde gözden kayboldunuz. Allah'a yemin ederim ki beni kurtaran, denizden çıkaran ve yediren de siz idiniz. Size düşmanlık eden kaybetmiştir. Size İnanan ve doğrulayan kişi de kurtuluşa ermiştir.¹⁰¹

Son olarak şu menkıbesini nakletmekte fayda vardır: Gavs-ül Memduh'un ziyaretine bir gün yaklaşık olarak iki yüz atlı geldi. Gavs-ül Memduh'u ziyaret edip sohbetinde bulundular. Akşam vakti hizmetçiler, gelen misafirlere yemek ikram ettiler. Ayrıca Gavs-ül Memduh, gelen misafirlerin bineklerine de yeterli miktarda saman ile

¹⁰¹ Arslan, a.g.e, s.162; Sancar, a.g.e, s.124; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, s. 159-160.

her birine bir miktar arpa verilmesini emretti. Bu işte görevli olan Ömer Halil adındaki mürit: “Efendim canım size feda olsun, binekler iki yüzü buluyor. Arpa ise bir torbacık kadardır” diyerek hepsine arpa vermenin görünüşte mümkün olmadığını bildirdi. Gavsül Memduh, kendisine şu emri verdi: “Sen var git, bu seni ilgilendirmez. Şayet yetmeyecek olursa bizler çaresine bakarız.” Bunun üzerine Ömer Halil arpayı alarak her bir bineğe bir kaç avuç vermeye başladı. Olayı nakledenler ittifakla bunu doğrulayarak şöyle dediler: “O arpa torbacığı iki yüzü bulan bineğin hepsine yetti ve birkaç avuç da arta kaldı.” Bu hadiseyi gören hizmetçiler hayrette kaldılar. Şeyhin bu kerameti müritler arasında kısa sürede yayıldı.¹⁰²

2.2.3.2. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe, İlçe merkezinin yüksek bir alanında yapılmıştır. Türbe ve camii son yıllarda restore edildi. Bu restore esnasında yapı tamamen Ahlât taşından yapılmıştır. Türbenin etrafını çevreleyen revaklar, iki renkli taştan yapılmıştır. Yapı dıştan üç yönde kemerler ve revaklarla çevrelenmiştir. Buradaki revak dizisinin üst kısımlarına küçük kubbeler yerleştirilmiştir. Her cephede beş küçük kubbe, bunların altında da renkli kemer dizisi, ortada ise iki bölümlü olarak düzenlenen türbenin kubbeleri yer alır. Camii ve türbe birbirine bitişik olmasına rağmen girişleri farklıdır. Türbeye giriş art arda düzenlenmiş iki kapıdan sağlanmaktadır. Birinci kapıdan girildikten sonra bir ara bölüme oradan da ikinci kapının yer aldığı ve sandukaların bulunduğu bölüme girilir.¹⁰³ Araştırma alanımızda bulunan Zemzem’ül Hasse’nin kabride bu türbede bulunmaktadır. Zemzem’ül Hasse Sultan Memduh’un eşi olup, kabri de Sultan Memduh’un yanı başındadır. Ayrıca türbenin içinde Sultan Memduh’un çocukları ve akrabalarına ait onbir türbe bulunur. (Bkz.Ek-18)

Sultan Memduh Türbesi, Siirt ve çevresinde en çok ziyaret edilen mekânlardan biridir. Sultan Memduh Türbesinde de oluşmuş halk inanışlar azdır. Türbe içerisinde bulunan mezarların etraflarının kapatılmış olması ve türbe içerisinde ve çevresinde müftülük ve kaymakamlığının görevli personellerinin bulunması sebebiyle gelen ziyaretçiler istedikleri gibi hareket edememektedirler. Türbeye gelen ziyaretçiler türbe girişinde 3 İhlâs, Felak, Nas ve Fatiha okuduktan sonra içeri girip, orada dua ettikten

¹⁰² Sancar, a.g.e, s.129

¹⁰³ Baydaş, a.g.e, s.43; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s. 69

sonra dışarıya çıkarlar. Ancak bu türbede yapılamayan ritüeller, Zemzem'ül Hasse'nin makamı olan Kubbeti'l-Hassa (Kubbeyi Hasiye)'da icra edilmektedir.

2.2.4. Zemzem'ül Hasse (Kubbeyi Hasiye)

Tillo'da yaşamış büyük kadın evliyalardandır. Hayatı hakkında yazılı kaynaklar da pek bilgi bulunmamaktadır. Hayatı hakkında bilgi sadece sözlü kaynaklarda bulunmaktadır. Şeyh İsmail Fakirullah Hazretlerinin torunu Şeyh Mustafa Fani Hazretlerinin kızı olan Zemzem'ül Hasse Hazretleri, Tillo diyarında yetişen kadın evliyaların başta gelen simalarındandı. H. 1178- M. 1765 yılında Tillo'da dünyaya gelmiştir.¹⁰⁴

Annesi onun doğumu süresince bazı olağanüstü hallere maruz kaldığını anlatmıştır: O, hamileliğimin dördüncü ayında, "...gaibden görünen biri, bana şöyle seslendi: Temiz ve pâk bir çocukla hamilesin. Ben ise ona: Sen kimsin? diye sordum. Bana: Ben Yüce Allah'ın meleklerinden bir meleğim karşılığını verdi. Hamileliğimin yedinci ayında da aynı şekilde, birini gördüm o ise bana şöyle seslenmişti: Hamileliğin kolay ola, ona da kim olduğunu sormuştum bana: Ben Allah'ın müjdeleyicisiyim, demişti. Doğumundan üç gün evvel ise rüyamda, birinin bana üç kez şöyle seslendiğini gördüm: Allah için uyanık kalınız! Ona da kim olduğunu sordum. Bana, Allah'ın has meleği olduğunu söyledi ve (H. 1178- M. 1765) yılında Şevval ayının yirminci gününe rastlayan perşembe gecesinde dünyaya geldi."¹⁰⁵

Zemzem Hazretleri, anne ve babasının terbiyesinde yetişip büyüdü. İlk eğitimini küçük yaştan itibaren ailesinden aldı. Zekâsı ve bilgisiyle Tillo'nun diğer kadınlarından farklıydı. Toplumda sevilen, sayılan birisiydi. Zemzem Hazretleri on iki yaşında, çok sevdiği annesini kaybetmiştir. On altı yaşında da amcasının oğlu Mahmud (Sultan Memduh) ile evlenmiş. Sekiz yıla kadar Zemzem Hazretlerinin çocuğu olmamıştır. Ancak daha sonra Zemzem Hazretlerinin altı çocuğu dünyaya gelmiştir. Dördü erkek, ikisi kız olup erkek çocuklarının ikisi ile bir kızı küçük yaşta vefat etmiştir. Kendisi H. 1268-M. 1852 yılında, doğduğu güne rastlayan yirmi Şevval Perşembe gecesinde doksan yaşında iken rahmet-i rahmana kavuştu. Kabr-i şerifi Gavs-ul Memduh Hazretlerinin içinde bulunduğu türbededir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Sancar, a.g.e, s 137; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s. 70; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyaları, s.250; Arslan, a.g.e, s.169.

¹⁰⁵ Sancar, a.g.e, s 137; Komisyon, Aydınlar (Tillo), s.70; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyaları, s.250.

¹⁰⁶ Sancar, a.g.e, s 138; Güldoğan a.g.e, s.17.

2.2.4.1. Menkıbeler

Zemzem’ il Hassa hazretleri ile ilgili anlatılan bir menkıbede: Miladi 26 Aralık gecesinde Zemzem Hazretleri ile Gavs’ul-Memduh Hazretleri birlikte otururken, Zemzem Hazretleri, Gavs’ul-Memduh Hazretlerine şöyle seslenir: “Ya Şeyh Mahmud, Hz İsa’nın (as) annesi Meryem’i (as) görüyor musun?” Gavs’ul-Memduh Hazretleri ise: “Hayır, göremiyorum,” karşılığını verir. O anda Zemzem Hazretleri gördüğü manzara karşısında dayanamayıp bayılır. O gece aynı zamanda Ramazan Bayramı gecesi idi. Zemzem Hazretleri bir süre sonra kendine geldi. Her zaman yaptığı gibi, dedesi Gavs-i Azam Şeyh İsmail Fakirullah Hazretlerinin ziyaretine gidip türbesini temizledi. O anda da kendisine dedesi Şeyh İsmail Fakirullah Hazretleri görünerek ilahi vadin yaklaştığını, ikbal ve saadet burcunun doğmakta olduğunu söyledi. Zemzem Hazretleri burada bayıldı. O günden sonra Zemzem Hazretlerine bir haller oldu. Bazen kendinden geçerek yüksek sesle çığlıklar atıyordu. Onun bu yüksek çığlıklarını, Tillo halkının çoğu duyuyordu. Kimileri normal karşılarken kimileri de bunu yadırgayıp eleştiriyordu. Hatta bazı kimseler bu durumdan rahatsız olup, bu durumu kardeşi Molla Hâmid’e şikâyet ettiler. Molla Hâmid de eniştesi Gavs’ul Memduh Hazretlerine bu durumu haber vererek Zemzem Hazretlerini bu tür davranışlardan alıkoymasını istedi. Bunun üzerine Gavs Hazretleri Zemzem Hazretlerine şöyle buyurdu: “Ey mecnune! Sesini yükseltme, halk bizi yadırgıyor.” Zemzem Hazretleri ise bu sözüne karşı Gavs Hazretlerine şu karşılığı verdi: “Şayet deli isem, bilesin ki bu deliliğim bir aya kadar sana da geçecektir. Sen de bu deliliğin tadını tadacaksın. Kınamasız aşk olmaz. Onlar bizim akıbetimizi göreceklerdir.” Zemzem Hazretlerinin bu sözlerinden bir ay sonra; yirmi zilkade günü Sultan Memduh Hazretleri de cezbeye tutuldu.¹⁰⁷

Zemzem’ il-Hassa Hazretleri, yine bir gece evinin damında, her zaman yaptığı gibi tefekküre dalmıştı. İşte o sırada, binlerce kilometrelik ötede bulunan Kâbe’nin etrafında pervane gibi dönüp tavaf ettiğini görür. Bu arada kendisine, Tuvayle (Dedesi Şeyh İsmail Fakirullah Hazretleri’nin meşhur “Ra’sul-dua” tepesinin bir alt tepesi) denilen tepede küçük bir mescit inşa ettirip içinde ibadet etmesi emredildi. Sabah olunca, rüyada kendisine gösterilen yere gidip, mescidin inşa edileceği alanı belirledi. Kısa sürede Mescid-i Haram’ın avlusuna benzer bir mimari ile inşa ettireceği mescidinin inşaatına başlandı. Bu mescidi, her şeyiyle Mescid-i Haram’a benzetmek istedi. Bu gaye ile

¹⁰⁷ Sancar, a.g.e, s.138- 139; Arslan, a.g.e, s.169-170.

Hacer-ül- Esved'i anımsatan siyah bir taş da getirterek mescidin bir köşesine yerleştirdi. Ayrıca Mescidin avlusuna dört kapı inşa ettirip, birini devamlı şekilde açık, diğerlerinin ise kapalı bulundurulmasını emretti.¹⁰⁸

Halk arasında, mescidin yapımıyla ilgili anlatılan ikinci bir görüş de, Zemzem'il Hassa cezbeye düştüğü esnada yüksek sesle çığlıklar atıyordu. Bölge halkının bir kısmı bundan rahatsızlık duyup şikâyetle bulundular. Sultan Memduh bu durum karşısında sevgili eşi için, rahat ibadet edeceği ayrı bir yer yapmaya karar verdi. Yerleşim yerinde yaklaşık bir buçuk km uzaklıktaki "Tuvayle" tepesinde Kâbe'yi andıracak bir şekilde bir mescit yaptırdı. Mescit bitirildikten sonra, Zemzem'il Hassa ömrünün sonuna kadar ibadetlerine orada devam etmeye başladı.¹⁰⁹ Bu mescit ve Zemzem'il Hassa için birçok menkıbe anlatılır. (Bkz.Ek-19)

Sultan Memduh hazretlerinin müridlerinden Hacı Musa'nın gördüğü rüyada; "Hicri 1285 yılı Zilhicce ayı Pazartesi gecesi fecirden biraz önce şu rüyayı gördüm. Kıyamet kopmuştu. İnsanlar mahşer alanına toplanmış bekliyordu. Zemzem'il Hassa'nın geldiğini gördüm. Bana şöyle seslendi: Ey Hacı Musa, Şeyh Hamza'nın oğlu Şeyh Süleyman'a git ona yanına gelmesini söyle. Emir üzerine gidip Şeyh Süleyman'ı bulup birlikte Zemzem Hazretlerinin yanına geldik. Şeyh Süleyman'a daha önce dünyada benzerini görmediğim beyazlıkta bir kitap uzatıp şöyle buyurdu: Ya Şeyh Süleyman, müritlerimiz Sırat Köprüsü'nden geçerken şu kitabı aç ve içinde bulunanları oku, o sırada Sırat Köprüsü onlar için genişleyecek ve Sırat Köprüsü'nden geçişleri kolaylaşacaktır. Şeyh Süleyman (ks): Olur, diyerek emri kabul etti. O esnada Zemzem'il Hassa Hazretleri ve Şeyh Hamza, altın sandalyeler üzerinde oturmakta olduklarını gördüm. Ben Gavs Hazretleri Sultan Memduh'a gittiğim vakit, kıyamettin o korkulu anından dolayı şiddetli bir hararet içindeydim. Gavs Hazretlerine bu hararetimi şikâyet edip şöyle dedim: Efendim, bugünün şiddetli bir harareti vardır. O mübarek zat ise bana şöyle buyurdu: Sizler şeyhinizin bereketinden dolayı gayet rahatsınız. Mahşer ehlinin harareti ise daha şiddetlidir. O esnada bayrakları açmak ve mahşere gitmek için hazır bulunan atlara semerler yerleştirmekle emrolundum. Ben de, bana verilen görevi

¹⁰⁸ Sancar, a.g.e, s. 141; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.252

¹⁰⁹ Zeki Toprak, 1959 Tillo, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Memur.

eksiksiz bir şekilde yerine getirdim. Topluca atlara binildi ve Mahşere doğru gidilmeye başlandı. Bir süre gidince uyandım.”¹¹⁰

Bir başka menkıbe şöyle anlatılmaktadır: “Zemzem’il-Hassa’nın cezbeye tutulduğu ve olağanüstü halin yaşandığı yılların birinde, Tillo’da; Hacı Muhammed, Hacı Hamza, Hacı Ali ve Hacı Osman isimlerinde dört şahıs, Hac farizalarını yerine getirmek için hicaza giderler. Ancak aileleri onların durumları hakkında bir haber alamazlar. Zemzemil-Hassa’ya gelerek onların durumları hakkında bilgi almak için soru sorarlar. Kendisine gelen ailelere, hacıların durumları hakkında bilgi vererek şöyle dedi: “Hacı Hamza Mean yokuşunda devenin sırtından düşmüş, ancak sıhhati yerindedir. Hacı Muhammed, çocuğu ve Hacı Osman ile üç gün süreyle birbirlerini kaybetmişler. Üç gün sonra tekrar birbirlerini bulmuşlar. Yeğenim Hacı Ali ise, o şu anda Zemzem kuyusunun başında. Yanında da Hacı Muhammed bulunuyor. Ben de yanlarına gidip durdum. Hacı Muhammed bana: Kadın git şuradan, bakman haramdır, dedi. Ben ise ona şu cevabı verdim: Benim ona bakışım haram değil. Çünkü Hacı Ali yeğenimdir, kardeşimin (Molla Bekir) oğludur. Hacı Muhammed dönüp bana sordu: Kadın sen kimsin? Ben de ona: Ben amcanın kızı Zemzem’il-Hassa’yım. İnanmıyorsan, şu mendilim yanında dursun, eve döndüğünde bana geri verirsin deyip gözlerinden kayboldum. İşte sizin hacıların durumu bundan ibarettir.” Gavs Hazretlerinin oğlu Şeyh İbrahim, hacıların dönüşünü şöyle anlatıyor: “Hacılar döndükleri zaman yakınları onları karşılamaya gitmişlerdi. Kendilerini görür görmez ilk sordukları şu olmuştu: Ya Hacı Hamza, gerçekten sen Mean yokuşunda devenin sırtından düştün mü? Hacı Hamza: Evet, size bunu kim söyledi, diyerek hayretini dile getirdi. Yakınları: Zemzemil-Hassa’nın söylediğinin cevabını verdiler. Sonra Hacı Muhammed’e oğluyla birbirlerini üç gün kaybettiklerini sordular. Hacı Muhammed de bunun doğru olduğunu tasdik etti. Hacı Ali’ye de Zemzem kuyusu başında Zemzemil-Hassa ile aralarındaki konuşmayı anlattılar. Hacı Ali: Evet doğrudur. Onun orada bize verdiği bir de mendil var, diyerek Zemzemil-Hassa’nın velayetini ikrar eyledi ve mendili yanında bulunan Hacı Muhammed’e verdi. O da evine gittiğinde, mendilin içine hacdan getirdiği hediyelerden bir kaçını koyarak, Zemzemi’l-Hassa’nın ziyaretine gitti. Zemzem’il Hassa ona: Ya Hacı Muhammed neden sana, “Amcanın kızıyım” dediğimde bana inanmadın? diye sordu. O ise utanarak şu karşılığı verdi: Canım size feda! Allah ömrünüzü uzun kılsın. Böylesi himmet kimlerde bulunabilir ki inanay-

¹¹⁰ Sancar, a.g.e, s 143

dım? Hassa ise: Hayret etme. Çünkü Allah'ın gücü her şeye yeter. Ve yüce Allah bize öyle büyük bir nimet verdi ki daha önce kimselere bunu vermemiştir”¹¹¹ buyurdu.

2.2.4.2. Makamı ve Çevresinde Oluşan İnanışlar

Kubbe-i Hasiye her yıl yüz binlerce ziyaretçi tarafından ziyaret edilmektedir. Bir görüşe göre mescidin inşasına başlandığı, diğer görüşe göre de bittiği gecenin Âşure gecesine denk geldiği söylenir. Özellikle Âşure günleri bu mübarek mescit binlerce ziyaretçinin uğrak yeri olur. O gecenin hatırına çeşitli etkinlikler yapılarak Zemzem'il Hassa yâd edilir, dualar yapılıp namazlar kılınır, kurbanlar kesilir. Bu etkinlikler Muharrem ayının 9-10 ve 11. günlerinde yapılır.

Ziyaretçilerden hasta olanlar bir süre kubbe'nin içinde yatırılır. Bazı istek ve dilekler için Kubbe avlusunda bulunan ağaçlara çaput ve bezler bağlanır, kubbenin duvarına taşlar yapıştırılır. Bazı ziyaretçiler kubbenin etrafında dönerek tavaf ibadetini yaparlar. Kubbe'nin avlusunda bulunan toprağı yiyenlerde vardır. Türbeye sadece ibadet etmek amacıyla gelenlerin sayısı da bayağı fazladır. Ayrıca Said Nursi'nin başından geçen meşhur karınca hadisesinin bu kubbede geçmesinden dolayı, her yıl Nur Cemaatine mensup binlerce kişi tarafından ziyaret edilir. Topluca yapılan ziyaret esnasında gelen ziyaretçiler, karınca hadisesinin geçtiği bölümü okurlar. Şu an Kubbeyi Hasiye etrafında Nur Cemaatine ait birçok cemaat evi yapılmıştır. Ziyarete gelen cemaat mensupları ziyaretleri boyunca buralarda kalıp Risale-i Nur okuma programlarını icra etmektedirler. Bu programlar günlerce hatta haftalarca da sürebilmektedir.

2.2.5. Şeyh Muhammed El-Hazin

Milâdî 1258'de Bağdat'ın Moğollar tarafından istila edilmesi üzerine Şeyh Muhammed'in ataları, Moğol zulmünden kaçarak gelip Siirt'in Fersaf Köyüne yerleşmişlerdir. Burası, Siirt'in bugünkü Tillo (Aydınlı) ilçesinin bir mahallesi gibidir. Şeyh Muhammed el-Fersafi, Asırlar boyu bir ilim ve irfan merkezi haline gelen bu muhitte doğup büyümüştür. II. Sultan Mahmud Hân, Sultan Abdülmecid Hân ve II. Abdülhamid Hân dönemlerini idrak etmiştir Şeyh Muhammed El-Hazin'in, on iki oğlu da birer âlim ve müderris olarak yine bu bölgede yetişmişlerdir.

¹¹¹ Zeki Erden, 1974 Siirt, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Tillo İlçe Tarım Müdürü.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Anadolu'nun bağrında yetişen büyük veli ve âlimlerden biridir. Soyu Hz. Hasan'a dayanmaktadır, yani şeriftir. Şeyh Muhammed el-Hazîn, H. 1231/m. 1816 yılında Siirt'in Aydınlar (Tillo) İlçesine bağlı Fersaf (Dereyamaç) köyünde dünyaya geldi. Bundan dolayı da Şeyh Muhammed el-Fersâfi unvanıyla da bilinmektedir. Osmanlı arşiv belgelerinde de bu ismi ile zikredilir. İlk tahsilini babasının talebe yetiştirdiği aile medresesinde yaptı, sekiz yaşındayken Kur'ân-ı Kerim'i hıfzetti.¹¹²

Yüksek ilimleri tahsil etmek üzere babası Şeyh Musa Efendi, onu Siirt'e götürdü. Devrin en büyük ilim merkezlerinden olan Hamid Ağa Medresesi'ne onu kaydetti. Bu Üniversitenin baş müderrisi, Seyda Molla Halil Es-Siirt'i idi. Bu zat, Hz. Ömer'in torunlarından. Hayatında binlerce talebe yetiştirip mezun etmiş ve çok kıymetli eserler bırakmıştır. Molla Halil el-Ömerî, kendisine emanet edilen Muhammed el-Hazin'e on dört yıl boyunca ilim tahsilinde bulundu. Bu müddet içerisinde hocasının derin sevgisini kazandı ve hususi sohbetlerinde de bulundu.¹¹³

Muhammed el-Fersafi, Siirt'den sonra Mardin'e giderek burada Kasım Paşa Medresesi'nde iki yıl daha ilim tahsil etti ve yüksek icazetle mezun oldu. Zahir ilimlerde kazandığı bu üstün derecelerden sonra tasavvuf yoluna girmek üzere Irak'a gitti. Bağdat'ta bir süre, Şeyh Mahmud el-Behdini, Şeyh Haydar es-Sohrani ve Şeyh Abbas El-Bağdadi'den manevi eğitimi aldıktan sonra tekrar memleketine dönerek Şeyh Salih Sipki Hazretlerini ziyaret etti. Onun işareti üzerine, uzaktan akrabası ve medrese arkadaşı olan Seyyid Tâhâ'ya müracaat ederek onun tavsiyelerini aldı. Seyyid Tâhâ, Şeyh Muhammed el-Fersafi'den yaşça büyüktü. Onun için Şeyh Muhammed ona derin bir saygı gösterir, nasihatlerini dinlerdi. Gıyabında, "Amcamız, büyük üstadımız" diye kendisinden bahsederdi. Seyyid Tâhâ Hazretleri, Muhammed el-Fersafi'ye: "Sevgili yeğenim, senin kalbinin anahtarı Halepçe'de, Şeyh Osman Efendi'nin elindedir," buyurdu. Bunun üzerine Muhammed el-Fersafi, Halepçe'ye giderek Şeyh Osman Tavilî'nin manevi terbiyesine girdi. Şeyh Osman, bir önceki yüzyılın müceddidi kabul edilen Şeyh Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi'nin halifelerindendir. Muhammed el-Fersafi

¹¹² Arslan, a.g.e, s, 175; Komisyon, Siirt Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, s.21; Kılıçcıoğlu, a.g.e, s114.

¹¹³ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s,209; Arslan, a.g.e, s, 175; Komisyon, Siirt Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, s.21; Kılıçcıoğlu, a.g.e, s. 114; M. Şefik Korkusuz, "Siirt'in Manevi Mimarlarından Üç İsim" Uluslararası Siirt Sempozyumu, Birleşik Matba, İzmir 2007, s. 459.

burada bir müddet seyr-ü sülûk ile olgunlaştıktan sonra tasavvuf icazetnamesini de aldı ve üstadı tarafından irşâd vazifesiyle görevlendirildi.¹¹⁴

Böylece zahir ve batın ilimlerde kemale eren Şeyh Muhammed el-Fersafi, 1844 yılında, Irak'tan dönerek doğduğu Fersaf Köyüne gelip yerleşti. Burada irşâd ve tedris hayatına başladı. Siirt Ulu Camii'inde de vaazlar verdi. Kurduğu medresede yüzlerce talebe yetiştirdi. İnsanlara daima zühd ve takva yolunu gösterdi. Çok geçmeden bölgenin âlimleri Ona büyük bir hürmet duymaya başladılar. Onu ziyaret ederek ilminden istifade etmeye çalıştılar.¹¹⁵ Şeyh Muhammed, bir gün derin bir cezbeye kapılarak söylediği kudsî kasidede “Ya Hazin” diye muhatap olduğu ilham üzerine o günden sonra Şeyhü'l-Hazin olarak tanınmaya başlanmıştır. Başka bir rivayette de çok hüznü olduğu için kendisine bu lakabın verildiği söylenilir. Muhitinde ve adının zikredildiği kitaplarda Şeyh Muhammed el-Fersâfi, ya da Şeyh Muhammed el-Hazin diye anılmaktadır. İlâhi aşka dair kasidelerinden başka onun Hz. Peygamber (sav)'e “Gayâtü'l-Hayrât” adı altında manzum olarak yazıp hediye ettiği ön üç kıta Salavâtı Şerifeleri vardır. Bu salâvat, doğuda geniş bir çevrede, namazlardan sonraki tesbihat'larda halen okunmaktadır.¹¹⁶

Doğduğu Fersaf köyünde, H. 1309/m. 1892 yılında vefat eden Şeyh Muhammed el-Hazîn, köyün yukarısında önceden gösterdiği yere defnedilmiştir. Henüz hayattayken burayı işaret ederek, “Beni buraya defin ediniz, Çünkü Halid bin Velîd, Siirt'i fethettiği sırada çadırını buraya kurmuştur.” dedi.¹¹⁷ Başka bir Rivayette de orada Halid bin Velid'in askerlerinden bir şehidin olduğunu belirtmiştir. Nitekim vefatından bir yıl sonra, üzerine yapılan türbenin inşaatı sırasında temel harfiyatında kıvrıkcık saçlı bir şehit ile ona ait yay ve oklar bulunmuştur.¹¹⁸

Şeyh Muhammed el-Hazîn'in soyundan birçok değerli âlim yetişmiştir. Başta oğullarından Şeyh Fahreddin, Şeyh Muhiddin, Şeyh Abdullah ve Şeyh Şerafeddin Efendiler olmak üzere bütün çocukları ve günümüzde yaşayan torunları onun ilim ve irfanına layıkıyla veraset etmişlerdir. Bunlardan bilhassa, Şeyh Nasuh, Şeyh Zeynelabidin, Şeyh Muhammed Musa Kâzım ve Şeyh Takyeddin Efendiler, insanlara

¹¹⁴Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.209; Arslan, a.g.e. , s, 176.

¹¹⁵ Arslan, a.g.e. , s, 176

¹¹⁶Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s. 209; Arslan, a.g.e, s, 176; Korkusuz, a.g.e, s,460.

¹¹⁷ Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eseleri, s.5.

¹¹⁸ Arslan, a.g.e. s.177; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.213-214; Metin Tüncel, “Siirt”, D.İ.A, C. XXXVII, İstanbul 2009, s.173.

daima zühd ve takva yolunu göstermiş, birçok talebe yetiştirmiş ve Ehl-i Sünnet vel-Cemaat itikadını anlatmaya çalışmışlardır¹¹⁹.

2.2.5.1. Menkıbeler

Birçok kerameti olan ve hakkında birçok menkıbe anlatılan Şeyh Muhammed el-Hazîn'in daha vefat etmeden mezarının yerini belirtmesi ve o mekânda Hz. Halid b. Velid'in şehit olan bir askerinin olduğunu söylemesi, onun en meşhur olan kerametlerinden biri sayılır. Onunla ilgili şöyle bir menkıbe de anlatılır: Siirt ve civarında uzun bir süre bir yağmur yağmamıştı, dereler kurumuş, değirmenler çalışmaz bir duruma gelmişti. Şeyh Muhammed el-Hazîn öğrencilerine: “Kalkın! Unumuz bitti, değirmene gidip, un öğütelim.” dedi. Öğrencilerinin: “Su olmadığından değirmenlerin çalışmadığını söylediler.” Ancak Şeyh Muhammed el-Hazîn bunları duymuyordu. Tekrar: “Gidelim” dedi. Birkaç çuval buğday alıp değirmene gittiler. Şeyh Muhammed el-Hazîn' öğrencilerine değirmeni temizlemelerini söyledi. Kendiside boş durmayarak dolapları tamir etti. Henüz hazırlıklar bitmemişti ki, gökyüzünde bulutlar yavaş yavaş toplanmaya başlandı. Kısa bir süre sonra da gökten yağmur boşalmasına yağmur yağdı. Yağan yağmur dereyi coşturarak değirmenin çalışmasını sağladı. Un öğütme işi bittiğinde yağmur durdu.¹²⁰

Torunlarından Doktor Ahmet Sekin'in de anlattığı bir menkıbe de şöyledir: Annem, dedemden rivayetle büyük dedem hakkında hep bize bir şeyler anlatırdı. “Bir gün büyük dedem Şeyh Muhammed el-Hazîn Hazretleri hastalanıp yatağa düşmüştü. Artık vefat anı yaklaşmıştı. Dedemin öğrencilerinden olan Müezzîn Yusuf Efendi de dedemin başında duruyordu. Dedem bir Ayet-i Kerime okuduktan sonra şöyle dedi: Allah'ın bazı iyi kulları öldükleri zaman, gökler kendilerine doğru yükselen amellerin son bulmasından dolayı ağlarlar. Yine aynı şekilde yeryüzü de iyi insanların amelleri kesilmesinden dolayı ağlarlar. Melekler bu esnada garip kuşlar şeklinde cenazenin teşyisine katılırlar. Bu esnada ‘Sübhanallah velilerin ruhları ne kadar hızlıdır. Meleklerden daha hızlıdır.” dedi. Daha sonra Yusuf Efendi'den Yasin-i Şerif'i okumasını istedi. Yusuf Efendinin Kur'an-ı Kerim'i okuduğu esnada dedem Şeyh Muhammed el-Hazîn Hazretleri ruhunu Rahman'a teslim etti. Cenazesi evden çıkarıldığı vakit hafif bir şekilde yağmur yağmaya başladı. Cenazenin defnine kadar

¹¹⁹ Ahmet Sekin,1988 Siirt, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Doktor, Şeyh Muhammed Hazin'in Torunu.

¹²⁰Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyaları, s, 210

sürekli olarak çok kalabalık bir şekilde garip kuşlar türbenin etrafında uçuyordu. Bu olayı farklı kişilerden de duyduk.¹²¹

Eski Siirt Müftüsü Hacı Mehmed Efendinin anlattığı bir menkıbe de şöyledir: Günün birinde merhume annem çok hastalanmıştı. Herkes onun yaşamasından umudunu kesmişti. Biz de aile bireyleri olarak Uveyndurre Camii imamı Molla Muhammed'e, gelip annemin üzerine Yasin okuması için haber yolladık. Molla Muhammed durumu mürşidi olan Şeyh Muhammed Hazin Hazretlerine açıp, gitmek için izin istedi. Şeyh Muhammed Hazin Hazretleri olayı duyunca kendisi de gitmek istediğini söyleyerek birlikte müftünün evine gittiler. Annesinin rahatsızlığı için üzülen müftü Efendi, Şeyh Muhammed Hazin'i kapıda görünce çok sevindi. Şeyh Muhammed Hazin, bir süre hastanın başında murakabeye daldı. Sonra başına kaldırarak Müftü Hacı Mehmed Efendiye: "Annenin eceli henüz gelmemiş, otuz yıl daha yaşayacak." Der. Orada bulunan herkes çok şaşırır. Gerçekten de müftünün annesi iyileşir ve 30 yıl daha yaşar. Bir başka menkıbe de şöyledir: Şeyh Muhammed Hazin, günün birinde kıldıracağı akşam namazının rükûlarından birini bayağı uzattı. Cemaatten biri edepli bir şekilde bunun hikmetini sordu. Şeyh Muhammed Hazin şöyle cevap verdi: "Rükûda bu kadar gecikmemin sebebi, H. 1286 yılında hac dönüşünde Şam'a geldiğimiz sırada Şam halkından biri kervanımıza katılmıştı. Ben rükûdayken onun ölüm döşeğinde olduğu haberi ilham edildi. Ben de, onun imanlı bir şekilde ruhunu teslim etmesi için çalıştım. Allah'a hamd olsun iman üzere gitti. Bu esnada cemaatte bulunan müritlerden biri kalbinin tatmin olması için Şam'da bulunan akrabalarına, Şeyh Muhammed Hazin'in anlattığı şekilde adamın ismini ve mahallesinin ismini bildirerek olayın doğruluğunun araştırılmasını istedi. Akrabaları tarafından gönderilen cevapta sorduğu adamın filan gün akşam vaktinde vefat ettiğini belirtiyordu. Söz konusu vakit Şeyh Muhammed Hazin'in rükûda olduğuna vakite denk geliyordu."¹²²

2.2.5.2. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe, Aydınlar İlçesine bağlı Dereyamaç (Fersaf) köyünde bulunmaktadır. Dereyamaç, Siirt ve Tillo'nun ortasında olup Tillo'dan 8 km uzaklıktadır. Türbe yukarıda da belirttiğimiz gibi, Şeyh Muhammed Hazin'in daha ölmeden tayin ettiği

¹²¹ Ahmet Sekin,1988 Siirt, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Doktor, Şeyh Muhammed Hazin'in Torunu; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.211.

¹²² Tertip Heyeti, Doğu Anadolu Evliyalari, s.213

yerde yapılmıştır. Bu mekân aynı zamanda Hazreti Halid bin Velid'in Botan bölgesini fethettiğinde karargâhını kurdurduğu yerdir.¹²³ Türbe, Şeyh Muhammed Hazin'in vefatından bir sene sonra yapılmıştır. Türbenin inşaatı sırasında temel harfiyatında kıvrıcık saçlı bir şehit ile ona ait yay ve oklar bulunmuştur. Tabiin olan bu şehidin mezarı, Şeyh Muhammed Hazin'in türbesinin yanındadır. Türbe betonarme bir yapıdır. Dört köşe olup üzeri kubbeli bir yapıdır. Kubbenin üstü kurşun kaplamayla örtülmüştür. Türbe aynı zamanda bir çadırı andırmaktadır. Türbenin etrafında çevre düzenlenmesi yapılmıştır. Türbenin yanında minaresi olan küçük bir mescit vardır. Türbenin içinde Şeyh Muhammed Hazin Hazretlerinin kabrinin yanı sıra çocukları ve torunlarının da mezarı bulunmaktadır. Türbenin içinde on yedi tane mezar bulunmaktadır. Ayrıca türbenin giriş kısmında ve mezarları koruyan demir parmaklıklara bağlı zincir vardır. Psikolojik hastalığı olan insanlar bu zincirleri kendilerine sürerler yada boyunlarına geçirirler. Türbe son derece düzenli ve bakımlıdır. Bu da türbenin ne kadar çok ziyaret edildiğinin göstergesidir. Türbenin yanında bulunan tabiin şehidin de mezarı onarılmıştır.¹²⁴

Şeyh Muhammed Hazin'in türbesi, Siirt ve çevresinde en çok ziyaret edilen yerlerden biridir. Tillo'da, İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı'nın türbelerini ziyaret eden ziyaretçilerin % 30-35' i bu türbeyi de ziyaret etmektedir. Ayrıca Şeyh Muhammed Hazin'in bir tarikat şeyhi ve büyük bir âlim olması hasebiyle binlerce müridi ve öğrencisi de bu türbeyi ziyaret etmektedir. Her gün Siirt ve çevre illerden binlerce kişi ziyaret için gelmektedir. Türbe aynı zamanda dergâh görüntüsü de vermektedir.

Türbe, genellikle psikolojik rahatsızlığı olanlar, zekâ gelişimini tamamlamayan çocuklar ve çocukları olmayan kadınların başvurduğu bir mekândır. Türbenin içinde bulunan demir parmaklıklara bağlı olan zincir halkaları vardır. Bu zincirler Şah-ı Nakşibendî'den Şeyh Muhammed Hazin'e kadar gelen Nakşibendî Tarikatı Şeyhlerinin silsilelerini temsil ettiğine inanılır. Bu zincirler türbeye getirilen psikolojik ve zekâ gelişimini tamamlamayan hastaların boyunlarına takılır. Bazen de göbeklerine de geçirilir. Bu işlem en az beş dakika sürer, bazen de saatlerce sürebilir. Ayrıca herhangi bir yeri ağrıyan hastalara da bu zincir halkaları sürülür. Ziyaret esnasında görüştüğümüz bazı ziyaretçiler, buraya geldikten sonra rahatsızlıklarından kurtulduklarını bize

¹²³ Tüncel, a.g.e., s.173

¹²⁴ Fatih Sevgili, 1980 Kurtalan, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Üniversite, İmam Hatip, Şeyh Muhammed Hazin'in Torununun Damadı.

söylediler. Bunun sonucunda da şükür olarak kurban kesip, gelen ziyaretçilere pişmiş olarak ikram ediyorlar. Çocukları olmayan kadınlar da bu ziyaret yerine gelip, bu zincir halkalarını kendilerine sürerler. Bu ritüeller sonucunda çocuk olursa, doğan çocuğa da Muhammed Hazin ismi verilir. Her türlü rahatsızlığı için de gelen ziyaretçiler olduğu gibi sadece ziyaret amacıyla gelenler de çoktur. Ayrıca her yıl Mayıs ayının ilk haftasında Şeyh Muhammed Hazin'in torunları ve müridleri türbede toplanarak burayı ziyaret ediyorlar. Gelen misafirlere bir hafta boyunca yemek ikram edilir. Yöre halkı Şeyh Hazin Günleri olarak bilinen bu günlerde çeşitli etkinlikler yaparlar.¹²⁵ (Bkz.Ek-20-21)

2.2.6. Şeyh Hamza El-Kebir

Şeyh Hamza El-Kebir'in doğum tarihi bilinmemektedir. Suriye'nin Hums vilayetine bağlı Tedmur kasabasında dünyaya geldi. Büyük komutan ve sahabi Halid Bin Velid'in (ra) soyundan gelmektedir. Babası Ebu Said-i Mağzuni, H. 470 (M. 1077) ile H. 561 (M. 1166) yılları arasında yaşayan Abdülkadir Geylani ile aynı dönemde yaşamış ve birbirlerine karşılıklı olarak ders vermişlerdir. Daha sonra Şeyh Hamza El-Kebir, Hums'un Tedmur kasabasından hicret ederek Tillo'ya gelir ve ömrünün sonuna kadar da burada kalır. Ancak geliş tarihi bilinmemektedir. Hatta halk arasında anlatılan bazı bilgilere göre doğumu Tillo'da gerçekleşmiştir. Bu görüşün dayanağı, Tillo mezarlığında Şeyh Hamza El-Kebir'in babasıyla birlikte üç dedesinin türbesinin bulunmasıdır.

Şeyh Hamza El-Kebir, Tillo'nun manevi kurucusu sayılır. Siirt ve çevresinde medrese kültürünü başlatan büyük bir zattır. Başta İsmail Fakirullah'ın tespiti olmak üzere tevatürle sabit olan onun büyük velayeti ve "Kutb'ul Aktab" makamına ulaşmış, Tillo'nun başta gelen velilerinden biri olmuştur. "Hamzaviyye" tarikatına bağlıydı. Evliliğinden on iki erkek çocuğu olmuş ve çocuklarının tümü velayet makamıyla şereflenmişlerdir. Şeyh Hamza El-Kebir, 669 (Miladi 1271) tarihinde Tillo'da vefat etmiştir. Naaşı Tillo'da kendi adıyla yaptırılan türbede defnedilmiştir.¹²⁶ (Bkz.Ek-22)

¹²⁵ Müslüm Hazinoğlu, 1952 Tillo, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Ortaokul, Emekli, Şeyh Muhammed Hazin'in Torunu.

¹²⁶ Sancar, a.g.e., s.96;Komisyon, Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, a.g.e, S.22.; www.aydinlar.gov.tr (16.03.2011)

2.2.6.1. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe, İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı'nın türbeleriyle aynı mezarlıkta bulunmaktadır. Aralarındaki mesafe yaklaşık olarak 150-200 metredir. Türbenin ilk yapılış tarihi bilinmemektedir. 1963 yılında yapılan restorasyonda türbe, Ahlât taşından yeniden yapılmıştır. Bu restorasyon sonrasında türbe tamamen değişerek orijinal halini kaybetmiştir. Türbe, üzeri bir kubbeyle kapatılmıştır. Türbe yörenin en bakımlı türbelerinden biri sayılır. İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı'nın türbelerini ziyaret edenler, bu türbeyi de ziyaret etmektedirler. Türbede oluşmuş inanışlar azdır. Ancak bu türbenin yakınında bulunan bel ağacının bel ağrılarına iyi geldiğine inanılmasıdır. Türbeye gelen ziyaretçiler türbe girişinde 3 İhlâs, Felak, Nas ve Fatiha okuduktan sonra içeri girip orada dua ettikten sonra dışarıya çıkıyorlar. Bu ritüeller bittikten sonra bel ağrısı çeken hastalar bel ağacını ziyaret etmektedirler. Ziyaretçiler ağaca sırtını yaslayarak bir süre otururlar. Bu şekilde bel rahatsızlığının iyileşeceğine inanılır.

2.2.7. Şeyh Mücahid

Şeyh Mücahid, Şeyh Hamza El-Kebir'in velayet mertebesine ulaşan on iki oğlundan biridir. Asıl adı İbrahim'dir. Doğum tarihi bilinmeyen Şeyh İbrahim El-Mücahid, Tillo'da dünyaya geldi. Ancak halk arasında Şeyh Mücahid olarak meşhur oldu. Şeyh Mücahid hakkında elimizde olan tek belge mezarında bulunan Arapça hatlı kitabedir. Türbenin içinde bulunan kitabede şunlar yazılmaktadır: - Hayy, Dâim ve Bâki O'dur. (Allah)... O'nun dışındakilere beka' yoktur. Has evliyaların ruhlarına şifa bahşeden de O'dur. -Burası; Fâdıl, Kâmil, üns ve lika' sahibi, nefs-u heva ile mücahid Şeyh İbrahim'in merkadıdır. -Huzur ve sefa sahibi Kutbul-Ektab Şeyh Hamza El-Kebir'in oğludur. -Adalet ve vefa ma'deni, Rabbus-sema tarafından ve fütuhla müyyed, ehl-i takva efendisi hazreti Emirul-Mu'minîn Halid Bin Velid'in (Allah, rızasının en faziletlisi ile ondan razı olsun ve kendisini razı etsin) soyundandır. Ruhü cisminden ayrılınca, tarih afiyetle şöyle seslendi: - "Allah'ın (O'na) ikramı; kendisini eminlerden kılışdır." (H. 660). Şeyh İbrahim El-Mücahid Hz. Hicri 660, Miladi 1262 senesinde babasından önce Tillo'da vefat etmiştir. İlçede onun adına yapılmış olan türbede medfundur. Halen İlçede onun soyundan gelen aileler ve adını taşıyan bir mahalle mevcuttur.¹²⁷

¹²⁷ Komisyon, Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, s.23; Sancar, a.g.e, s.97.

2.2.7.1. Menkıbeler

Babası gibi velayet makamına ulaşan Şeyh Mücahid yörenin en büyük velilerinden sayılır. Yöre halkı tarafında çok sevilen Şeyh Mücahid için birçok menkıbe anlatılır. Anlatılan en meşhur menkıbelerden biri şöyledir:

- Siirt'in bir kısım âlimleri, Şeyh İbrahim El-Mücahid'in ulaştığı fenafillâh makamında söylediği kaside ve sözlerden rahatsız olmuşlardı. Bu rahatsızlıklarını da toplumda dillendiriyorlardı. Bu âlimler Şeyh Mücahid'i imtihan etmek ve toplumda onu küçük düşürmek için yanına gitmeye karar verdiler. Tasarladıkları planları gereği olarak herkes kalbinden bir niyet gizleyecek ve eğer Şeyh Mücahid gerçek şeyh ise, kalplerindeki niyetleri bileceğini söylediler. Âlimler bu imtihanlarının diğer parçası olarak da başlarında Müslüman kılığında bir papaz götürdüler.

Mevsim kış olduğu için aralarından bir tanesi, içinden Şeyh'in üzüm yedirmesini niyet etmişti. Bu mevsimde Şeyh Mücahid'in üzüm getiremeyeceğini ve bu şekilde rencide olacağını düşünüyordu. Şeyh İbrahim El-Mücahid, misafirlerini tebessümlü bir şekilde karşılayıp hal ve hatırlarını sorduktan sonra Delo adındaki hizmetçisine dönerek:

- Falanca bağa git, içinde bulunan taze üzümde şu sepeti doldur getir, buyurdu.

Delo ise: - Aman efendim karın bütün bağı kapladığı şu karakış gününde bağda üzüm ne gezer, diye hayretini ifade ettiyse de Şeyh: - Var git, diyerek emrini tekrar etti. Bunun üzerine Delo bağa gider, Şeyh'in dediği şekilde bağda taze üzümü taşıyan bir üzüm asmasını görür. O ağaçtan sepeti ağzına kadar doldurur. Bu esnada Delo uyanıklık edip daha sonradan gelir yerim düşüncesiyle üzüm asmasında kendine biraz üzüm bırakır.

-Şeyh, üzümü misafirlere ikram edip misafirlerle bizzat ilgilenir. Sofrada ayrıca diğer misafirlerin de kalplerinden niyet ettikleri bütün yemekler de bulundurulur. Yemek sırasında her ne kadar üzüm yemesi için Delo'yu sofraya çağırdıysalar kendisi bağda bıraktığı üzüme güvenerek bu teklifleri kabul etmez. Ancak Delo daha sonra bağa gider, fakat üzüm asmasında hiç bir eser yoktur. Misafirler yemekten sonra ellerini yıkarken bizzat Şeyh, ellerine su dökmüş. Âlim misafirler başlarında getirdikleri papazı da başköşeye oturtular. Bu arada Şeyhin kedisi gider papazın kucağına oturur ve üzerine küçük idrarını döker. Bunun üzerine misafirler Şeyhe: Ey Şeyh sizde edep mükemmel-

dir ve lakin kediniz terbiyesizlik etti, diye şekvada bulununca Şeyh: Neden, diye sebebini sorar. Onlar ise şu karşılığı verirler: Çünkü büyüğümüzün kucağına idrarını döktü.

Şeyh ise: Bunu kediye soralım, der ve karşısında duran kediyle bakıştıktan sonra misafirlerine şu sözleri söyler: Kedi diyor ki: “Bilakis sizler terbiyesizlik ettiniz. Hıristiyan bir papazı getirip Şeyh’in divanında başköşeye oturtunuz.” Bunun üzerine âlimler kalkıp Şeyh’in mübarek elini öpüp tevbe ederler. Bu olaylara şahit olan papaz da kelime şahadet getirip Müslüman olur. Şeyh, iman eden papazın ismini de Abdullah olarak değiştirir.¹²⁸

2.2.7.2. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe, İsmail Fakirullah ve Şeyh Hamza El-Kebir’in türbelerinin ortasında bulunmaktadır. Türbenin ilk yapılış tarihi belli değildir. Şeyh Mucahid Türbesi de 1963 yılında restore edilmiştir. Tamamen Ahlât kesme taşından yapılan türbe iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde 2 mezar bulunmaktadır. Ana bölümde ise Şeyh Mucahid Türbesi bulunmaktadır. Her iki bölüm de birer kubbeye örtülmüştür. Türbe son derece bakımlıdır. (Bkz.Ek-23)

Türbe, İsmail Fakirullah Hazretlerinin türbesinden yaklaşık olarak 100 metre uzaklıktadır. Bundan dolayı İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı’nın türbelerine gelen ziyaretçiler bu türbeyi de ziyaret etmektedirler. İsmail Fakirullah’ın türbesinde yapılan ritüeller burada da yapılmaktadır. Ayrıca bu türbeye çocukları olmayan ya da çocukları sürekli ölen aileler ziyaret etmektedirler. Türbeye gelen ziyaretçiler çocuklarının olması için dualar edip adakta bulunurlar. Daha sonra çocukları olan aileler tekrar türbeyi ziyaret edip adaklarını Kubbeyi Hasiye’de kesip fakirlere dağıtırlar. Bu şekilde çocuk sahibi olan ailelerin çoğu, çocuklarına Mücahid ya da İbrahim ismini verirler. Çocukları sürekli olarak ölen ailelerde, Allah’ın kendilerine verdiği çocuğun yaşaması için dualar ettikten sonra Kubbeyi Hasiye’ye geçip kurbanlarını keserler. Kurban kesmedeki amaç çocuklarının canına bedel bir can vermektir. Bu şekilde çocuklarının kendilerine bağışlanacağına inanılır.

¹²⁸ Sancar, a.g.e, s. 101.

2.2.8. Seyyid Şeyh Muhammed Tomani

Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin türbesi, Aydınlar ilçesine bağlı İkizbağlar köyünde bulunmaktadır. Seyyid Şeyh Muhammed Tomani, yaklaşık olarak 1300 yıllarında Suudi Arabistan'ın Teymen (Tumen) kasabasında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Henüz küçük yaşlardayken Mardin'e geldiği, başka bir rivayete ise Baykan'a bağlı Bilvanis (Menzil tarikatı şeyhi Muhammed Raşit Erol'un asıl köyü) köyüne geldiği rivayet edilir. Orada belli bir süre kaldıktan sonra bugün Tillo ilçesinin sınırları içerisinde bulunan İkizbağlar (Tom) köyüne yerleşir. Seyyid Şeyh Muhammed Tomani'nin İkizbağlar köyüne gelmeden önceki köyün adı bilinmemektedir. Medine'den geldikleri Tumen köyünün adını, buradaki köye verdikleri büyük bir olasılıktır. Vefatına kadar da burada kalır. Seyyid Şeyh Muhammed Tomani'nin türbesi Siirt ili çevresinde bilinen en eski mezarlıklardan biri kabul edilir. Seyyid Şeyh Muhammed Tomani'nin şeceresini, seferberlik ilanına kadar mevcuttu. Seferberlik ilanı esnasında köy gençlerinin askere çağırılması ile o dönemde Seyyid Şeyh Muhammed'in torunlarından Seyyid Mahmut Efendi de askere çağırılmıştı. Askere giden Mahmut Efendi, şecereyi evinin duvarında bir yerde sakladığını ve orada bir seneden fazla kaldığı, kışın yağın kar ve yağmurların şecereyi ıslatıp tahrip ettiği anlatılmaktadır. Secereye göre Şeyh Muhammed Tomani'nin soyu Peygamber Efendimiz'in torunu Hazreti Hüseyin'e dayanmaktadır. Bugün İkizbağlar köyünde yaşayanlar Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin 11. ve 12. kuşak torunlarıdır.¹²⁹

Şeyh Muhammed Tomani, İkizbağlar köyünde, kısa bir süre içerisinde ilim ve irşat yönüyle ünü tüm civar köylere yayılmış, sayısız ilim talebesi ve mürşit yetiştirmiş ve büyük bir mürit kitlesine de sahip olmuştur. Köy içerisinde bir tekke inşa ederek ilim ve irşat faaliyetlerine başlamıştı. Aynı zamanda bu tekke, çevre ve uzak köylerden gelen misafirlere de bir dinlenme ve barınma yeri olmuştur. Köy içerisindeki bulunan bu tekke 1975 yılına kadar ayakta durmuş ve daha sonra kendiliğinden yıkılmıştır.

2.2.8.1. Menkıbeler

Şeyh Muhammed Tomani için birçok keramet ve menkıbe anlatılır. Meşhur menkıbelerinden biri, Torunu Seyyid Muhyeddin'den naklen anlatılan bu menkıbe, Bitlis işgali sırasında köye bir gün önceden haber gönderilir. Rusların Bitlis'e kadar

¹²⁹ Murat Aslan, 1984 Aydınlar, Üniversite, İkizbağlar Köyünde İkamet Etmekte, İmam-Hatip, Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin 12. Kuşak Torunu.; www.aydinlar.gov.tr (16.03.2011)

geldikleri ve ilerledikleri dolayısıyla köyün boşaltılması istenmiştir. Köylüler de taşıyabilecekleri eşyalarını toplayıp köyden ayrılacaklardı. Akşam olunca Seyyid Şeyh Muhammed Tomani'nin türbesinin kubbesinden kandil şeklinde ışıkların çıktığına tüm köy halkı şahit olur. Bunun üzerine köyün büyükleri bu akşam ayrılmayacaklarına ve sabaha kadar bekleyeceklerine karar verirler. Sabah olunca Ruslar'ın çekildiği haberi köye ulaşır.¹³⁰

Başka bir menkıbe ise, Tom köyünün arkasında Şirvan'a bağlı Salos köyünde, Şeyh Muhammed-El Hazin'in müritlerinden Sofi Mustafa adında bir çoban, duasında sürekli "Ya Rabbi ölüm döşeğinde Şeyh-El Hazin'in oğlu Şeyh Alâeddin yanı başımda bulunsun" diye dua ederdi. Bir gün Şeyh Alâeddin, Salos köyünden geçerken köylüler onu çağırıp Sofi'nin ölüm döşeğinde olduğunu söylerler. Şeyh Alâeddin de hemen Sofi'nin bulunduğu mekâna gider. Sofi'nin başucunda beklediği bir esnada arka arakaya iki defa kalkıp oturur. Köylüler bu harekete bir anlam veremezler. Bu esnada da Sofi vefat etmiş ve cenaze işlemleri yapılmıştı. Cenazeden sonra köylüler "Şeyhimiz niçin kalktı" diye merak ederler ve Şeyh'e sorarlar. Şeyh Alâeddin de "Önce Seyyid Şeyh Muhammed Tomani geldi, bunun için ben kalktım. İkincisinde ise babam Şeyh El Hazin geldi. Yine kalktım." der. Köylüler Şeyhlerine, "Efendimiz bizler Şeyh-El Hazin'in müritleriyiz. Seyyid Şeyh Muhammed niye geldiler." diye sorunca Şeyh Alâeddin de "Çünkü bu civardaki bütün şeyhlerin şeyhi Seyyid Şeyh Muhammed'dir. Dolayısı ile de bütün müritler de onun müritleri sayılır." der.¹³¹

Yine başka bir menkıbede, Seyyid Şeyh Muhammed'in torunlarından Seyyid Mahmut'tan naklen şöyle anlatılır: "1920 lerden sonra Siirt iline vali, mutasarrıf ve alay komutanı atanır ve bunlar Seyyid Şeyh Muhammed Hazretlerinin kubbesinin yıkılmasına karar verirler. Bunun için o zamanlar muhtar olan Seyyid Mahmut görevlendirilir. Seyyid Mahmut der ki : "köye gelip beni kubbenin çatısına çıkardılar ve yıkmak zorundasın dediler. Ben de oyalanıp yavaş yavaş sökmeye başladım ve akşam olunca biz gidiyoruz. Yarına kadar bu işi bitireceksin dediler. Ben de eve döndüm. Sabah olunca da her üçünün de sürgün edildikleri haberini alınca rahat bir nefes aldım. Bu olay da şüphesiz bu şeyhin bir kerametidir dedim." Muhammed Tomani'nin bu ve buna benzer birçok kerametleri vardır.

¹³⁰ Abdülcabbar Aslan, 1975 Aydınlar, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam-Hatip, Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin 12. Kuşak Torunu.

¹³¹ Murat Aslan, 1984 Aydınlar, Üniversite, İkizbağlar Köyünde İkamet Etmekte, İmam-Hatip, Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin 12. Kuşak Torunu.

2.2.8.2. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe, İkizbağlar Köyünün girişinde bulunan mezarlıkta bulunmaktadır. Siirt İl Kültür Müdürlüğü'nün 2011 yılında mezar taşları üzerinde yaptığı bir çalışmada, kubbe içerisindeki mezar taşlarının 13. yy'a ait olduklarını tespit etmişlerdir. Aynı zamanda İkizbağlar köyü nüfusuna kayıtlı olan ve bölgenin yaşayan en büyük âlimlerinde biri sayılan Molla Zeki Ömeroğlu Hoca Efendi'nin kendisinin bizzat Seyyid Şeyh Muhammed'in oğlu Seyyid Şeyh Musa'nın kabir şahidesini okuduğunu ve üzerinde Hicri 773 tarihi yazılı olduğunu söylemiştir. Kitabelere göre türbenin yaklaşık olarak 700 yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Türbe mimari özelliği olmayan sade betonarme bir yapıdır. Üzerinde seyyidliği temsil eden yeşil bir kubbe bulunmaktadır. Bakımlı bir türbedir. (Bkz.Ek-24)

Türbe etrafında oluşmuş birçok inanış bulunmaktadır. Ziyaret esnasında görüştüğümüz köylülerden öğrendiğimiz inanışlar şöyledir: İkizbağlar köyünde ikamet etmekte olan Hacı Abdulhamid Çiçek'in anlattığına göre, türbe civarında geçen süvarilerin mutlaka atlarından inip türbeyi ziyaret etmesi gerekiyormuş. Aksi takdirde başlarına bir musibet geleceğine inanılmaktadır. Kendisinin bizzat birkaç tanesine şahit olduğunu söyledi. Ayrıca köylere zarar vermeye gelen terör ve eşkıyaların, köye yaklaştıkları anda Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin ruhaniyetleri tarafından engellendiğini belirtti.¹³²

Araştırma sahamızda olan Şeyh Muhammed Hazin'in türbesi ile Şeyh Muhammed Tomani'nin türbesi arasındaki mesafe iki kilometredir. Köylülerin anlattıklarına göre, Şeyh Hazin'in türbesinden bir nurun sürekli olarak Şeyh Muhammed Tomani'nin türbesine geldiğine birçok kez şahit olduklarını söylediler. Köylülere göre bu olay, iki veli kulun birbirlerini ziyaretidir.

Yöre insanı bugün bile yemin ettikleri zaman Şeyh Muhammed Tomani'yi şahit göstermekte. Civar köylerde yemin eden insanlar, türbeye doğru yedi adım attıktan sonra yemin ederler. Hatta yörede adamın bir tanesinin ineği çalınmıştı. Şüphelendiği biri vardı. Hırsız da olayı inkâr ediyordu. İnek sahibi hırsızı tutup türbenin içine getirmişti. Ve hırsızdan ineği çalmadığına dair Şeyh Muhammed Tomani'yi şahit gösterip yemin etmesini istemişti. Hırsız da yemin edeceği esnada kendi iradesi olmadan ineğin kendi ahırında olduğunu itiraf etmişti.

¹³² Abdulhamid Çiçek, 1939 Aydınlar, İlkokul, İkizbağlar Köyünde İkamet Etmekte, Emekli.

Şeyh Muhammed Tomani'nin hem seyyid oluşu hem de büyük bir şeyh oluşundan dolayı türbe, yöre insanı tarafında çok ziyaret edilen mekânlardan biridir. Yöre insanı her türlü ihtiyacı ve sıkıntısı için türbeyi ziyaret etmektedir. Türbe özellikle ağaçların çiçek açma ve hasat zamanında ziyaretçileri artmaktadır. Fıstık ağaçlarının bol meyve vermesi için dua edilir, kurbanlar kesilir. Gelen ziyaretçiler Yasin, Tebareke, Amme, Vakıa, üç ihlâs, üç Felak, üç Nas ve Fatiha sürelerini okurlar. Özellikle türbede yatan Zat'ın Peygamber'imizin torunu olma hasebiyle bol bol salâvatlar getirilir. Nadiren de olsa türbenin yanında bulunan ağaç ve çalılıklara çaput bağlayanlar da vardır.

2.3. Baykan İlçesi

Baykan ilçesi tarihte çeşitli medeniyetleri bünyesinde barındırmıştır. 11 Haziran 1938'de ilçe olan Baykan, halen ilçe merkezine bağlı köy durumundaki Tütenocak'ta kurulmuştur. 1949'da ilçe merkezi, Diyarbakır – Bitlis – Van- karayolu üzerinde bulunan ve tarihi bir geçmişe sahip olan "Havil Hanları" mevkiine nakledilmiştir. Daha sonra ilçe'nin adı Baykan olarak değiştirilmiştir.¹³³

Baykan, il merkezine 47 kilometre uzaklıkta olup Bitlis-Siirt karayolu üzerindedir. Tarihi kervan yolu üzerinde kurulan ve kaynaklarda Havil Hanları olarak geçen ilçenin etrafı dağlarla çevrilidir. Doğusunda Şirvan, batısında Kurtalan, Batman, Kozluk İlçesi, güneyinde Merkez İlçe, kuzeyinde ise Bitlis bulunur. İlçede karasal iklim hüküm sürmektedir. İlçenin toplam yüzölçümü 594 km ve denizden yüksekliği 1050 metredir. Bitki örtüsü olarak bozuk meşe ormanları geniş yer kaplar. Yeryüzü şekilleri bakımından dağlık ve engebelidir.¹³⁴ Baykan merkezinde İnönü, Yenidoğan, Karşıyaka, Havil ve Cefam mahalleri bulunmaktadır. 2007 nüfus sayımına göre ilçe merkezi 5.838 nüfusa sahiptir. İlçeye iki belde ile 29 köy ve 24 mezra bağlıdır.¹³⁵

2.3.1. Veysel Karani

Siirt ve çevresinde Veysel Karani, tarihi ve menkıbevi kişiliği ile halkın gönlünde önemli bir yeri tutmaktadır. O, Hz. Peygamberin övgüsüne layık olmuş ve hırkasını bıraktığı kişi olması sebebiyle daha çok sevgi ve saygıya mazhar olmuştur.

¹³³ Siirt İl Yıllığı, s. 38; Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 4; www.baykan.gov.tr (15.12.2011)

¹³⁴ Siirt İl Yıllığı, s. 38; Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 4; www.baykan.gov.tr (15.12.2011)

¹³⁵ Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 5; Siirt İl Yıllığı, s. 221.

Vefatından sonrada sevenleri tarafından birçok yerde türbesi ve makamı yapılmıştır. Bugün Türkiye ve başka ülkelerde 15 den fazla Türbe ve Makamı bulunmaktadır. Araştırma alanımızda bulunan Veysel Karani'nin Türbesini yılda iki milyona yakın ziyaretçi ziyaret etmektedir. Bu itibarla araştırma alanımızdaki en fazla ziyaret edilen bir kutsal mekândır.

Veysel Karanî'nin hangi yıl ve ayda doğduğuna dair hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak dönem olarak bir tahmin yapılabilmektedir ki buna göre, Veysel Karanî, M.555–560 Yılları da doğmuş olduğu tahmin edilmektedir.¹³⁶ Ailesi, nesebi ve nereli olduğu hakkında hadis kaynaklarında çok geniş yer verilmemektedir. Hadis kaynaklarında Veysel Karanî'nin sadece ama ve hasta bir annesinin var olduğu ve bütün ailesinin bundan ibaret olduğu bilgisi mevcuttur. Veysel Karanî ile ilgili bilgiler genellikle tarih, tabakât ve tasavvufî kaynaklarında bulunmaktadır. Babasının isminin Âmir olduğu, 4 yaşlarındayken babasının vefat ettiği ve Yemenin Karan köyünden Murad kabilesine mensup olduğu bilgisi vardır. Hadis kaynaklarında Veysel Karanî'nin babasının sadece ismi, diğer kaynaklarda ise vefatı da verilmektedir. Veysel Karanî'nin kendisine saygı gösterdiği ve üzerine titredığı yaşlı, hasta ve bakıma muhtaç bir annesinin olduğu ve bundan dolayı da ondan ayrılmadığı belirtilir. Annesinin kendisine sadece bir defa Peygamberimizi (sav) görmesine izin verdiğini, annesini Karen'de bırakarak Medine'ye geldiği ve annesinin bakımı için hemen dönmesi gerektiği için de Peygamberimizi göremediği bilgisinden yola çıkarak babası Âmir'in, kendisi çocuk yaşta vefat ettiği bilgisini doğrulamaktadır. Çünkü hadiste; “Yemen'de bir annesinden başka kimse bırakmayan...” ifadesi vardır. Eğer ailesinde başka birileri hayatta olmuş olsaydı, “Annesinden başka kimseyi bırakmadı”¹³⁷ denilmezdi. Bu bilgilerden yola çıkarak kısaca Uveys el-Karanî'nin annesinden başka kimsesinin olmadığı ve çekirdek aile olarak, bütün ailesinin bundan ibaret olduğu sonucuna varılabilir.

¹³⁶ Ahmet Emin Temiz, Hz Veysel Karani, Sevgi Yay, İstanbul, 2004, s. 18; www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

¹³⁷ Ahmed b. Hanbel; el-Musned, I, Dâru Sadır, Beyrut, Tarihsiz: ts. s. 39; Muslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, Sahîhu Muslim, Fadâilu's-sahâbe, 224, (h. No: 2542), XI, Çağrı Yay., İstanbul 1992, 44; el-Beyhakî, Delâilu'n-Nubuvve, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, VII, Beyrut 1985, s. 192; İbn Sa'd, et-Tabakâtu'l-Kübrâ, VI, Tahkik. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancı, Kahire 2001, s. 616; el-Hâkim, el-Mustedrek ale's-Sahihayn, III. Tahkik. Mustafa Abdulkadir Ata, el-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990, s. 456; ; İbnu'l-Cevzî, Sıfatu's-safve, III, Tahkik. Mahmud Fâgûrî-Muhammed Ravâs Kal'acî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1979, s. 43.

Bununla beraber tarih, tabakât ve tasavvufî kaynaklarda amcasından ve amcasının oğlundan da bahsedilir. “Kardeşimin oğlu”, “Amcamın oğlu”¹³⁸ tabirlerine bakarak Veysel Karanî’nin annesinin dışında amcasının ve çocuklarının, dolayısıyla akrabalarının da olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu akrabalarının da Karen halkı gibi kendisini lâıkiyle tanımadıkları için kendisine gereken değeri vermedikleri yine bu eserlerde anlatılmaktadır.

Hadis kaynaklarında nesebi ile ilgili babasının adının Âmir olmasından başka herhangi bir bilgi yoktur. Ancak tabakât, tarih ve tasavvufî kaynaklarda Uveys el-Karanî’nin nesebi ile ilgili bazı bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerde bazı noktalarda ihtilaf edilse ve kaynağı belirtilmese de genel itibariyle Uveys el-Karanî’nin nesebi ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: Uveys b. Âmir b. Cez’ b. Malik b. Amr b. Mus’ide b. Amr Sa’d b. Usvân b. Karan b. Rûmân b. Nâciye b. Murâd Murâdî Karanî.¹³⁹

Uveys el-Karanî, “Karan” yerleşim yerine nispet edilmektedir. Gerek hadis kaynaklarında ve gerekse diğer ilgili kaynaklarda Uveys için, “el-Karanî” tâbirine nispet edilerek bir tamlama şeklinde kullanılmaktadır. “Karan” kelimesi ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler ve yaklaşımlar bulunmaktadır. *Muhtâru’s-sihâh* yazarı, “Karan” için, Mekke yakınlarında Necd kabilesinin ihrama girdiği (mîkat) yerinin adıdır,¹⁴⁰ derken; böyle demenin yanlışlık olduğu düşüncesinde olanlar da mevcuttur. Ez-Zehebî, “Karan” için, Murâd kabilesinin bir kolu ifadesini kullanırken; *Tehzîbu’t-tehzîb* sahibi de aynı düşüncededir. İbn Asakîr ise “Karan”ın Murâd kabilesine bağlı olduğu ve Yemen’in sınırları içinde bulunduğunu ifade eder.¹⁴¹ Kısacası, Uveys el-Karanî, Yemenlidir. Murâd kabilesine bağlı Karanlıdır. Gerçek kişiliği halk tarafından bilindikten sonra Karan’ı terk edip Küfe’de yaşamına devam etmiştir.¹⁴²

¹³⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, İhyâu Turâsi’l-Arabî, Beyrut 1987, s. 419; Ebû Nuaym, *Hilyetu’l-Evliyâ ve Tabakâtu’l-Asfiyâ*, II, Tahkik. Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1405, s. 82; ez-Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nübelâ*, IV, Tahkik. Şuayb el-Arnâvut-Hüseyn el-Esed, Risale, Beyrut 1990, s. 26; İbnu’l-Cevzî, *Sıfâtu’s-safve*, III, 46.

¹³⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VI, 616; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi’s-Sahâbe*, I, *Matbaatu’s-Sade*, Beyrut 1328, s. 219; İbu’l-Esir, *Usdu’l-ğâbe fi Ma’rifeti’s-Sahâbe*, I, *Dâru’l-Fikr*, Beyrut 1989, s. 95; İbn Asâkir, *Târîh*, IX, 408.

¹⁴⁰ es-Siddîkî *Delîlu’l-fâlihîn li turuki riyâdi’s-Salihîn*, IV, *Dâru’l-Fikr*, Beyrut ts., s. 58; en-Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahihi Müslim b. El-Hacâc*, XVI, *Daru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî*, Beyrut 1392, s. 94.

¹⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, I, *Daru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî*, Beyrut ts., s. 337. ez-Zehebî, *Mîzânü’l-İtidâl fi Nakdi’r-Ricâl*, I, Tahkik. Ali Muhammed el-Becavî, *Daru’l-Fikri’l-Arabî*, Beyrut ts., 278; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 419.

¹⁴² İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, Tahkik. Es-Seyyid Şerefüddin Ahmed, *Dâru’l-Fikr*, Beyrut 1975, 52

Veysel Karanî'nin ismi kaynaklarda "Uveys" olarak geçmektedir. Bazı kaynaklarda babasının ismi ile beraber "Uveys b. Âmir"¹⁴³ olarak geçmiş, Bazı kaynaklarda ise "Uveys" ismi memleketi Karanî'ye nispet edilerek "Uveys el-Karanî"¹⁴⁴ olarak geçmiştir. "Uveys" kelimesinin "evs" (اوس) kelimesinden geldiği ifade edilmektedir. Bu kelime üzerindeki tartışmaları İbn Manzur, "Uveys kelimesi, 'kurt' manasına gelen 'evs'in ism-i taşğîridir",¹⁴⁵ derken es-Sıddîkî ise İbn Manzur'a katılmakla beraber şu ilaveler de bulunmaktadır: "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) arkadaşlarıyla beraber yolda karşılaştığı kurt yavrusuna "uveys" ismini vermiştir."¹⁴⁶ Bu kısa bilgiye dayanarak; "uveys" kelimesinin, "küçük kurt" veya "kurt yavrusu" anlamına geldiğini söylemek de mümkündür.

Toplumumuzda, halk arasında Uveys el-Karanî'ye ve dolayısıyla Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) karşı besledikleri sevgilerinin de bir işareti olarak "Veysel" ismi çok kullanılmıştır. "Karanlı Uveys" demek olan "Uveys el-Karanî" terkinde "Karanî" kelimesinin atılması ile geriye kalan "Uveys el" in birleştirilip tahfif edilerek "u" nun düşmesiyle almış olduğu söyleyiş tarzıdır.¹⁴⁷ Toplumumuzda Veysel Karanî'ye gösterilen saygıya istinaden genellikle "Uveys" ismi çok az kullanılmıştır. Buna karşılık daha çok Türkçedeki karşılığı "Veysel, Veyis, Veysi" isimleri kullanılmıştır.

Veysel Karanî, deve çobanlığı yapmaya başlayınca ihtiyar ve hasta annesi olmasa, deve otlattığı sakin vadilerden Karen'e inmeyi hiç istememektedir. Kendi uzletgahında Allah ile baş başa kalmaktan bir an olsun ayrılmak istememektedir. Artık Hz. Veysel Karanî'nin ufku öyle geniş, aydınlık, gönlü öyle duyarlıdır ki, her an bir kurtarıcının haberini beklemektedir. Nihayet beklediği kutlu haber çok geçmeden kendisine ulaşır. Bu haber Allah'ın son Peygamberi Hz. Muhammed'in zuhur ettiği ve insanları "Hak Din'e" davet ettiği haberidir. Hz. Veysel Karanî bu haberi duyunca hiç kimsenin irşâd ve teşviki olmadan Müslüman olur, İslam'a ve Hz. Muhammed'e gönülden bağlanır. Annesine de Kelime-i Tevhid'i bizzat kendisi öğretir.¹⁴⁸ Sufi kaynaklar da, bu olayı açıkça ifade etmemelerine rağmen onun kendi kendine

¹⁴³ el-Hâkim, el-Mustedrek; Muslim, es-Sahîh, 44, Fadâilu's-Sahâbe, 224, (h. No: 2542), XI, 1968; el-Beyhakî, Delâil, VII, 196; İbn Sa'd, et-Tabakât, VI, 163; İbn Hacer, el-İsâbe, I, 219; ez-Zehabî, Mîzânü'l-İtidâl fi Nakdi'r-Ricâl, 278, İbnu'l-Cevzî, Sıfatu's-Safve, III, 46.

¹⁴⁴ ez-Zehabî, Mîzân, I, 278; Ebû Nuaym, Hilye, II, 79; İbnu'l-Cevzî, Sıfatu's-Safve, III, 46.

¹⁴⁵ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, VI, Dâru's-Sâdir, Beyrut 1996, 17.

¹⁴⁶ es-Sıddîkî, Delîlu'l-fâlihîn, IV, 57; Ahmet Yaşar Ocak, Sufilik Geleneğinin Efsânevi Öncüsü Veysel Karenî ve Üveysilik, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, 78.

¹⁴⁷ Ocak, a.g.e., s.78.

¹⁴⁸ www.siirtmuftulugu.gov.tr. (10.12.2011); www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

Müslümanlığı kabul ettiğini ima ederler¹⁴⁹. Bunun nasıl olduğu kesin bilinmemekle beraber, muhtemelen hicretten sonra Medine'ye gelen Yemenli heyetler ya da Peygamberimiz tarafından Müslümanlığı öğretmek için Yemen'e gönderilen Muaz b. Cebel aracılığıyla da İslamiyet'i kabul etmiş olabilir. Ancak Veysel Karani Peygamberimiz'in döneminde yaşadığı için ashâb arasında yer alması gerekirken O'nu mü'min sıfatıyla göremediği için sahâbeden sayılmamıştır. Sahâbe ile görüştüğü için tâbiî sayılması mümkünse de Resûlullah devrinde yaşadığından onun vefâtının ardından dünyaya gelen tâbiîlerden farklı görülmüş, bu sebeple hadisçiler tarafından sahâbe ile tâbiînden ayrı bir nesil kabul edilerek kendilerine Muhadramûn denilmiştir.¹⁵⁰

Veysel Karani hakkındaki bazı hadisler rivayet edilmektedir: Useyr b. Câbir'den naklen rivâyet edilen bir hadiste, Useyr şöyle demiş: “Ömer b. Hattâb kendisine Yemenlilerin yardımcı güçleri geldiği vakit onlara, ‘Uveys b. Âmir aranızda mı?’ diye sorardı. Nihayet Uveys'e rastladı. Ve ‘Sen Uveys b. Âmir misin?’ diye sordu. (O da): Evet! cevâbını verdi. Murâd kabilesinin Karan kolundan mı?” dedi. Uveys: Evet! cevâbını verdi. Sende baras hastalığı vardı. Ondan iyileştin de yalnız bir dirhem yeri kadar kaldı öyle mi? dedi. Uveys: Evet! cevâbını verdi. annen var mı? diye sordu. Uveys: Evet! cevâbını verdi. Ömer: Ben Rasûlullah'ı (s.a.v): «Size Uveys b. Âmir Yemenlilerin yardımcı güçleri ile gelecek. Kendisi Murâd kabilesinin Karan kolundandır. Onda baras hastalığı vardı. Bu dertten iyileşti. Ancak bir dirhem yeri kadar kaldı. Bir validesi vardır. Ona çok mutîdir. Allah'a yemin etse, kendisini mutlaka yemininde sâdik çıkarır. Sana istiğfar etmesine imkân bulursan bunu yap!» buyururken işittim. Benim için istiğfar ediver! dedi. O da Ömer için istiğfarda bulundu. Ömer ona: Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Uveys: Kûfe'ye! dedi. Senin için oranın valisine mektup yazayım mı? dedi, Uveys: Gariban insanların arasında olmam benim için daha makbuldür, cevâbını verdi. Useyr demiş ki: Bir yıl sonra Kûfe'nin eşrafından bir adam hacca gitti. Ömer'e rastlamış. Ömer kendisine Uveys'i sormuş. O zât: Ben onu evi perişan, eşyası az bir halde bıraktım, demiş. Ömer: Ben Rasûlullah'ı (s.a.v.): «Size Uveys b. Âmir Yemenlilerin yardımcı güçleri ile gelecek. Kendisi Murâd kabilesinin Karan kolundandır. Onda baras hastalığı vardı. Bu dertten iyileşti. Ancak bir dirhem yeri kadar kaldı. Bir validesi vardır. Ona çok mutîdir. Allah'a yemin etse, kendisini mutlaka yemininde doğru çıkarır. Sana istiğfar etmesine imkân bulursan bunu yap!» buyururken

¹⁴⁹ İbn Hacer, el-İsâbe, I, 219; ez-Zehabî, Siyer, IV, 28; İbn Asâkir, Târîh, IX, 415; Ocak, a.g.e, 79.

¹⁵⁰ Mehmet Efendioğlu, “Muhadramûn,” DİA, İstanbul 1993, XXX, 395.

işittim, demiş. O zât Uveys'e gelerek: Benim için istiğfar et! dedi. Uveys: Sen hayırlı bir yolculuktan yeni geliyorsun, benim için sen istiğfar et! dedi. O zât yine: Benim için istiğfar et: dedi. Uveys (tekrar): Sen hayırlı bir yolculuktan yeni geliyorsun. Benim için sen istiğfar et! Ömer'e rastladın mı? dedi. O zât: Evet! cevâbını verdi. Bunun üzerine onun için istiğfar etti. Halk da onun kim olduğunu anladı. Müteakiben çekip gitti. Useyr demiş ki: Uveys, burde giyerdi. Herhangi bir kimse onu görünce, Uveys acaba bu burdeyi nereden almış derdi.”¹⁵¹

Başka bir hadiste ise; Ebu Usame bize Hişam'dan o da Hasan'dan rivâyet etti ki Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: “Ümmetimden bir adamın şefâatiyle Rabî'a ve Mudar kabileleri sayısı kadar kimse cennete gireceklerdir.” Havşeb bana rivâyet etti ki biz Hasan'a “Size isim söyledi mi?” dedik. O da “Evet, Uveys el-Karanî” dedi.¹⁵²

Ayrıca halk arasında Veysel Karani için anlatılan birçok rivayet vardır. Bunlardan bazıları kaynaklarda, bazıları da dilden dile aktarılarak günümüze kadar gelmişlerdir.

Bir Rivayete, “Heram b. Hayyân isimli birisinin Kûfe'ye sadece Uveys el-Karanî'yi ziyaret etmek için geldiğine ve bu ziyaret esnasında aralarında geçen diyaloga yer verilmektedir. Uveys el-Karanî, Fırat Nehri kenarında abdest alıp elbise yıkarken Heram b. Hayyân yanına varır. Onu daha önce görmemiştir. Ancak başkalarından öğrendiği özelliklerinden onu tanır. Çok esmer, saç tıraşlı, sakalı gür ve sık, geniş yüzlü ve heybetli bakışlıdır. Ayakkabısızdır, eski elbiseler giyer, îzar (peştemâl) ve ridâsı (omuzluğu) yündendir. Selam verir, Uveys el-Karanî onun selamını alır. Kendisiyle musâfaha etmek ister ama Uveys el-Karanî buna yanaşmaz. Heram b. Hayyân bunun üzerine ağlar ve kısaca aralarında şöyle bir diyalog geçer: “Allah sana merhamet etsin, seni mağfîret etsin, Ya Uveys! Nasılsın?” Onu o kadar sevmişim ki içimden bir ağlamak geldi. Zayıf olduğu için içim parçalandı. O da bana baktı ve “Allah sana uzun ömür versin Ey Heram b. Hayyân kardeşim, nasılsın?” dedi.

“İsmimi ve babamın ismini nereden bildin? Ve hiç görmediğin halde beni nereden tanıdın?” dedim. “İlminden ve haberinden hiçbir şey eksik olmayan Allah bana bildirdi. Ruhum ruhunu tanıdı. Mü'minlerin ruhları birbirlerini tanırlar. Birbirlerini görmeseler de birbirleriyle görüşürler.” dedi.

¹⁵¹ Muslim, es-Sahîh, 44, Fadâilu's-sahâbe, 225, (h. No: 2542), XI, 1968.

¹⁵² İbn Ebî Şeybe, el-Musannaf, C.XII, s. 153.

“Bana Rasûlullâh’tan bir haber ver, dedim.” Dedi ki: “Ruhum ve bedenim Rasûlullâh’a feda olsun. Ben onu görmedim. O’nun haber ve hadislerini başkalarından duydum. O büyükten hadis rivâyet etmek yolunu kendime açmak istemem. Muhaddis, kâdî ve müftü olmak da istemem. Çünkü benim meşgûliyetim vardır, bunlarla uğraşamam.”

“Öyleyse Kur’an’dan birkaç âyet oku.” dedim. Şöyle dedi: “Rabbimin sözleri en doğru sözlerdir. En faziletli kelâm O’nun kelâmıdır. En sağlam sözler O’nundur.” Sonra eûzu besmele çekerek Duhan sûresinin ilk kırk iki âyetini okudu. Bitirir bitirmez de bir çılgılık attı ve bayıldı. Ben öldü sandım. Sonra uyandı ve “Ey kardeşim, ben zâten üzüntülüymüm. Tek başıma yaşamayı daha çok seviyorum. Bana bir şey sorma.” dedi.

Sonra elimden tutarak ağlamaya başladı. Ben de onunla beraber ağladım. Sonra şöyle dedi: “Ey Heram b. Hayyân, baban Âdem öldü, Nûh, Allah’ın dostu İbrahim, Mûsâ, hep öldüler. Ey Heram, Muhammed de öldü. Müslümanların halifesi Ebû Bekir ve dostum olan Ömer de öldü.” Dedim ki: “Allah hayrını versin, Ömer daha ölmedi.” Hz. Ömer’in hilâfetinin sonları idi. Dedi ki: “Eğer anlarsan ben de sen de ölüyüz.”

Ben: “Bana duâ et.” dedim. Şöyle duâ etti: “Allah’ım! Bu kardeşim Senin rızân için beni ziyaret ettiğini ve beni sevdiğini söylüyor; onun işlerini düzelt ve onu cennetine koy.”

Bu diyalogtan sonra Uveys el-Karanî, Heram b. Hayyân’a bazı nasihatlerde bulunur ve birbirinden ayrılırlar. Heram b. Hayyân, bir daha Uveys el-Karanî ile görüşemediğini söyler.¹⁵³

Bir başka rivâyette, Murâd’dan birisinin Uveys el-Karanî’ye gelerek selam verdikten sonra kendisine sorular sorduğu ve bunlara cevaplar aldığı geçmektedir. Uveys el-Karanî’nin, akşam olduğu zaman sabahı beklemeyen, sabah olduğunda da akşamı beklemeyen birisi olduğunu söylemektedir. Rivâyette Uveys, dünyadan bir beklentisinin olmadığı, emr-i bil-ma’ruf ve nahy-i ani’l-munker yapan kişilere düşmanlık yapıldığı, Allah’ın emrine göre yaşayanların sâdık dostunun olmadığını belirtmektedir. Ama her şeye rağmen her zaman hakkı söylemekten vazgeçmeyeceğini ifade etmektedir.¹⁵⁴

¹⁵³ el-Hâkim, el-Mustedrek, III, 459.

¹⁵⁴ el-Hâkim, el-Mustedrek, III, 458.

Başka bir rivayette, araştırdığımız kadarıyla temel kaynak eserlerde yoksa da halk arasında Uveys el-Karanî'deki anne sevgisiyle ilgili şunlar anlatılmaktadır: Gönü Allah aşkıyla, Peygamber muhabbetiyle dolu olan Uveys el-Karanî, Peygamber Efendimiz'i dünya gözüyle görmediği halde O'na inanmış ve Müslüman olmuştur. Uveys, Müslüman olmakla kalmamış Peygamber Efendimiz'e âşık olmuştur.¹⁵⁵ Uveys, Peygamber Efendimiz'in aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Gönül verdiği mâşukunu dünya gözüyle görmek istemektedir. Ancak bakıma muhtaç ve kendisine düşkün olduğu annesine bunu söyleyememektedir.¹⁵⁶ Sonunda dayanamaz merâmını annesine açıklar. İlk başta bakıma muhtaç biri olduğu ve kendisine düşkün olduğu için Uveys'e izin vermeyen anne, çocuğunun çok üzülmesi üzerine izin verir. Fakat bu izni de bir şarta bağlar. Kendisinden uzun zaman ayrılığa dayanamayacağı ve eli-ayağı tutmadığı için Medine'ye gittiği zaman eğer Peygamber Efendimiz'i evde bulamazsa, O'nu beklemeyecek ve başka yerde aramayacak hemen geri dönecektir.¹⁵⁷

Dünyalar Uveys'in olmuştur. Çünkü sevgilisine gidecek, O'nu dünya gözüyle görecek ve hasreti bitecektir. Hemen hazırlanır ve yola koyulur. Dağ, taş, çöl, duman Uveys için engel değildir. Adeta ayakları yerden kesilmişti, sevgilisine uçuyordu. Nihayet mâşukunun köyüne, medeniyetlerin beşiğine, Medine'ye gelmiştir. Ama bir taraftan da hem son derece heyecanlanmaktadır hem de içinde bir ukte vardır.¹⁵⁸

Peygamber Efendimiz'in evini sorar, ona evi gösterirler.¹⁵⁹ Kapıyı çalar. Hz. Aişe kapıyı açar. Uveys kendini tanıttıktan sonra Peygamber Efendimiz'i ziyarete geldiğini söyler. Bütün hayallerini yıkan bir cevapla karşılaşır. Çünkü Rasûlullâh evde değildir,¹⁶⁰ Tebuk Seferi'ne çıkmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁵ Ocak, a.g.e., s. 137.

¹⁵⁶ Temiz, a.g.e., s. 58; M. Necati Bursalı, Yemen İllerinde Veysel Karanî, Ailem Yay., İstanbul 2009, s. 47

¹⁵⁷ Ocak, a.g.e., s. 138; Bursalı, a.g.e., s. 56-57; Temiz, a.g.e., s. 67.

¹⁵⁸ Temiz, a.g.e., s. 71.

¹⁵⁹ Bursalı, a.g.e., s. 59; Temiz, a.g.e., s.80; Raif Cilasun, Yemen İllerinde Hz. Veysel Karanî, Çile Yay., İstanbul 1984, s.163.

¹⁶⁰ Ocak, a.g.e., s. 138; Bursalı, a.g.e., s. 61; Temiz, a.g.e., s. 81; Cilasun, a.g.e., s. 165.

¹⁶¹ Bazı kaynaklarda Mescid-i Nebevî'de olduğu söyleniyor ki bu biraz zorlama bir yaklaşımdır. Çünkü Mescid-i Nebevî hemen evin bitişiğindedir. Bu kadar yolu gelen kişi yan taraftaki kapıdan mescide girebilir ve Efendimiz'le görüşebilirdi. Evden mescide gitmek demek annesinin sözünü dinlememek demek değildir. Çünkü Uveys el-Karanî'nin annesi uzun süre kendisinden ayrı kalamayacağını belirtmiş ve fazla vakit kaybetmemesi için tembihte bulunmuştu. Yoksa Efendimiz'i evde görmezsen mescide gitme dememiştir. Böyle düşünülürse annesinin bir kastı varmış gibi algılanabilir ki bu da mümkün değildir.

Annesine verdiği söz üzerine orada durmaz bağına taş basar hemen geri döner.¹⁶² Annesini merak etmiştir. Kendisi ile ilgilenir, ihtiyaçlarını karşılar. Ama Uveys üzgündür. Annesi kendisine gördüğü Rasul-i Ekrem'i anlatmasını isteyince gözyaşları içinde Rasul-i Ekrem'i göremediğini söyler. Annesi buna çok üzülür ve Uveys'in gönlünü almaya çalışır. Hizmet edilmeye muhtaç, elden-ayaktan düşmeseydi kendisinden hemen geri gelmesini istemeyeceğini aktarır. Uveys ise çok mahzundur, ancak ilâhî kadere râzıdır. Takdîri ilâhî buymuş der ve hasretini gönlüne gömer.¹⁶³

Peygamber Efendimiz seferden dönünce Hz. Aişe'ye şöyle hitap ettiler:

“-Ya Aişe, evimize hangi ulu kişi geldi? Bu Rahmani kokular, bu İlahi lezzet nedir?”

Ey Allah'ın Resulü; Yemen Oymağı'ndan Karen Köyü'nden Üveys adında bir zat sizi ziyarete geldi. Mukaddes Cemâlinizin bağı yanık âşıklarındanmış. Zat-ı âlinizi bulamayınca çok üzgün bir halde ayrıldı. İşte o adam gittikten sonra evin içinde bu ulvi kokuları hissettim.

Ya Aişe, sen o zatı gördün mü?

Evet, ey Allah'ın Resulü, Sağ gözümün ucu ile baktım.

Öyleyse o gözünü bende ziyaret edeyim. Görüşün ve gördüğün mübarek olsun.”

Bir müddet sonra Mescid-i Nebevi'ye geçen Resulullah, Sahabelerine seslendiler;

“ – Müjdeler olsun, Üveys'i gören gözü ziyaret ettim, gelin siz de benim gözümü ziyaret edin.

Peygamberimizin vefatından sonra Hz. Ali ve Hz. Ömer Üveys'i bulur ve Peygamberimizin vasiyeti üzerine Hırka-i Şerifi Hz. Veysel Kanani'ye verirler¹⁶⁴

Veysel Karani çeşitli savaflara katılmıştır. Veysel Karanî'nin Biyografisine yer veren kaynaklarda, Yemen ve Kûfe'deki hayatından bahsedilir. Yemen'deki hayatı esnasında herhangi bir savafla katıldığı ile alakalı bilgi bulunmamaktadır. İnsanların gerçek kişiliğini öğrendikten sonra Karen'den ayrılıp Kûfe'ye yerleşir. Kûfe'deyken meydana gelen bazı savaflara katıldığı ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler

¹⁶² Ocak, a.g.e., s. 138; Temiz, a.g.e., s. 82.

¹⁶³ Temiz, a.g.e, s. 86; Cilasun, a.g.e., s. 173.

¹⁶⁴ İslam Alimleri Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul ts. s 74.; www.siirtmuftulugu.gov.tr. (10.12.2011)

bulunmaktadır. Tez konumuz olan Veysel Karani Türbesinin Siirt'e olup olmadığı konusuna da katıldığı bu savaşlar ışık tutacaktır. Bazı kaynaklara göre Uveys el-Karanî, Sıffîn Savaşı'na katılmıştır.¹⁶⁵ Hz. Ali ile beraber savaşmış, zaman zaman hararetli konuşmalar yaparak oradakileri heyecana getirmeye çalışmıştır. Bu savaş esnasında kalbinden aldığı ok darbesiyle 657 (H.37) yılında şehid olmuştur.¹⁶⁶

Bazı kaynaklarda ise, el-Karanî'nin şu şekilde vefât ettiği bilgisi bulunmaktadır: İbn Asâkir, Dîmeşk'te vefât etmiş ve Mekâbir el-Câbiye'de defnedilmiştir, demektedir.¹⁶⁷ *Kenzu'l-ummâl* müellifi, Uveys el-Karanî'nin, Nihâvend Savaşı'nda¹⁶⁸ şehid olduğunu, belirtirken; ez-Zehebî ise Hire'de,¹⁶⁹ vefât ettiğini belirtmektedir. Cezîre'de,¹⁷⁰ Sicistân'da, veya Ermenistân sınırında¹⁷¹ vefât ettiği yönünde rivayetler de vardır. Bazı kaynaklarda, Hz. Ömer döneminde Azerbaycan'daki bir savaşa katılmış, dönüşte yolda hastalanmış ve bir dere kenarında vefât etmiştir. Bu farklı bilgiler değerlendirildiği zaman Âlimlerin çoğu Veysel Karanî'nin Sıffîn Savaşı'nda Muaviye taraftarlarınca şehit edildiği görüşünü kabul etmektedirler. Ancak yaygın görüşe göre, Veysel Karanî'nin Azerbaycan'da katıldığı bir savaş dönüşü yolda hastalandığı ve Siirt'in Baykan ilçesinde bulunan derenin kenarında vefat ettiği, türbesinin de Ziyaret Beldesinde bulunduğu şeklindedir.¹⁷²

2.3.1.1. Menkıbeler

Anadolu'daki birçok Veli, Dede, Baba ve Şehitlerden oluşan ziyaretgâhlar için çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır. Çünkü bu mekânlar halk arasında anlatılan menkıbelerle kutsallıklarını pekiştirmektedirler. Bu çerçevede Veysel Karani ile ilgili de pek çok menkıbe anlatılmaktadır.

¹⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, el-Musned, III, 481; el-Hâkim, el-Mustedrek, III, 455; İbn Sa'd, et-Tabakât, VI, 162; İbn Hacer, el-İsâbe, I, 220; ez-Zehebî, Siyer, IV, 32; İbn Asâkir, Târîh, IX, 408;

¹⁶⁶ el-Hâkim, el-Mustedrek, a.y.; İbn Hacer, el-İsâbe, a.y.; ez-Zehebî, Siyer, IV, a.y.; aynı müellif, Mîzân, I, 279; İbn Hibbân, es-Sikât, IV, 52; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, Türkiye Gazetesi Yayinlari, İstanbul, 2004, 234.

¹⁶⁷ İbn Hibbân, es-Sikât, IV, 52; İbn Asâkir, Târîh, IX, 408; es-Safedî, el-Vâfi bi'l-Vefiyât, III, Ahmed el-Arnâûd, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut 2000, s. 319.

¹⁶⁸ el-Muttakî, Kenzu'l-ummâl, XIV, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1993, s. 9.

¹⁶⁹ ez-Zehebî, Mîzân, I, 281.

¹⁷⁰ İbn Asâkir, Târîh, IX, 418; es-Safedî, el-Vâfi, III, 319.

¹⁷¹ es-Safedî, el-Vâfi, III, 319.

¹⁷² İbn Hacer, el-İsâbe, I, 221; ez-Zehebî, Siyer, IV, 25; Ebû Nuaym, Hilye, II, 83; es-Safedî, el-Vâfi, III, 319; Abdullatif Evin, 1950 Siirt, Ortaokul, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Esnaf

Halk tarafında anlatılan en önemli menkıbelerinden biri uçak hadisesidir. 1974 Kıbrıs harbinde benzini bitmek üzere olan Türk savaş uçağının hem pilotunu kurtarmış hem de benzin deposunu doldurmuş ve pilota gösterdiği farklı yerleri bombalamış. Uçakta yaşlı beyaz sakallı ve nur yüzlü birini gören pilot bu olay karşısında şaşırılmış. Kim olduğunu sorunca da ben Veysel Karanî'yim ve Siirt Baykan'dayım demiştir. Uçak havaalanına inince Veysel Karanî'nin uçakta olmadığını görmüş. Bu olaya şahit olan Pilot çok şaşırılmıştır. Savaş bittikten sonrada Siirt Baykan'a gelip Veysel Karanî Türbesi'ni ziyaret etmiştir.¹⁷³ Buna benzer menkıbeler başka birçok yerde bulunan veliler için de anlatılır.

Diğer bir menkıbe de şu şekilde anlatılmaktadır: Bir zamanlar Şeyh Alaattin Hekim'in kardeşi Ahmet Hekim'e öyle bir hal gelmiş ki, gözleri hiç ağrımadan kapanmış. Bir kaç ay gözleri kapalı kalmıştır. Nihayet Şeyh Alaattin, henüz hayatta iken hastayı Veysel Karanî Hazretlerine götürmelerini söylemiş. Onun emri üzerine Veysel Karanî'nin hizmetini yapan Şeyh Raşit isminde bir zatla, hastayı Veysel Karanî'nin ziyaretine götürürler. Mübarek türbesi önünde Şeyh Raşit, "hastaya Ahmet gözlerini aç ve bak bu Hazreti Veysel Karanî'dir der". Gözlerini açınca da bir anda gözlerindeki perde kalkmış ve görmeye başlamıştır¹⁷⁴.

Veysel Karani hakkında anlatılan en önemli menkıbe de Hz Ömer ve Hz Âlinin Peygamberimiz'in hırkasını Veysel Karanî'ye vermesi hadisesidir. Peygamberimizin vefâtı yaklaşınca, hırkanızı kime verelim? Dediler. "Üveys-i Karaniye verin" buyurdu. Resûlullahın vefâtından sonra Hz. Ömer ile Hz. Ali Kûfe'ye geldiklerinde, Ömer, hutbe esnasında: "Ey Necdliler, kalkınız!" buyurdu. Kalktılar. Aranızda Karanî'den kimse var mıdır? Buyurdu. Evet dediler ve birkaç kişiyi ona gönderdiler. Hz. Ömer, onlardan Uveys'i sordu. Biliyoruz. O, aramanızdan pek aşağı bir kimsedir. Divanedir, akılsızdır ve insanlardan kaçır bir hâli vardır, dediler. "Onu arıyorum, nerededir?" buyurdu. Arne vadisinde develerimize çobanlık yapmaktadır, biz de karşılığında ona akşam yiyeceği veririz, saç-sakalı karışıktır, şehirlere gelmez, kimse ile sohbet etmez, insanların yediğini yemez; üzüntü ve neş'e bilmez, insanlar gülünce, o ağlar; insanlar ağlayınca o güler dediler. "Onu arıyorum" buyurdu. Sonra Hz. Ömer'le Hz. Ali, onun olduğu yere gittiler. Onu namaz kılariken gördüler. Allah'ü teâlâ, develerini gütmesi için bir melek vazifelendirmişti. Namazı bitirip selâm verince, Hz. Ömer, kalktı ve selâm verdi. Selâmı

¹⁷³ Ethem Demir, 1984 Siirt, Üniversite, Bursa da İkamet Etmekte, Okutman.

¹⁷⁴ www.siiyad.com/siirt. (15.12.2011)

aldı. Hz. Ömer “İsmin nedir?” diye sordu. “Abdullah, yanî Allah’ın kulu” dedi. “Hepimiz Allah’ın kullarıyız; esas ismin nedir?” diye sordu. “Üveys” dedi. “Sağ elini göster” buyurdu. Gösterdi. Hz. Ömer; Peygamber efendimiz size selâm etti. Mübârek hırkalarını size gönderip, “Alıp giysin, ümmetime de duâ etsin” diye vasiyet etti, dedi.

-“Yâ Ömer! Ben zayıf, âciz ve günahkâr bir kulum. Dikkat buyur, bu vasiyet başkasına ait olmasın?” deyince.

-“Hayır. Yâ Üveys, aradığımız, kimse sensin. Peygamber efendimiz senin eşkâlini ve vasfını belirtti.” cevabını verdi.

Bunun üzerine, Hırka-i Şerîfi hürmetle aldı, öptü, kokladı, yüzüne gözüne sürdü. Sonra: “Siz burada bekleyin” dedi. Yanlarından ayrıldı. Biraz ileride hırkayı yere bırakıp, yüzünü yere koydu. Cenâb-ı Hakka şöyle duada bulundu:

“Yâ Rabbi, Sevgili Peygamber efendimiz, ben fakir, âciz kuluna Hz. Ömer ve Hz. Ali ile Hırka-i şerîflerini göndermiş” dedi. Günahkâr olan Müslümanların affi için duâ etti. Birçok günahkâr Müslüman’ın affolunduğu bildirilince Hırka-i Şerîfi hürmetle giydi.¹⁷⁵

Yine Siirt ve Çevresinde anlatılan meşhur bir menkıbede; Veysel Karanî Türbesinin bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenen bir dergâh vardı. Dergâhında görevlileri vardı. Görevlilerden biri 1915-17 Rusların Doğu Anadolu işgali sırasında, Ruslar, Bitlisi geçip Deliklitaş denilen mevkiye gelmişlerdi. Bölge İnsanları da Ruslardan kaçıyorlardı. Bunları gören dergâh görevlileri de kaçmak istemişlerdi. İçlerinden biri herkes kaçıyordu bende kaçacaktım. Rüyada Veysel Karanî’yi gördüm bana sakın gitme, onlar en kısa zamanda geri dönecekler dedi. Bende kaçmadım. Ruslarda Deliklitaş denilen yere kadar gelip geri dönmüşlerdi.¹⁷⁶

Siirtli Meşhur Medrese Âlimlerinden Hocam Molla Zeki bir hatırasını şöyle anlatır: “Ben Diyanette İmam-Hatip olarak görev yaptığım sıralarda, özellikle izin günüm olan Salı gününü Veysel Karani Türbesinde geçirirdim. Yine böyle bir günde Veysel Karani Türbesinde rabita yaptığım esnada mübarek nurlu ruhlarına vakıf oldum. Adeta bir nur topu gibi beni sardı, ben de bu esnada kendimden geçmişim. Uyandığım zaman hal ehli olan bir zat da bunu görmüştü ve bana Veysel Karani’nin mübarek

¹⁷⁵ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, s.241; İslâm Âlimleri Ansiklopedisi,”Veysel Karani”, C.II, İstanbul, 1992, s. 77; www.bizimsahife.org/ (12.09.2012).

¹⁷⁶ M. Mustafa Sarcan, 1981 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam-Hatip.

ruhunu gördün mü diye sordu? Kendisine evet diye cevap verdim ve anladım ki o hal ehli şahıs da Veysel Karani'yi görmüştü.”¹⁷⁷

Veysel Karani için anlatılan diğer bir menkıbe de, yine türbesi Siirt de bulunan Şeyh Muhammed Hazin ile ilgilidir. Rivayete göre, bir gün Şeyh Muhammed Hazin El-Firsevi Veysel Karani'nin Türbesinin avlusunda Teveccuh (Halka oluşturma) yaparken, küçük oğlu Şeyh Sadullah'a ileride oturup kendilerini beklemelerini ister. Teveccuh yapıldığı sırada Şeyh Sadullah oturduğu yerden babasının koluna birinin girip babasıyla beraber teveccuh yaptığını görür. Teveccuh bittiğinde halkadaki cemaat gözlerini açmadan hemen önce Şeyh Muhammed Hazin yüzüstü yere düşerek bayılır. Ve bir müddet sonra kendine gelir. Cemaat ne olduğunun farkına varmaz, fakat oğlu Şeyh Sadullah babasına gelip teveccüh anında koluna giren adamın kim olduğunu sorar. Babası O'na susmasını ve kimseye söylememesini ister ve gelenin de Hz Veysel Karani olduğunu söyler.¹⁷⁸

Yaptığımız ziyaret esnasında Veysel Karanî Camii İmam-Hatibi Mehmet Şirin Şen de bize bir hatırasını anlatarak şöyle demişti: Bir gün Veysel Karanî avlusunda dolaşırken Özbekistanlı yetmiş yaşlarında bir amcayla karşılaştım. Kendisiyle konuştum. Bana Veysel Karanî'yi ziyaret etmek için buraya geldiğini söyledi. Özbekistan'ın Biruni şehrinde de Veysel Karani Türbesinin olduğunu, burada olduğu gibi orada da insanların aynı şekilde türbeyi ziyaret ettiğini söyledi. Son olarak Veysel Karanî'nin gerçek türbesinin Baykan'da olduğunu söyleyerek bundan dolayı buraya geldiğini belirtti.¹⁷⁹

2.3.1.2. Veysel Karani Türbesi ve Çevresinde Oluşan İnanışları

Baykan İlçesi'nin Ziyaret Beldesi'nde bulunan Veysel Karanî Türbesi, Siirt-Diyarbakır-Bitlis karayolu üzerinde, Siirt'e 40 km. mesafededir. Bu türbe, Baykan İlçesi'ne 8 km uzaklıktadır. Ziyaret Beldesi, Siirt-Diyarbakır-Bitlis karayollarının kesiştiği Baykan İlçesi'nin güneybatısında bulunmaktadır.¹⁸⁰

Siirt İli Baykan İlçesi Ziyaret Beldesi'ndeki Veysel Karani türbesinin inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Veysel Karani Hazretlerine ait külliyenin temeli

¹⁷⁷ Mehmet Öztürk, 1990 Ağrı, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Öğrenci.

¹⁷⁸ M. Salim Ömeroğlu, 1980 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Kur'an Kursu Öğreticisi.

¹⁷⁹ Mehmet Şirin Şen, Erüh 1968, Önlisans, Ziyaret Beldesinde İkamet Etmekte, İmam-Hatip

¹⁸⁰ Siirt İl Yıllığı, s.75; www.siirtmuftulugu.gov.tr. (10.12.2011); www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

Selçuklular Dönemi'nde atılmış, ilk olarak da Veysel Karani Türbesi yapılmıştır.¹⁸¹ Baykan'daki Türbe hakkında elimizdeki en eski bilgi Nasır Hüsrev'in Sefername'sidir. Husrev eserinde “..Bitlis şehrine vardım. Bu şehir bir dere içine kurulmuştu... Oradan bir kaleye vardık, oraya Kıf-Unzur yani “Dur-Bak” diyorlardı. Oradan geçtik, bir yere vardık ki orada bir mescit vardı, Üveysi Karani, Tanrı ruhunu kutlasın, yaptırmıştır diye rivayet ettiler.¹⁸² (Bkz.Ek-22). Ali Boran, Kânûnî Sultan Süleyman'ının I. Irakeyn Seferi'ne (1534) katılan Matrakçı Nasuh'un (Nasuh es-Sılahî) Uveys el-Karanî'nin câmi ve türbesinin minyatür resmini yaptığını belirtmektedir. Matrakçı'nın yapmış olduğu Uveys el-Karanî türbesinin minyatüründe de belirtildiği gibi Ziyaret Beldesi, iki dağ arasındaki bir düzlüğe kurulmuştur.¹⁸³

Günümüzdeki Uveys el-Karanî türbesi 1967–1974 yıllarında yeniden inşa edilmiştir. Bu türbe, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1987–1991 yıllarında ve daha sonra da 1998 yılında onarımdan geçirilmiştir. Daha önce bakımsız bir durumda olan Uveys el-Karanî türbesi ve külliyesi 2001 yılında Valilikçe, özellikle dönemin Baykan Kaymakamı Osman Hacıbektaşoğlu'nun gayretleri ile restore edilerek modern bir görünüme kavuşturulmuştur.¹⁸⁴ Daha sonraları; türbe ve çevresinin gelen ziyaretçilerin daha iyi hizmet görmeleri açısından yeniden avlu düzenlemesi yapıldığı, ziyaretçilerin kalabilmesi için otel, misafirhane, konukevleri ve adaklarını kesebilecekleri kesim yerleri yapılmıştır.

Uveys el-Karanî türbesi mîmârî yapısı yönüyle çok fazla bir özelliğe sahip değildir. İlk yapıldığı zamanlarda “cas” denilen bir harçla yapılmış daha sonraları yıkılarak yerine günümüzdeki türbe yapılmıştır. Türbe sekizgen plânlı ve üzeri içten kubbe, dıştan da külâhla örtülüdür. Hemen türbenin yanındaki câmi de iki bölümlü ve kubbelidir. Türbe, câmiye göre daha süslü ve anıtsaldır.¹⁸⁵

Günümüzde türbe modern bir şekilde onarılmıştır. Türbenin içine girilirken erkek ve bayan girişleri ayrı ayrıdır. Uveys el-Karanî türbesi ziyaret edilirken erkek ve bayanların birbirlerini görmemeleri ve huzurun sağlanması için araya bir paravan konulmuştur. Uveys el-Karanî türbesi, yanındaki idarî binası, minâresiyle câmisi, avluda

¹⁸¹ www.siirtmuftulugu.gov.tr. (10.12.2011); www.siirt.gov.tr. (13.12.2011)

¹⁸² Nasır-ı Husrev, Sefername, (Çev. Abdülvehhab Tarzi), İstanbul 1994.

¹⁸³ Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 90-92; Tüfekçioğlu-Ali Boran, a.g.e, s. 544.

¹⁸⁴ Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 94.

¹⁸⁵ Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 91.

abdest almak için şadırvanı, gasilhanesi ve geniş avlusu ile birlikte bir külliye şeklinde düzenlenmiştir.

Ziyaret'teki Veysel Karanî türbesi, ilk başlarda Veysel Karanî adı altında bir Dergâha (Tekkeye) bağlıydı. Veysel Karanî türbesinin bütün ihtiyaçlarını ve de gelen ziyaretçilerin de hizmetlerini bu dergâh karşılıyordu. Daha sonraları Veysel Karanî Dergâhı, Derneğe dönüştürülmüştür. Dernek olarak da yılarca hizmet vermiştir. Son olarak da Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlanarak Ziyaret İrtibat Bürosu Amirliği kurulmuştur.

Türbenin idarî yapısı şu şekildedir: Veysel Karanî türbesi, Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Ziyaret İrtibat Bürosu Amirliği'ne bağlıdır. Büro'da görevli bir idari memur ile Türbe ve çevresinin güvenliğini sağlamak üzere altı güvenlikçi görev yapmaktadır. Aynı zaman da bu görevliler Şeyh Osman'ında türbesinin güvenliğini sağlamaktadırlar. Bunların yanı sıra etrafa konuşlandırılan kameralarla günün her saatinde Veysel Karanî Türbesi güvenlik amacıyla izlenmektedir. Ayrıca türbe, çevresi ve misafirhanenin temizliğini sağlamak için de dokuz temizlik görevlisi görev yapmaktadır.

İslâm âleminin çeşitli beldelerinde Veysel Karanî'ye nispet edilen mezar ve türbeler bulunmaktadır. Bunun böyle olmasının sebebi, Veysel Karanî'nin Allah katındaki değeridir. Veysel Karanî'nin Peygamberimizin sevgisine mazhar olması ve kendisine gösterilen değerden dolayı halk böyle birisinin memleketlerinde olmasını arzu etmişlerdir. Özellikle Sıffin Savaşı'nda şehit olduğuna inanılan Veysel Karanî'nin naaşının paylaşılabilmesi ve sabah her kabilenin tabutlarında Veysel Karanî'nin olduğuna inanmaları sonucu, birçok yerde Veysel Karanî'nin bulunabileceğine inanılmaktadır.

Siirt ve çevre illerdeki halk başta olmak üzere Türkiye ve Komşu Ülkelerdeki birçok kişi Veysel Karanî'ni Türbesi'nin, Siirt İli Baykan İlçesi Ziyaret Beldesi'nde olduğuna inanmaktadırlar. Fakat Veysel Karanî'nin Türbesinin Türkiye'deki başka yerlerde ve Türkiye dışındaki ülkelerde olduğuna dair bilgiler de mevcuttur. Söz konusu bilgileri şöyle özetlemek mümkündür: Uveys el-Karanî'nin mezarı Özbekistan Biruni'de, Yemen'de, İran sınırları içindeki Kirmanşah'ta ve Kazvin'de, Şam'da,

Hicaz'da, Horasan'da, Hindistan'da ve Anadolu'nun farklı farklı yerlerinden Bursa'da, Gemlik'te, Manisa'da, Mardin'de bulunmaktadır¹⁸⁶.

Peygamber Efendimiz'in kendisi için; “Tabiînin hayırlısıdır, duâsını alabiliyorsanız duâsını alınız, şefâatiyle birçok kişi cennete girecektir, Beni ziyaret etmek imkânına erişemediğinizde, kardeşim Veysel Karani'nin Makamını ziyaret ediniz...” vb. gibi söylediği sözlerden dolayı İslâm âlemindeki Müslümanlar tarafından ciddî anlamda itibâr görmüştür. Kendilerini günahkâr ve kusurlu gören insanlar, duâsı makbul olan bu zâtın kabul edilen Ziyaret Yerlerine gelerek, Veysel Karani'yi vesile yapıp Allah'a duâ etmektedirler. Müslümanlarda duâsı makbul olanın manevî huzurunda, duâların kabul edileceği düşüncesine sahiptirler. Bu düşüncelerin sonucunda, Türkiye ve Çevre ülkelerden Veysel Karanî'nin türbesi ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretlerde duâlar edilir ve kurbanlar kesilir. Özellikle İran'dan gelip Suriye'ye Hz Âli'nin kızı Hz Zeynep'i ziyaret etmeye giden İranlılar Sıffin savaşında Hz Âli'nin safında bulunan ve Hz Ali aşığı olan Veysel Karanî'yi ziyaret eder, daha sonra yollarına devam ederler. Türk Devletleri, Suriye ve Irak gibi ülkelerden de birçok ziyaretçi gelmektedir

14 Mayıs- 14 Haziran arası Veysel Karanî ayı olarak kabul edilir. Bu ayda özellikle Perşembe ve Cuma günleri ziyaretçi sayılarının en üst seviyeye çıktığı gündür. 16–17 Mayıs günleri Veysel Karanî Bayramı olarak kabul edilir. Siirt İli merkezinde ve Ziyaret Beldesi'nde her yıl 16–17 Mayıs tarihlerinde Veysel Karanî'yi anma etkinlikleri düzenlenmektedir. Bu etkinlikler bazen de uluslararası sempozyumlar şeklinde yapılmaktadır. Bu etkinlikler vesilesiyle yurdun dört bir tarafından insanlar buraya akın eder ve yöreye sosyal, kültürel ve ekonomik canlılık getirmektedirler. Bu etkinliklerin amacı, kültürel zenginlikleri yeni kuşaklara aktarmak ve daha geniş kitlelere ulaştırmaktır. Veysel Karanî'yi anma günlerinde yurdun her tarafından insanlar gelip bu beldeyi ziyaret etmektedir. Bunun sayesinde Ziyaret Beldesi bir inanç turizmi merkezi haline gelmektedir. İnanç turizmi ile beraber binlerce insan buraya ziyarete gelirken aynı zamanda aynı kültürü paylaşan insanları kaynaşması da gerçekleşmektedir. Ayrıca bu ziyaretgâhın Cuma günleri, bayram günleri ve mübarek gecelerde de ziyaretçi sayısı artmaktadır. Kış aylarında Ziyaretçi sayısı günlük 500–700 arasında değişirken, diğer

¹⁸⁶ Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 89-90; Siirt İl Yıllığı, s. 75-77; Tüfekçioğlu- Ali Boran, a.g.e, s. 543-544; C. Ergun Çelik, “Veysel Karanî Hazretleri”, Uluslararası Siirt Sempozyumu, Birleşik Matbaa, İzmir, 2007, 192; Ocak, a.g.e, s. 138; Bursalı, a.g.e, 160.

aylarda bu sayı binleri, on binleri bulmaktadır. Yıllık ortalama bu sayı bir milyonu aşmaktadır. Gece kalmak isteyen ziyaretçiler için de Vakıflar Bölge Müdürlüğüne bağlı 370 kişilik ücretsiz misafirhane, özel sektörde de 500 kişilik otel ve pansiyonlar bulunmaktadır.

Veysel Karanî'nin Türbesi'nin Siirt-Diyarbakır-Bitlis karayolları kavşağında bulunmasından dolayı İranlılar da olduğu gibi oradan geçen diğer Müslümanlar da imkânları dâhilinde Uveys el-Karanî'yi ziyaret etmeden geçmezler. Ziyaret etmeden oradan geçmeyi vefasızlık olarak görürler. Bundan dolayı oradan geçen yolcular mutlaka Veysel Karanî'yi ziyaret edip yolarına devam ediyorlar. Eğer ziyaret etmeden oradan geçmek zorunda kalırlarsa araçlarının hızlarını düşürüp Veysel Karanî'ye fatihâlar okuyarak geçiyorlar. Özellikle bu yollarda yapılan kazaların sebebi olarak da halk arasında “Veysel Karanî Türbesi'ni ziyaret etmeden oradan geçmeye çalışmalarına” dayandırılır.¹⁸⁷

Veysel Karanî'ye gelen ziyaretçilerin önemli kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu dergâha bağlı olarak gelişen inanışların da büyük çoğunluğunun hanımların gayretleriyle oluştuğunu söyleyebiliriz. Hanımlardan özellikle çocuk sahibi olma talebi ön plandadır. Evli bayanlardan çocuk sahibi olma noktasında çaresizlik içinde olanlar için Veysel Karanî Türbesi bir önemli ziyaretgâhtır. Bu konuda anlatılan menkıbeler çocuk talebi olan bayanların ilgisini artırmaktadır.

Bu ziyaretgâh için ziyaret zamanı Perşembe ve Cuma günleridir. Bunun dışında hemen her gün ziyaretçi eksik olmaz. Çocukları olmayan bayanların üst üste yedi Kurban Bayramında arefe gecesi gelip bayram namazına kadar türbe ve çevresinde geceyi geçirerek dua ettikleri ve çocuk dileğinde buldukları ve bu şekilde yapılan dileklerin daha çok kabul edildiği inancı halk arasında hâkimdir. Dua ve dileklerinde bayanlar çocuk veya erkek çocuk taleplerini ifade ederler. İkinci bir inanış da, Veysel Karanî Türbesinin avlusunda bulunan incir ağacındaki incirler yenilerek dua ve dilekte bulunurlar. Geçmişte özellikle Veysel Karanî Türbesi'nin avlusunda bu incir ağacıyla bağlantılı gelişen bazı inanışlardan rahatsız olan Camii İmam-Hatibi Mehmet Şirin Şen bu incir ağacını 2000 yılında kesmiştir. Ancak ziyaretçiler kesilen incir ağacının yerine yeni bir incir ağacını tekrar dikmişlerdir. Bizim ziyaret esnasında görüştüğümüz çocukları olmayan ya da çocukları doğduktan sonra ölen bazı kişilerde “rüyalarında

¹⁸⁷Abdülmelik Ay, 1986 Baykan, Lise, Ziyaret Beldesinde İkamet Etmekte, Güvenlik Görevlisi.

Veysel Karani'yi gördüklerini ve kendilerine, kendisini ziyarete gelmesini istediğini ve bu yüzden buraya geldiklerini" ifade ettiler. Bu ziyaret sonucunda da Allahın kendilerine çocuk verdiğini, erkek olanların isimlerini Veysel, Veysi ya da Veyis kız olanlarında Veysiye koyduklarını belirttiler. Siirt ve çevresindeki illerde bulunan her ailede Veysel Karanî'nin hatırı için de çocuklarına onun ismini vermektedirler.¹⁸⁸

Hacı olma inancı Veysel Karani'de sık rastlanan inanışlardandır. Ancak bu inanış Veysel Karani ve çevredeki diğer ziyaretgâhlar ile bağlantılı olarak gelişmiştir. Bu dergâha bağlı olarak gelişen Hac inanışı yine büyük bir zat olan ve türbesi bu dergâha yakın bir mesafede bulunan Şeyh Osman ile ilintilidir. Halk arasında anlatılan rivayete göre: Şeyh Osman, Veysel Karani'yi ziyarete gelmiş, ancak Veysel Karanî Türbesine 200 m kala şeytan tarafından kandırılmıştır. Bir rivayete göre de geri dönerken, diğer rivayet de ise kendisi, Allah'a canını alması için dua ettiğini ve oracıkta öldüğü ifade edilmektedir.

Hac inanışı da bu iki türbede yapılan uygulamalarla kendini göstermektedir. Özellikle Veysel Karanî ayı olan 14 Mayıs–14 Haziran döneminde hac yapılır. Söz konusu dönemde gelen ziyaretçiler ilk olarak Veysel Karani Türbesi Etrafında 7 defa tavaf yaparak başlar. Tavaf bittikten sonra sabah namazı esnasında Şeyh Osman'a giderler. Orada da sembolik şeytan taşlanır. Şeytan taşlama da, Şeytanın Şeyh Osman'ı kandırdığı yerde yapılır. Şeytan taşlama işi bittikten sonra tekrar Veysel Karanî Türbesi'ne dönülür. Sabah namazı kılındıktan sonra kurban kesim yerinde kurban kesilerek hac farızası tamamlanır. Ancak halk arasındaki inanca göre bir kişinin hacı olabilmesi için 7 defa ayrı ayrı gelmesi gerekmektedir. Bu inanışı da çoğunlukla kadınlar icra etmektedirler. Ama erkeklerde beraberlerinde bu ritüeli gerçekleştirmektedirler. Hac ritüelinde ihram söz konusu değildir.

Veysel Karanî Türbesi'nde ziyaretçilerin yaptıkları diğer bir uygulama da 2 rekât namaz kılmalarıdır. Veysel Karanî Türbesine gelen ziyaretçilerin bu namazı farz ve nafil namazlar gibi Veysel Karanî adına yaptıkları¹⁸⁹ ifade edilmektedir. Ancak türbelerde iki rekât namaz kılma geleneğinin Anadolu'da yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Bunun gerekçesi olarak da buldukları mekânın kutsiyetine binaen ve

¹⁸⁸Mehmet Şirin Şen, Eruh 1968, Önlisans, Ziyaret Beldesinde İkamet Etmekte, Veysel Karani Camii İmam-Hatibi.

¹⁸⁹Mehmet Şirin Şen, Eruh 1968, Ön Lisans, Ziyaret Beldesinde İkamet Etmekte, İmam-Hatip.

Allah'ın bu mekânlarda dua ve dileklerini daha çok kabul edeceğine olan inançtan kaynaklandığı kanaatindeyiz. Bu mekânlarda kılınan namazlarla Allah rızasını elde etme temel amaçtır.

Veysel Karanî Türbesi'nde ziyaretçilerin yaptıkları diğer bazı uygulamalarda vardır. Bu uygulama şunlardır; Ziyaret Beldesinde son yıllara kadar evler tek katlıydı. iki ve üzeri katlı evler yapılmazdı. iki ve üzeri katlı evlerin yapılması Veysel Karanî'ye saygısızlık olarak kabul edilirdi. Bunu yapanların musibetlere uğrayacağını ve çocuklarının olamayacağına inanılırdı. Son yıllarda bu inanıştan vazgeçilerek şuan Ziyaret Beldesinde çok katlı binalara rastlamak mümkündür.

Ziyaret Beldesine yakın yerlerde gelin, damat evine gitmeden önce mutlaka damatla beraber Veysel Karani Türbesini ziyaret edip dualar ettikten sonra damat evine gider. Doğacak ilk çocuklarının ismini de genellikle Veysel Karanî'nin ismi verilir. Veysel Karani türbesi ziyareti sırasında dualar yapılır, kur'ân okunur, zikirler çekilir, eller türbeye sürülerek bütün vücuda sürülür ve son olarak geri geri dışarıya çıkılır.

Özellikle dışarıdan gelen ziyaretçiler mutlaka ziyaret Beldesinde yeşil kumaş alarak memleketlerine dönerler. Kumaşın kutsal olduğuna ve evlerindeki musibetleri önleyeceğine inanılır. Ayrıca şeker de alınarak dönüşte kendilerine hoş geldine gelen misafirlere teberrük olarak takdim edilir. Bu şekerler türbeye sürüldükten sonra kutsamış olarak kabul edilir. Özellikle şifa bulmaları için hasta olan kişilere yedirilir.

Sınav dönemlerinde Siirt ve çevresinden bu ziyaretgâha yoğun ziyaretçi akını olmaktadır. Sınava girecek gençler, ziyaret esnasında dileklerinin gerçekleşmesi hususunda dua ve dileklerde bulunurlar. Burada aldıkları şekerleri sınav esnasında yiyerek, zihinlerinin açılacağına inanılır. Ayrıca evde kalan kızlar, askere giden gençler, yeni iş kuracak kişiler, vb gibiler Veysel Karanî Türbesinde işlerinin hayırlı olması için dua ve dileklerde bulunurlar. Yeni işyerini açacak kişiler de işyerlerine Veysel Karanî'nin isimlerinden birini verirler.

Siirt ve çevresinde bulunan Medrese Âlimleri Veysel Karanî türbesini sık sık ziyaret edip, özellikle Cuma Namazlarını burada kılmaya gayret etmektedirler. Şeyhler ise, müritleriyle beraber Veysel Karanî türbesi ve civarında hatme, tevecuh gibi ritüelleri yerine getirmektedirler.

Veysel Karanî bölge insanın üzerinde etkisi büyüktür. Yaptığımız ziyaretler esnasında bunu halkın üzerinde görmek mümkündür. Ziyaret Beldesinde de Harem Bölgesi havası hâkimdir. İnsanların konuşmasında tutun giyimine kadar bu etki görülmektedir. Bölge insanları Gündelik işlerini bitirdikten sonra evlerine gitmeden önce mutlaka Veysel Karanî'ye selam verdikten sonra evlerine giderleler. Son zamanlara kadar Ziyaret Beldesinde iki katlı ev bulmak mümkün değildi. Oturdukları yerin Veysel Karanî türbesinde yüksek olması, Veysel Karanî'ye saygısızlık kabul edilirdi. Kısacası Veysel Karanî bölge insanın için kutlu bir misafir, sıkıntıya düştükleri zaman bir kurtarıcı, mutlu günlerinde ise onlar için bir dosttur. Böyle bir misafire sahip oldukları içinde kendilerini şanslı hissetmektedirler. (Bkz. Ek-25)

2.3.2. Şeyh Osman

Şeyh Osman hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ne zaman, nerede doğduğu ve öldüğü bilinmemektedir. Anlatıldığına göre, Veysel Karani'nin peşinden gelen Şeyh Osman, "Veysel Karani nerede kalırsa, ben de onun olduğu yerde kalayım" demiş ve mezarı Veysel karani Türbesinden 200 m mesafededir. Bir başka rivayete göre: Şeyh Osman, Veysel Karani'nin türbesini bulmak üzere, Irak'tan yola çıkar. Günlerce ilerler ve günümüzde türbesinin bulunduğu yere geldiğinde karşısına kılık değiştirmiş olarak şeytan çıkar. Şeyh Osman, ona Veysel Karani'nin türbesinin nerede olduğunu sorar. Şeytan, onu yanıltmak için türbenin bu civarda olmadığını, tam tersi istikamete gitmesini söyler. Bunun üzerine Şeyh Osman türbenin tam tersi istikamete doğru yola çıkarken, yorgunluktan, vefat eder ve vefat ettiği yerde, bugün türbesinin bulunduğu yerde gömülür. Halk arasında ise Şeyh Osman'ın kendisinin ölümünü istediği anlatılır.¹⁹⁰ (Bkz. Ek-26)

Şeyh Osman Türbesi, Ziyaret Beldesinde yüksek bir tepenin üstünde bulunmaktadır. Şeyh Osman Türbesinde oluşan inanışlar Veysel Karanî türbesiyle irtibatlıdır. Veysel Karanî türbesi etrafında tavaf bittikten sonra Şeyh Osman'a şeytan taşlamak için gelinir ve orada şeytan taşlanır. Mina'da şeytan Hz. Hacer'i kandırmaya çalışmış, burada ise şeytan Şeyh Osman'ı kandırmıştır. Bundan dolayı türbenin ön tarafından aşağıya doğru taşlar atılır. Bu şekilde burada da şeytan taşlanır. Sa'y menasiki de yaklaşık olarak 800 metre olan bu iki türbe arasında yapılır. Şeytan taşlama işi bitikten sonra tekrar Veysel Karanî türbesine dönülür ve orada kurban kesilir. Bu

¹⁹⁰ www.gezi-yorum.net/siirt-baykan (13.12.2011)

menasikler tamamlandıktan sonra hac farızası tamamlanır. Şeyh Osman Türbesinin duvarına taşlar yapıştırılarak ve türbe civarında bulunan ağaçlara çaput bağlanarak dilek tutulur.¹⁹¹(Bkz. Ek-27-28)

2.3.3. Şeyh Muhammed Verkanisi

Şeyh Muhammed Verkanisi, Mardin’de türbesi bulunan ve Sultan Şeyhmus lakabıyla meşhur olan büyük âlim Şeyh Musa Ezzuli(ks)’nin oğludur. Soyu Hazreti Ömer’e dayanmaktadır. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte babası Sultan Şeyhmus’un M. 1100 yıllarında yaşadığı göz önüne alındığında Şeyh Muhammed’in de 1100-1200 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Babası Sultan Şeyhmus tarafında irşat ve tebliğ görevi için Üveys El-Karani diyarı olan Baykan’a gönderilmiştir. Velayet derecesinde olan Şeyh Muhammed yöre halkının büyük teveccühüyle karşılanmıştır. Ömrünün sonuna kadar Kasımlı(Verkanis) köyünde kalmıştır. Binlerce talebe yetiştiren Şeyh Muhammed, aynı zamanda da yörenin bütün sorunlarını çözen bir merciydi.

Türbe, Baykan ilçesine bağlı Kasımlı köyündedir. Şeyh Muhammed naaşı oturduğu evinin odasında defnedildi. Türbe restore edildiği için orijinallliğini kaybetmiştir. Türbe, sade betonarme bir yapı olup kubbelidir. Türbede Şeyh Muhammed’le beraber iki çocuğunun da mezarı bulunmaktadır. Türbe yörede “Haniye Reş” olarak meşhur olmuştur. İçerisi biraz karanlık olduğundan dolayı bu ismi almıştır. Türbenin içerisinde gelen hastaların uyuması için yatma yeri bulunmaktadır. Türbenin bitişiğinde bir mescit bulunmaktadır. Şeyh Muhammed medresesinin yerinde bugün de bir medrese bulunmaktadır. Medresede yaklaşık olarak 70 öğrenci kalmaktadır. Türbenin bakımını bu medrese üstlenmiştir.¹⁹²

Türbe, şayet Veysel Karani türbesinin gölgesinde kalmasaydı, ulusal bir boyuta ulaşabilirdi. Yöre insanı tarafından ziyaret edilen bir mekândır. Özellikle Psikolojik sorunları olan, akli dengesini kaybedenler ve cin çarpma musibetine uğramış kişilerin sıklıkla ziyaret ettiği bir ziyaretgâhtır. Türbeye gelen ziyaretçiler öncelikle üç İhlâs, Felak, Nas, Fatıha ve Cin sürelerini okuyarak şifa bulmaları için dua edilir. Dualar edildikten sonra hasta olan ziyaretçi türbenin içinde uyutulur. Şayet hasta türbenin içinde uyuyabilirse iyileşeceğine inanılır. Şayet uyuyamazsa iyileşmeyeceğine inanılır.

¹⁹¹ Abdulmelik Ay, 1986 Baykan, Lise, Ziyaret Beldesinde İkamet Etmekte, Şeyh Osman Türbesi Güvenlik Görevlisi.

¹⁹² Zeki Fehim Kazancıçok, 1968 Baykan, Önlisans, Kasımlı Köyünde İkamet Etmekte, Müderris

Yöre halkı tarafında bu şekilde çok kişinin iyileştiği anlatılmaktadır. İyileşen hastalar türbeyi tekrar ziyaret edip adak kesmek zorundalar. Kesilen bu adağın eti 250 gramlara ayrılır. Orada bulunan kişilere yaşlarına bakılmaksızın 250 gram şeklinde dağıtılır. Ayrıca çocukları olmayan ailelerinde uğradığı bir mekândır. Aynı şekilde bu amaç için gelenlerde türbenin içinde uyumaya çalışırlar. Uyurlarsa çocuklarının olacağına inanılır. Bu şekilde çocukları olanlarda aynı şekilde adak kesip dağıtırlar. Türbeyi sadece ziyaret etmek maksadı ya da değişik istekler için ziyaret edenler de vardır. (Bkz. Ek-29)

2.4. Eruh İlçesi

Eruh, tarihte birçok medeniyeti bünyesinde barındırmıştır. Son olarak Yavuz Sultan Selim zamanında bölge ile birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Siirt İlinin en eski ilçelerinden biridir. Eruh İlçesi Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte il olan Siirt İline bağlı ilçe statüsüne kavuşturulmuştur.¹⁹³ Siirt ile Şırnak illerini birbirine bağlayan anayolun ortasında yer alan Eruh ilçesi; doğusu Şırnak, batısı Siirt, kuzeyi Pervari, güneyi Güçlükönak ile çevrilidir. İlçe, il merkezine 53 km uzaklıkta olup, rakımı 1.125 metre, yüzölçümü de 1.215 km² 'dir.

Topraklarının büyük bir bölümü dağlarla kaplı olup, arazi dalgalı ve engebeli bir yapıya sahiptir. Halkın geçim kaynağı önemli ölçüde tarım ve hayvancılıktır. Ancak terör olaylarının artması sonucunda tarım ve hayvancılık büyük bir sekteye uğramıştır. İlçe hem Doğu Anadolu, hem de Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer almasından dolayı her iki bölgenin de iklimi yaşanmakta olup, genel olarak karasal iklim hüküm sürmektedir. Eruh, ilçe merkezinin yanısıra 62 köy (4 göçebe aşireti) ve 27 mezra olmak üzere toplam 89 yerleşim biriminden oluşmaktadır.¹⁹⁴ İlçenin 2008 yılı genel nüfus sayımına göre İlçenin toplam nüfusu 19.775, merkez nüfusu ise 9.617 'dir. Terör ve ekonomik sorunlar köylerden şehirlere göçe sebep olmaktadır.

2.4.1. Şeyh Abdurrahman Eş-Şaviri (Şaviri)

Anadolu velilerinden olan Şeyh Abdurrahman M. 1899 (H. 1317) yılında Siirt'in Eruh İlçesine bağlı Şaviran, bugünkü adıyla Kuşdalı Köyünde dünyaya gelmiştir. Hazret-i Ömer'in soyundan gelmektedir. Eğitim çağına gelince ilk eğitimini müderris ve şeyh olan babası Şeyh Muhyeddin'den aldı. Ailesi, buldukları yörede tasavvuf

¹⁹³ Siirt İl Yıllığı, s. 233; www.eruh.gov.tr. (03.05.2012)

¹⁹⁴ Siirt İl Yıllığı, s. 234.

eğitimi başta olmak üzere günün şartlarına uygun İslami eğitim faaliyetlerini icra etmekte idi. Babası birinci dünya savaşından hemen önce vefât etti. Ailenin yaşça en büyüğü olduğundan ailesini geçindirmek için eğitimini bırakmak zorunda kaldı. Yirmi yaşındayken ailesi tarafından evlendirildi. Ancak Şeyh Abdurrahman Şavuri tahsilini yapamadığı için çok üzülyordu. Her şeye rağmen tahsil yapmaya karar verdi. Bu durumu hanımına söyleyince, hanıma bu fikre râzı olmadı. Bunun üzerine hanımını ikna edemeyince, ilime olan isteğinden dolayı eşinden boşanmaya karar verdi. Eşinden boşandıktan sonra eğitimine kaldığı yerden devam etti. Önce Nivili'deki Molla Yahyâ'nın yanına gidip ondan ders aldı. Sonra Güveş'e gidip bir müddet de Molla Muhammed'den ders aldı. Ardından Fârikîn'de Tivanikli Molla Zâhir'e gitti. Bu zâttan ders aldığı esnada, dedesi Şeyh Abdullah'ı rüyasında görürdü. Rüyada dedesi ona metin okurdu. Şerh-ül-Akâid kitabına kadar geldiğinde teberrük için iki veya üç dersi de, Feth-ül-Celil Şerhu Mutavvel-il-Hibrî Molla Halil kitabının müellifi küçük Molla Hasan'dan aldı.¹⁹⁵

Bu tahsilden sonra tasavvufta Nakşî yolu şeyhlerinden Şeyh İbrahim Halebî Hazretlerinin yanına gidip ona talebe oldu. Bu hocasından ilimde ve tasavvufta icâzet aldı.¹⁹⁶ Hocasının vefâtından sonra Van'da bulunan Şeyh Ramazan Hazretlerine tâbi oldu. Şeyh Ramazan Efendiye tâbi olmasının sebebi şöyledir: Şeyh Ramazan Efendi Siirt'te bulunan talebelerinden Hacı Recebin evinde sohbet ediyordu. Sohbetinde sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'i methediyor ve methini şiir şeklinde söylüyordu. Bu sohbette Şeyh Abdurrahmân da vardı. Bir ara Şeyh Ramazan Efendiye: "Resûlullah'ı öyle medhediyorsun ki sanki karşınızda görüyor gibisiniz." dedi. "Evet Resûlullah'ı görüyorum." deyince; "Biz bunca sene ilim tahsili ile meşgul olduk göremedik. Siz nasıl görüyorsunuz?" dedi. "Resûlullah'ı görmek istiyor musunuz?" diye sordu. "Elbette görmek isterim." dedi. Sohbet bitip cemaat dağıldıktan sonra gusül abdesti almasını söyledi. Sonra yanına oturup: "Gözlerini kapa." dedi. Gözlerini kapadığı gibi kendini Medîne-i Münevvere'de Şeyh Ramazan Efendi ile birlikte Resûlullah'ın huzurunda buldu. Peygamberimiz, Şeyh Abdurrahmân'a oturmasını Şeyh Ramazan'a da huzurda bulunanlara su dağıtmasını emretti. Şeyh Ramazan Efendinin bu kerametini görünce:

¹⁹⁵ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (kuzey-güney) Evliyalari, s. 232; Ahmet Erkol, "Şeyh Abdurrahman eş-Şaviri ve Akaidü'l-İman İsimli Eseri" Uluslararası Siirt sempozyumu, Birleşik Matbaa, İzmir, 2007, s.449; Güldoğan, a.g.e., s.20. www.bizimsahife.org/. (14. 12.2011)

¹⁹⁶ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (kuzey-güney) Evliyalari, s. 232; Erkol, a.g.e, s.449.

“Vallahi bütün insanlar benden yüz çevirse, ben Şeyh Ramazan Hazretlerini terk etmem.” diyerek ona talebe oldu.¹⁹⁷

Öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli yerlerde İmam-Hatiplik ve Müderrislik görevlerinde bulundu. 1925-1930 yılları arasında Eruh İlçesine bağlı Reşine Köyü, 1930-1933 yıllarında Torık, 1933-1940 yıllarında Binırve köylerinde hem imamlık hem de müderrislik yaptı. Bunların yanı sıra başka köylerde de müderrislik yaptı. Tedrisat hayatının en uzun sürdüğü yer kendi köyü olan Şavıran’dır. Vefatına kadar olan tedrisat faaliyetlerini burada yürütmüştür. Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı yaşamı boyunca tedrisat ve irşad faaliyetleri ile meşgul oldu. Bundan dolayı Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı Hazretlerinin eğitim ve öğretim alanında binlerce öğrencisi olmuştur.¹⁹⁸ 4 Mart 1974 yılında Siirt’e yaptığı bir ziyaret esnasında vefat etti. Cenazesi kendi köyü olan Şavıran’a götürülüp defnedildi.¹⁹⁹

Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı çok renkli bir kişiliğe sahipti. Resûlullah’ın ahlâkı ile ahlaklanmıştı. İnsanlara iyi ve son derece mütevazı davranırdı. Evine gelen misafirlerin ve talebelerinin hizmetini bizzat kendisi görürdü. Ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Birçok alanda 15’ten fazla eser telif etmiş olup, yazdığı eserlerin çoğu manzumdur. Bunun yanı sıra nesir şekliyle yazdığı eserleri de mevcuttur. Özellikle Hz. Peygamber(sav)’e medhiye ve değişik alanlarda kaleme aldığı kaside ve ilahileri çoktur. Şeyh aldığı eğitimle eserlerini Arapça ve Kürtçe kaleme almıştır.²⁰⁰

2.4.1.1. Menkıbeler

Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı büyük bir âlim ve veli olduğundan hakkında birçok menkıbe ve keramet anlatılır. Bunlardan biri şöyledir: Talebelerinden Sofi Nüreddîn şöyle anlatmıştır: “Şeyh Abdurrahmân Hazretleri bir sene hacca gitti. Ben de kendisiyle gitmek istedim fakat bana: “Bu sefer benimle gelme. Şayet Allah izin verirse gelecek sene gidersin. Tabi nasip olursa nasip olmazsa o başka.” buyurdu. Fakat nasip olmadığı için gidemedim. Üçüncü sene hocam Şeyh Abdurrahmân Hazretleri gitmediği için bana yine nasip olmadı. Bu sefer bana buyurdu ki: “Benimle hacca gitmen nasip olmadı. Fakat inşallah öyle birisiyle gideceksin ki kesinlikle derecesi bizden aşağı değildir.” Aradan yirmi seneye yakın zaman geçti. Siirt’ten, zamanın meşhur zatlarından

¹⁹⁷ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (kuzey-güney) Evliyalari, s. 232.

¹⁹⁸ Erkol, a.g.e, s.450.

¹⁹⁹ Erkol, a.g.e, s.450; Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (kuzey-güney) Evliyalari, s. 232

²⁰⁰ Erkol, a.g.e, s.450

olan Seyyid Tahir'in kalabalık bir kabile ile hacca gideceğini duydum. O sıralarda geceleri rüyamda hep hocam Şeyh Abdurrahmân Hazretlerini gördüm. Bana hacca gitme vaktimin geldiğini söylüyordu. Bunun üzerine derhal hazırlanıp Siirt'e gittim. Seyyid Tahir'yi ziyaret edip kendileriyle beraber hacca gitmek istediğimi söyledim. Bana hemen pasaportu hazırlamamı söyledi ve "İnşallah bizimle geleceksin" dedi. Hazırlığımı tamamlayarak Seyyid Tahir ile beraber hacca gittim." Diğer bir menkıbesini bir talebesi de şöyle anlatmıştır: "Bir defasında namaz kılmak için kalkmıştık. Namaza duracağımız sırada; "Herkes hocamın keramet sahibi olduğunu söylüyor. Keşke ben de bir kerametini görseydim." diye kalbimden geçirdim. Tam bu esnada bana dönüp; "Oğlum neden rahat durmuyorsun?" buyurdu. Böylece kalbimden geçeni okuyup kerametini gösterdi."²⁰¹

Bir başka menkıbesini, Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı'nin torunlarından olan Muhammed Eşref Gündüz, annesinin görmüş olduğu bir rüyayı şöyle anlatıyordu: Dedem, vefatından yaklaşık bir yıl sonra annemin rüyasına geldi. Annem rüyasını şöyle anlatmıştı: "Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı'nin evimize geldiğini gördüm. Bana nasıl olduğumu sordu. Bende iyi olduğumu ve kendi durumunun nasıl olduğunu ve vefat edip etmediğini sordum. İyi olduğunu ve vefat ettiğini söyledi. Bana, başın sağ olsun, Rabbim kardeşlerini ve anneni sana bağışlasın dedi. Bunları duyunca korktum ve ailemden birine bir şey olacağını anladım. Benden müsaade isteyerek gitmesi gerektiğini söyledi. Her ne kadar gitmemesi için ısrar ettimse de, durmadı gitti. Ancak tam kapıdan çıkarken elinde tuttuğu bir kâğıdı kapının arkasına astığını gördüm. O nedir? diye sorduğumda, bu senin babanıdır yanıtını verdi. Bana açık bir şekilde babamın öleceğini söylemişti. Ben yine de kalması için ısrar ettim. Peygamberimizin kendisini beklediğini söyleyerek gitti." Annem bu rüyanın tabirini dedemin kardeşi olan Şeyh Abdülkerim'e sordu. O da üzümlere ailesinden birisinin öleceğini söyledi. Çok geçmemişti ki annemin babası öldü."²⁰²

Bir başka menkıbesini, Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı'nin bir diğer torunu şöyle anlatmıştır: "Dedem medresenin iâşesini bizzat kendisi ve bazı talebeleri çalışarak karşılardı. Yine bir gün öğrencilerden bir kaçı, geliri medreseye ait olan bir bağı kazıyorlardı. Dedem de çalışan talebelere yiyecek ve ekmek getirmişti. Getirilen

²⁰¹ Tertip Heyeti, Doğu Anadolu (kuzey-güney) Evliyalari, s. 233-234

²⁰² M. Eşref Gündüz, 1988 Eruh, Siirt'te İkamet Etmekte, Lise, Şeyh Abdurrahman eş-Şavırı Hazretlerinin Torunu

ekmekleri talebelere Hacı Salih dağıtıyordu. Hacı Salih, hocasına dönerek, Seydam, bu ekmekler bize yetmez, kişi başına bir tane bile düşmüyor. Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı, dağıtılan ekmeklerin tekrar toplatılmasını isteyerek, toplatılan ekmekleri tekrar torbaya koyarak dua eder. Duayı yaptıktan sonra Hacı Salih'e ekmekleri tekrar dağıtmasını ister. Bu defa kişi başına iki ekmek dağıtılmasına rağmen üç ekmek de artar. Bu kerameti Şeyh'in yaşayan talebelerinden de duymuştuk.²⁰³

2.4.1.2. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe, Eruh'a bağlı Kuşdalı (Şaviran) Köyünde bulunmaktadır. Türbe, mimari özelliği olmayan lahit benzeri bir taşla çevrili olup üstü açık bir mezardır. Etrafı demir bir korkulukla kapatılmıştır. Etrafında büyük meşe ağaçları bulunmaktadır.(Bkz. Ek-30)

Türbe eskiden çok ziyaret edilen bir mekândı. Ancak terör olaylarının artması ve bölgenin göç vermesi sonucunda ziyaretçilerin sayısı azalmıştır. Türbe, ailesi, müridleri ve öğrencileri tarafından ziyaret edilmektedir. Genellikle Eruh, çevre ilçeler ve köylerden gelen ziyaretçiler vardır. Belki bugün bölgede güvenlik sıkıntısı olmasaydı ziyaretçilerin sayısında önemli bir artış olabilirdi. Türbeye gelen ziyaretçiler üç İhlâs, Felak, Nas ve Fatıha'nın yanı sıra Yasin, Teberake ve Amme sürelerini de okumaktadır.

2.4.2. Sofu Dede (Bapire Sofi)

Sofu Dede'nin gerçek isminin ne olduğu, doğumu ve ölüm tarihi hakkında hiçbir belge bulunmamaktadır. Sahip olduğumuz bilgiler halk arasında anlatılan sözlü anlatımlardır. Gerçek isminin ne olduğu bilinmemekle beraber halk arasında Bapire Sofi (Sofu Dede) olarak meşhur olmuştur. Aslen Iraklı olup Bağdat'tan gelen bir ailenin çocuğudur. Eruh'un Çetinkol Köyüne yerleşen aile, hayatlarının sonuna kadar burada ikamet etmişlerdir. Sofu Dede eğitimini, Köyde bulunan Şeyh Ali'nin medresesinde tamamladı. Eğitimini tamamladıktan sonra medreseden ayrılmayarak kendisini şeyhinin hizmetine adadı. Hayatının sonuna kadar da bu medrese ve köyde kaldı.²⁰⁴

2.4.2.1. Menkıbeler

Halk tarafından efsaneleşen Bapire Sofi hakkında birçok menkıbe ve keramet anlatılmaktadır. Ulaşım araçları olmadığı dönemlerde Müslümanlar Hacca yaya olarak

²⁰³ Muhammed Salih Gündüz, 1983 Eruh, Siirt'te İkamet Etmekte, Üniversite, Öğretmen, Şeyh Abdurrahman eş-Şavırı Hazretlerinin Torunu.

²⁰⁴ İzzettin Akcan, Eruh 1970, Ortaokul, Eruh'ta İkamet Etmekte, İşçi.

gitmekteydiler. Bu yolculuk gidiş ve dönüşü yaklaşık olarak bir yıl sürebilmekteydi. Şeyh Ali de hacca gittiği bir senede, hac farızası yaklaşık olarak bir yıl sürmüştü. Günlerin birinde Şeyh Ali'nin hanımı güzel bir yemek pişirmişti. Şeyh Ali'nin hanımı ah çekerek “Keşke Şeyh Hazretleri de bu yemeği yiyebilseydi.” der. Bapire Sofi, Şeyh Ali'nin hanımına hitaben; “Bana yemeği verin soğutmadan şeyhime götürüyüm” der. Şeyh Ali'nin hanımı pek inanmamakla beraber yemeği bir kaba koyarak Bapire Sofi'ye verir. Bapire Sofi evden çıkar. Bapire Sofi'nin Hicaz bölgesine yetişebilmesi için yaklaşık olarak altı ay yürümesi gerekmektedir. Şeyh'ine yemeği götürmek için Allah'a dua eder. Allah, Bapire Sofi'nin duasını kabul ederek onu Mekke'de bulunan Şeyh'inin yanına kısa bir anda ulaştırır. Bapire Sofi, Seyh Ali'ye sıcak olan yemeğini verir ve oradan boş kapları alıp köyüne geri döner. Şeyh Ali'nin hanımına “Ben yemeği götürüp Şeyh'ime verdim ve geri döndüm.” der ve boş kabı Şeyh Ali'nin hanımına geri verir. “Tayyî mekân” olarak gerçekleştirilen bu yolculuğa kimse inanmamış. Ta ki Şeyh Ali Hac'dan dönünceye kadar bu sürer. Şeyh Ali Hac'dan dönünce yöre halkı haccını tebrik etmek için yanına gelir. Şeyh Ali yanına gelen halka şunları söyler: “Benim yanıma gelmeyin. Allah'ın en sevgili kulu Bapire Sofidir. Gidin onun elini öpün.” Şeyh Ali, Bapire Sofi'yi işaret ettiği esnada Bapire Sofi bulunduğu yerde emanetini Rabbi'ne teslim etti. Şoka giren halk ne yapacağını bilemez bir duruma gelmişti. Şeyh Ali'nin emriyle Bapire Sofi'nin mezarı vefat ettiği yerde yapıldı.²⁰⁵

2.4.2.2. Türbesi ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe, Eruh'a bağlı Cetinkol(Kever) Köyünde bulunmaktadır. Kabir yapılış tarihi belli değildir. Yerleşim alanı dışında meşe ağaçlarının altında bulunan kabrin etrafı kırma taş malzemeye çevrelenmiştir. Kabrin üstü açıktır, mimari olarak da bir değeri yoktur.

Bölge halkı tarafından çok sevilen Bapire Sofi, türbesi çok ziyaret edilen mekânlardan biridir. Bapire Sofi öldüğü günden beri her ekim ayının ilk haftasında bölge halkı burada çeşitli etkinlikler icra etmektedirler. Bu kültürel etkinlikte genelde insanlar Bopire Sofi'nin mezarlığına yakın yerlere yerleşip çadırlarını kurarlar. Bu etkinliklerde kurbanlar kesilir, daha sonra kesilen kurbanları, herkes kendi çadırında

²⁰⁵ Bayram Erdemci, Eruh ve Pervari Yöresinde Kutsal Mekân Anlayışı ve Yaygın Halk İnançları, (Yüzüncüyıl Ün. Sos. Bil. Enst Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2010, s.72; Erdemci, M.Tahir, 1954 Eruh, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Emekli İmam-Hatip.

gelen misafirlere ikram eder. Yemekler yenildikten sonra kimileri halay çeker, kimileri şarkı söyler, kimileri dualar eder, kimileri mezarlıklara yakın yerlerde ibadet eder, kimileri kırsal alanda gezmeyi tercih eder, kimileri su kenarında dolaşıp suda yüzmeyi, kimileri de doyumsuz sohbetler edip serin yerlerde uyumayı tercih ederler. İkinci ezanın okunmasıyla birlikte namaz kılınır. Namazdan sonra gelen ziyaretçiler Bapire Sofi'nin türbesini ziyaret edip ziyaret mekânından ayrılırlar. Bu etkinliklerin yapılması esnasında, özellikle bekâr olan gençlere evlenme imkânı sağlanır. Çevre köy ve ilçelerden gelen bekâr gençler, burada birbirlerini görerek evlenmeye çalışırlar. Oyunların oynandığı ve halayların çekildiği bu esnada evlilik çağındaki gençlerin birbirlerini görmeleri mümkündür. Bölgede bu etkinlikler esnasında evlenen birçok kişi vardır.

Bu geleneğin yaklaşık olarak 1300 yıldan beri var olduğunu iddia edenler olduğu gibi 1800 yılından beri başladığını söyleyenlerde vardır. Bu etkinlikler bir hafta sürmektedir. Bu hafta boyunca çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Panayır şeklinde geçen bu etkinliklere binlerce insan katılmaktadır.(Bkz. Ek-31)

Ziyaret mekânına gelen insanlar birçok ritüel gerçekleştirmektedirler. Dileklere başlamadan önce türbenin etrafı üç defa tavaf edilir. Tavaf ritüeli bitikten sonra mezarın karşısına geçilip isteklerde bulunulur. Ziyaret esnasında türbenin yanında Amme, Yasin, Tebareke, üç Felak, üç Nas, üç İhlâs ve Fatiha sureleri okunur. Ayrıca ziyaretçiler, Sofu Dede'nin türbesinin üzerinde bulunan meşe ağaçlarından bir dal koparıp kendilerine veya çocuklarının boyunlarına asarlar. Aynı zamanda bu dalları evlerine ve arabalarına asan ziyaretçiler, bunların kendilerini hastalık ve belalardan koruyacağına inanırlar.

2.4.3. Seyh Muhammed Türkizi

Seyh Muhammed Türkizi hakkında hiçbir yazılı belge bulunmamaktadır. Doğumu ve ölümü bilinmemektedir. Türbesi Eruh'un Görederük köyünde bulunmaktadır. Türbenin ne zaman yapıldığı belli değildir. Mimari bir özeliği olmayan türbe, moloz taşlarla yapılmış üstü açık bir şekildedir. Bölgede özellikle çocukları olmayan kişiler bu ziyaret mekânını çok ziyaret etmektedirler. Türbe etrafında bulunan ağaçlara ve türbeyi çevreleyen taşlara beşik yapılır.

Ayrıca köylülerin genelinin çiftçilikle uğraşmaları sonucu, türbenin yiyeceklerine bereket vereceği inancı vardır. Köylüler türbeye giderken yanlarında, un

ve pekmeze yapılan ve yöre halkı tarafından “avaruk” denilen bir tatlı çeşidini yaparak götürürler. Bu tatlıyı, türbenin yanında bulunan hayvanların gelip yemesi için bir taşın üzerine bırakırlar ve böylece kendi yiyeceklerine de bereket düşeceğine inanmaktadırlar. Ayrıca kendi yiyeceklerinde bulunan hayvan haklarını da vermiş olduklarına inanırlar.²⁰⁶

2.5. Pervari İlçesi

Pervari İlçesinin çok eski bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Pervari Osmanlı döneminde Siirt Sancağının Eruh Kazasına bağlı bir nahiye olarak mülki taksimatta yer almıştır. Cumhuriyetten önce ilçe olduğu bilinmektedir.

Pervari İlçesi Siirt İlinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kuzeyini Hizan ve Bahçesaray, doğusunu Çatak ve Beytüşşebap, güneyini Şırnak İli ve Eruh, batısını ise Aydınlar ve Şirvan kuşatmakta olup, alanı 1.459 km²'dir. İlçe dağlık olup sarp ve derin vadilerle birbirinden ayrılmış kompartımanlar halindedir. İlçe merkezinin denizden yüksekliği 1.380 metredir. En önemli dağları Yazlıca (2.953 metre) ve Körkandil (2759 metre) dağlarıdır. Yazlıca, büyük bir dağ silsilesi olup üzerindeki en yüksek mevkiler Nartepe ve Kumras tepesidir.

İlçenin önemli gelir kaynaklarının başında hayvancılık ve tarım gelmektedir. Büyük ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra, arıcılık ilçenin en büyük gelir kaynağıdır. İlçede suyun çokluğundan dolayı alabalık üreticiliği de yapılmaktadır.²⁰⁷

2.5.1. Abdurrahman B. Avf (Dar-ı Serzer)

Siirt İli Pervari İlçesine 8 km uzaklıkta bulunan Yukarı Balcılar sakinleri Abdurrahman b.Avf'ın kendi misafirleri olduğunu iddia etmektedir. Burada bulunan türbenin Abdurrahman bin Avf'ın gerçek mekânı olduğunu söylerler.

Ebu Muhammed Abdurrahman bin Avf bin Abdiavf el-Kureyşî ez-Zühri, Hz. Peygamber'e 8. sırada iman eden ve cennetle müjdelenen on sahabelden biridir. Fil Vakası'ndan (571) yaklaşık on yıl sonra Mekke'de dünyaya gözlerini açtı. Müslümanlığı kabul etmeden önceki ismi Abdü Amr veya Abdül-Kâbe idi. İslamiyeti kabul ettikten sonra ismi Peygamberimiz tarafından Abdurrahman olarak değiştirildi. Genç yaştan itibaren ticaretle uğraştı. Cahiliye döneminde de kötülüklerden uzak duran

²⁰⁶ Bedriye Özdemir, Eruh 1981, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Kur'an Kursu Müdürü.

²⁰⁷ Siirt İl Yıllığı, s. 262-264.; www.pervari.gov.tr (15.03.2012)

ve güzel ahlak sahibi biri olarak tanınırdı. Hazreti Peygamber'in katıldığı bütün savaşlara katılmıştır. Hazreti Ebubekir ile olan dostluğu neticesinde İslamiyeti kabul eden ilk Müslümanlardan oldu. Hz. Peygamber'i vefatında kabre indiren dört sahabeden biridir. Mekke'de Müslümanlara yapılan baskıların artması sonucunda önce Habeşistan'a daha sonra Medine'ye hicret etti. Mekke döneminde olduğu gibi Medine döneminde de ticaretle uğraşmaya devam etti. Bu meşguliyet sonucunda büyük servetler kazandı ve servetini Allah yolunda harcamaktan çekinmedi. Tebuk seferi sırasında imamlık ettiği bir namaza Hazreti Peygamber de iştirak etmişti. Hz. Ebubekir ile beraber Peygamberimize imamlık eden iki sahabeden biridir. Hz. Ömer, Mecusi bir köle tarafından hançerlenince Abdurrahman'ı imamlığa geçirdi ve kendisinden sonra iş başına gelecek halifeyi belirlemek üzere tayin ettiği altı kişilik şûraya Abdurrahman'ı da dâhil etti.²⁰⁸

Hz. Abdurrahman, Hz. Osman'ın hilâfeti dönemine rastlayan hicrî 32. senesinde 75 yaşında iken vefat etmiştir. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırılmış ve Cennetü'l-Bakî Mezarlığına defnedilmiştir.²⁰⁹ Vefat yeri ve türbesi ile ilgili kaynaklarda bunların Medine'de olduğu kesin olarak belirtilmektedir. Ancak bu bilgilerin yanı sıra, Abdurrahman b. Avf'ın mezarının Siirt Pervari'ye bağlı Yukarı Balcılar Köyünde olduğu da rivayet edilir. Yakın zamanlarda mermerle çevrilen mezar, bölgenin önemli ziyaret yerlerinden biridir. Bu inanış, aşere-i mübeşşere'den olan Abdurrahman b. Avf'a karşı yöre halkının beslediği sevginin bir nişanesi kabul edilmelidir.²¹⁰

Günümüzde Abdurrahman b. Avf'ın türbesi, bölgenin inanç turizmi açısından büyük öneme sahiptir. Her ne kadar yöre halkı Abdurrahman b. Avf'ın türbesinin Pervari'nin Yukarı Balcılar Köyünde olduğunu iddia etseler de, tarih ve siyer kitaplarına baktığımızda Abdurrahman b. Avf'ın bu bölgeye geldiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu bilginin yanlış olduğu ve doğru olanın Abdurrahman b. Avf'ın türbesinin Medine' de Cennet'ül Baki'de olduğudur. Bugün Siirt ve çevresinde kendilerinin seyyid ve sahabi torunları olduğunu iddia eden birçok aile bulunmaktadır. Muhtemelen bunların içerisinde bulunan Abdurrahman b. Avf'ın torunları da, bu türbeyi dedeleri için yaptıkları bir makam olarak kabul edilmelidir.

²⁰⁸Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 148; Ahmet Önkâl, "Abdurrahman b. Avf". DİA, C.I, İstanbul, 1988, s. 157-158; Erdemci, a.g.e., s.74.

²⁰⁹Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 148; Önkâl, a.g.e, s. 157-158.

²¹⁰Önkâl, a.g.e., s. 157-158.; Komisyon, Pervari ve Şirvan'da Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Val. Yay, Ankara 2009, s. 149.

2.5.1.1. Menkıbeler

Tabakat kitaplarında Abdurrahman bin Avf'a nispet edilen birçok menkıbe vardır. Ancak bu menkıbelerin tümü hicaz bölgesinde geçen menkıbelerdir. Araştırma sahamızda olan Abdurrahman bin Avf'a atfedilen bir menkıbe şöyledir: Rusların Siirt ve çevresini işgal ettiği yıllardı. Bölge halkı, Rus zulmünden dolayı bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardı. Bu günlerin birinde Şeyh Abdullah isminde mübarek bir zat, bir gece rüyasında Abdurrahman bin Avf'ı görür ve kendilerine kaçmamalarını tavsiye ederek şöyle der: “Ben, Dar-ı Serzer’de (Yukarı Balcılar Köyü bölgesi) medfun olan Abdurrahman bin Avf’ım, kaçmayın ben sizin imdadınıza geliyorum.” demişti. Halk da Şeyh Abdullah’ın rüyasını duyduktan sonra bölgeyi terk etmekten vazgeçtiler. Rusların da Bitlis’ten öteye geçemedikleri rivayet edilir.²¹¹

2.5.1.2. Türbe ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe; Pervari’ye 8 km uzaklıktaki Yukarı Balcılar Köyünde, meşe ağaçları altında bulunmaktadır. Etrafi kırma taş malzemeye örülmüş ve ihata duvarıyla çevrelenmiştir. Son zamanlarda onarımlarla özgünlüğünü kaybeden kabir, bugünkü haliyle betonla oluşturulmuş kaide, mermer malzemeli pehle taşları ve baş şahidesinden meydana gelmektedir, pehle taşlarının yüzeyleri sade bırakılmış, ayak şahidesi yerine de kuşlar için iki adet su kâsesi yerleştirilmiştir. Baş şâhidesi köşebentlerle pehleye tutturulmuş, dış yüzeyi sade bırakılmış, iç yüzeyine kabir sahibi hakkında bilgi içeren kitabe yazılmıştır. Celi ta’lik yazı türüyle ve Arapça yazılmış kitabe, silmelerle ayrılmış altı satırdan oluşmaktadır. Kitabenin alt kısmında, barok üsluplu kıvrık dal ve yaprak motifle bezenmiş bordür ile içine iri penç motiflerinin yerleştirildiği geometrik bezemeler bulunmaktadır. Köşebentlerin yüzeyi, iri rozetlerle süslenmiştir. İç kısma açılmış bir kitap tasvir edilerek yüzeyine günümüz alfabesiyle kabir sahibinin adı yazılmıştır. Şahide, eğilimli sarılmış bir sarıklı serpuşla sonlanmaktadır. Kitabede kabrin Hz. Peygamberimizin en yakın arkadaşlarından olan ve onun tarafından henüz hayatta iken cennet ile müjdelenmiş on sahabeden olan Abdurrahman bin Avf’a ait olduğu belirtilmektedir. Ancak kitabede vefat tarihi ve kabrin düzenlenme tarihi yoktur. Mezar taşının kavuklu serpuşundan hareketle Osmanlı zamanına ait olduğu anlaşılmaktadır.²¹²

²¹¹ “Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi” mak.; www.yasarkalafat.com.tr 12.07.2012)

²¹²Komisyon, Pervari ve Şirvan’da Osmanlı Dönemi Eserleri, s. 150.

Abdurrahman b. Avf'ın hem büyük bir sahabe oluşu hem de kendisine atfedilen bu menkıbe sonucunda türbesi en çok ziyaret edilen mekânlardan biridir. Abdurrahman bin Avf'ın türbesini ziyaret edenler dileklerinin yerine geleceği inancıyla adak hayvanlarla birlikte, ibrikten tencereye kadar çeşitli araç gereçlerini getirmektedir. Bu şekilde yiyeceklerine bereket düşeceğini ve geçim sıkıntısını çekmeyeceklerini ümit etmektedir. Türbe başında o kaplarla yemekler yapılır. Yapılan yemekler orada bulunan diğer ziyaretçilerle birlikte yenilir. Özellikle bölge halkının geçim kaynağı hayvancılık ve tarım olduğundan dolayı, burada oluşan inanışlar köy halkının ihtiyaçları çerçevesindedir. Hasatlarını toplayan bölge halkı, bunlara bereket düşmesi için türbeyi ziyaret ederler. Bu şekilde kışlık ve diğer yiyeceklerine bereket düştüğüne inanılır. Bazen de getirilen yiyecek ve gıdalar türbenin başına bırakılır. Türbenin hemen yanında bulunan meşe turu bir ağacın yapraklarının kış aylarında bile sarımsı rengini koruduğu gözlenmektedir. Bu ağaçta kutsal sayılarak ayrı bir değer verilir. Türbenin avlusundaki meşe ağacına bez ve çaput bağlanır. Nazardan korunmak için de bu ağacın dalları koparılarak, evlere, arabalara ve ticaret mekânlarına asılır. Bölge halkı, yağmur duası içinde bu ziyaret mekânını kullanmaktadır.²¹³

2.5.2. Şeyh Ali Reş

Şeyh Ali Reş, Emeviler döneminde, özellikle Yezid döneminde Ehli Beyt'e mensup olanlara yapılan zulümden dolayı Bağdat'tan kaçan Hz. Hüseyin'in soyundan bir aileye mensuptur. Babası Şeyh Kasım Bağdadi, Hacac'ın zulmünden kaçıp Pervari'ye yerleşmiştir. Gerçek ismi Seyid Ahmet'tir. Ancak o, daha çok siyah başlı anlamına gelen "esved-u ras" lakabıyla meşhur olmuştur. Doğum tarihiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak halk arasındaki sözlü anlatımlara göre Hicri 123 yılında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Şeyh Ali Reş'in soyu peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Muhtemelen Anadolu'ya yine araştırma alanımızda bulunan Seyyid Hasan'ın dedeleriyle birlikte gelmişlerdir. Seyyid oldukları için halk tarafından büyük bir sevgiyle karşılanmışlardır. Kardeşi Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Arvas köyüne yerleşirken, Kendisi Pervari'ye bağlı Karasungur köyüne yerleşmiş ve vefatına kadar orada kalmıştır.

Türbe, Karasungur köyünde bulunan ve mimari özelliği olmayan sade betonarme bir yapıdır. Türbe, çok ziyaret edilen mekânlardan biridir. Özellikle çocukları

²¹³ Bayram Erdemci, 1981 Eruh, Üniversite, Pervari'de İkamet Etmekte, Memur.

olmayan kadınların en fazla ziyaret ettiği mekânların başında gelir. Çocuğu olmayan insanlar yanlarına bir kurban alarak ziyarete gelirler. Yanlarında getirdikleri kurbanı türbeye adayıp burada keserler. Kurbanın kanı çocuğu olmayan kişilerin alınlarına sürülür. Daha sonra çocuğu olmayan kişi(kadın erkek fark etmez) türbenin yanında uzanır. Bazen de karı-koca ikisi birlikte uzanır. Şayet çocuğu olmayan kişi türbenin yanında uyursa, o kişinin çocuğu olacağına inanılır. Ayrıca herhangi bir hastalığı olan insanlar da şifa bulmak için bu zatı ziyaret etmektedirler.²¹⁴

2.6. Şirvan İlçesi

Şirvan İlçesi, Cumhuriyetten önceki İmparatorluk idaresinde Siirt Sancağına bağlı en eski yerleşim birimlerinden biridir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde Siirt sınırları içerisinde yer alan Şirvan, Siirt Merkezinin hemen kuzeyindedir. İlçenin doğusunda Pervari İlçesi batısında Baykan kuzeyinde Bitlis İli doğusunda Hizan İlçesi güneyinde de Siirt İli vardır. Yüzölçümü 1034 km² dir. Şirvan engebeli arazisi fazla olan ilçelerden biridir. İlçenin iklimi karasal iklimdir. Kışları soğuk olup, yazları sıcaktır. Sonbahar ve kış mevsimleri yağışlı geçmektedir.

İlçenin temel geçim kaynağı hayvancılıktır. Bunun yanında ceviz, fıstık, üzüm, nar ve çeltik zirai üretimin başta gelen ürünlerindedir. Bölgede su kaynaklarının çokluğu sonucunda, ilçede birçok alabalık tesisi de halka hizmet vermekte ve ilçenin önemli gelir kaynakları arasında girmektedir. İlçe, maden kaynakları bakımında önemli bir yere sahiptir. İlçeye bağlı Maden Köyünde maden yatakları mevcuttur. İlçeye bağlı 57 köy, 5 mahalle ve 63 mezra olmak üzere 131 idari birim olup, İlçenin 2007 yılı verilerine göre toplam nüfusu 24,054'tür.²¹⁵

2.6.1. Şeyh Muhammed Bin Ali (Hanife)

Türbe, Şirvan İlçe merkezinin doğusunda 25 km. uzaklıkta bulunan Taşlı Köyünün Ördekli Mezrasındadır. Yöre halkı mezarın Hz. Ali'nin eşi Hz. Hanife'den olma çocuğu Muhammed Bin Hanife Hazretlerine ait olduğuna inanmaktadır. Ancak tabakat kitaplarına baktığımızda Muhammed Bin Hanife Hazretlerinin Medine'de doğduğunu ve orada vefat ettiği bilgisi mevcuttur. Muhammed bin Hanife Hazretleri, Hz. Ali'nin Hz. Hanife'den olma oğludur. H. 21/ M. 641 senesinde Medine de doğdu.

²¹⁴ Guri Elik, 1930 Pervari, Tahsili Yok, Pervari'de İkamet Etmekte, Emekli.

²¹⁵ Siirt İl Yıllığı, s. 279-281.; www.sirvan.gov.tr (04.05.2012)

H. 81 / M. 700 senesinde Medine’de vefat etti. Tabiinlerden olan Muhammed bin Hanife Hazretleri, ismi Muhammed, künyesi Ebü’l Kasım, nesebi de, Muhammed bin Ali bin Ebu Talib bin Abdülmuttalib bin Haşim Abd-i Menaf bin Kusey’dir. Künyesinde Ebü’l Kasım olması, Peygamber Efendimiz (sav) tarafından Hz. Ali’nin evladına verilen hususi bir izin iledir. Muhammed bin Hanife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den sonra, Hz Ali’nin oğullarının en üstünüydü.²¹⁶

Siirt yöresinde, Muhammed bin Hanife Hazretlerinin Miladi 650-700 yılları arasında Farisilerle bu yörede yapılan bir savaşta yaralandığı ve bu yaralar sonucunda burada şehit olduğuna inanılmaktadır. Türbe bölge tarafında en çok ziyaret edilen türbelerden biridir.²¹⁷ Bölgede görüştüğümüz âlimlerin çoğu, Muhammed b. Hanife’nin Türbesinin Medine’de olduğu, burada olanın ise makam olduğunu belirtmişlerdir. Hatta Molla Zeki Ömeroğlu bizlere: “Muhammed b. Hanife’nin türbesinin Medine’de olduğunu, kendisinin de bizzat Medine’de türbeyi ziyaret ettiğini söyledi. Burada bulunan türbenin sadece makam olduğunu belirtti.”²¹⁸

2.6.1.1. Menkıbeler

Muhammed bin Hanife’nin Siirt İli Şirvan İlçesi Taşlı Köyünde medfun olduğuna inanılmaktadır. Taşlı Köyü sınırları içinde bulunan Muhammed bin Hanife ile ilgili bölge insanı tarafından çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır.

Anlatılan ve en meşhur olan menkıbe şöyledir: Muhammed Bin Hanife, Farisilerle yapılan savaşa katılmak üzere bu bölgeye gelmiştir. Düşmanla savaşırken yaralanır. Yaralı halde iken ciddi anlamda susar. Çevrede su bulamazlar. Onun başında bekleyen bir zat Muhammed bin Hanife’nin susuzluk ıstırapı karşısında çok etkilenir ve Allah’a dayanarak Muhammed bin Hanife de vesile edinerek ayağını yere vurur ve ayağını vurduğu yerden su fişkirir. Çıkan sudan Muhammed bin Hanife’ye içirirler ve kısa bir süre sonra da Muhammed bin Hanife vefat eder. Halk arasında bu suyun şifalı bir su olduğuna özellikle romatizmaya iyi geldiğine inanılmaktadır. Yürüyemeyen, binek üzerinde buraya gelip bu suyu içip bu su ile vücudunu yıkayan kişilerin oradan yürüyerek ayrıldıklarına şahit olunduğu anlatılmaktadır. Bazı rivayetlerde ise, topuğunu

²¹⁶ Komisyon, Evliyalar Ans., C.VIII, Türkiye Gaz. Yay., İstanbul 1992, s.425-426; Şa’rani, a.g.e, s.27.

²¹⁷ Abdurrahman Cellek, 1974 Şirvan, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Okul Müdürü.

²¹⁸ Zeki Ömeroğlu, 1937 Siirt, Lise, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Müderris.

yere vuranın bizzat Muhammed bin Hanife'nin kendisi olduğu anlatılır. Bu olayın yıl dönümü olduğuna inanılan mart ayının son üç gününde etkinlikler yapılır.

Muhammed bin Hanife'ye atfedilen başka bir menkıbede, Rum Kralı, Emevi hükümdarı Abdulmelik bin Mervan'ı tehdit eder. Kendisine cizye vermesi için, Abdulmelik'e denizden ve karadan olmak üzere yüzer bin asker göndereceğini söyleyerek gözdağı vermek ister. Abdulmelik bu durumu komutanlarına bir mektupla bildirir. Ve komutanlarından da bu olayı Muhammed bin Ali'ye bildirmelerini ister. Abdulmelik mektubunda durumu anlattıktan sonra Muhammed bin Hanife'den Rum kralına cevap yazmasını rica eder. Muhammed bin Hanife, Rum kralına verilecek cevabı yazar ve mektubu Abdulmelik bin Mervan'a yollar. Abdulmelik de aynı mektubu Rum kralına yollar. Rum kralı da mektubu okuduktan sonra, cevap olarak Abdulmelik'e şöyle yazar. Bu sözler sana ait değiller, bunlar ancak olsa olsa nübüvvetin bulunduğu bir aileye mensup birisine aittir.” der. Bu niyetinden vazgeçer.²¹⁹

2.6.1.2. Türbe ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Muhammed bin Hanife Hazretleri Türbesinin ilk defa ne zaman yapıldığına dair elimizde hiçbir belge yoktur. Elimizde türbe ile ilgili mevcut bulunan bilgiler, halk arasında anlatılan sözlü anlatımlar ve mezarın üzerinde bulunan kitabedir.²²⁰ Türbe, Şirvan'a bağlı Taşlı Köyünün Ördekli Mezrasında bulunmaktadır. Kabir H. 1214/ M. 1799 tarihinde, Osmanlı döneminde yapılmıştır. Yerleşim alanı dışında meşe ağaçlarının altında bulunan kabrin etrafı kırma taş malzemeye çevrelenmiştir. Kabir, birbirine yaklaşık 5 m mesafedeki baş ve ayak şâhidesinden oluşmaktadır.(Bkz. Ek-32)

Baş şâhidesi 170x44x12 cm ölçülerinde olup dikdörtgen formlu gövdeli ve sarıklı serpuşludur. Şâhidenin iç yüzeyinde, celi sülüs yazıyla ve Arapça yazılmış on üç satır kitabe yer almaktadır. Sarı renkli taş malzemeye kabartma tekniğiyle hak edilmiş kitabeye göre kabir, Hz Ali'nin soyundan Ali oğlu Muhammed'e aittir.

Baş şâhidesinde bulunan Arapça kitabe şöyledir: “ Ruhuna Fatiha. O Allah diridir, sürekli vardır, ebedidir, ... Kahr ve helak edicidir. Bu kabir, insanların efendisinin oğlu olan, Hz. Ali'nin- Allah onu şereflendirsin-..oğlu Ebu Hanife'nin... Ali'nin oğlu Muhammed'in - Allah onların hepsinden razı olsun- kabridir. Allah onun

²¹⁹ Şa'rani, a.g.e., s.27.

²²⁰ Komisyon, Siirt Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, s. 88; Şa'rani, a.g.e, s.27.

kabriyle Şirvan bölgesini şereflendirmiştir. Bölgenin insanları, Rum(Anadolu) şehirlerinin, Şiraz ve Ermen halkları onu ziyaret etmek, Allah'ı çokça anıp ona dua etmek maksadıyla burada toplanmaktadır. O, gelip geçici olan dünya âleminden âhîret yurduna göç etmiştir.” yazılmaktadır.²²¹

Ayak şâhidesi ise 165x48x13 cm. ölçülerinde dikdörtgen formlu gövdeli ve dilimli kemerli tepeliklidir. Şâhidenin iç yüzeyine on altı satır halinde celi sülüs yazıyla ve Arapça kitabe yazılmıştır. Kitabede mezar taşının bölgenin beyi Salih Bey tarafından kabir sahibine saygı ve ta'zim amacıyla H.1214/ M. 1799 yılında yapılmıştır. Türbenin ilk şeklinin ne zaman ve kim tarafından yapıldığına dair bilgi yoktur.²²²

Türbede yatan kişinin Hz. Ali'nin Hz Hanife'den doğma olan oğlu olunca, Türbenin halk nezdinde önemliliğini artırmaktadır. Her yıl binlerce insan türbeyi ziyaret etmektedir. Muhammed bin Hanife Hazretlerinin şehit olduğu tarih olarak inanılan Mart ayının son üç gününde Taşlı Köyünde Hanife oğlu Muhammed etkinlikleri yapılmaktadır. Bu gelenek yıllardan beri yapılmaktadır. Şirvan Kaymakamlığı, Şirvan Belediyesi ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün katkıları ve denetiminde yapılan şenliklere on binlerce kişi katılmaktadır. Fuar havasında geçen etkinliklerde yurdun değişik yörelerinden gelen binlerce ziyaretçi, bu etkinliğe katıldığı üç gün boyunca, ziyaretin yanı sıra eş- dostla hasret giderme imkânını da bulmaktadırlar. Etkinliklerde kiminin halay çektiği, kiminin ilahi okuduğunu ve kimilerininse piknik yaptığını görmek mümkündür. Bu şekilde yoğun ilgi gören bu etkinliğin, dini özelliğinin yanı sıra kültürel bir değer haline geldiğini de belirtmek gerek. Bu etkinlikler esnasında türbe ziyaret edilerek, dualar edilir, kurbanlar kesilerek yemekler yapılıp dağıtılır.

Halk arasında bu etkinliklerin yapılış nedeni şöyle anlatılır: “Muhammed bin Hanife bu bölgeye gelip savaşıyor şehit olduğu zaman bekârdı, evlenecekti. Evlenmeden şehit oldu. Şehit olmak kavuşmaktır, vuslattır ve en büyük düğündür. Biz de onun evlenememesine binaen her yıl onun maddi düğününü yapar ve bu şekilde onu yâd ederiz”²²³. Burada etkinliklerin yapılmasının bir başka nedeni de, özellikle bekâr olan gençlerin evlenmelerini sağlamaktır. Bu etkinlikler esnasında tanışıp evlenenler,

²²¹ Komisyon, Pervari ve Şirvan'da Osmanlı Dönemi Eserleri, s.159; www.sirvan.gov.tr (04.05.2012)

²²² Komisyon, Pervari ve Şirvan'da Osmanlı Dönemi Eserleri, s.156-157.

²²³ Abdurrahman Cellek, 1974 Şirvan, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Okul Müdürü.

daha sonra da etkinliklere katılarak kurban kesip şükür amacıyla dağıtırlar.²²⁴ (Bkz. Ek-33)

Özellikle türbenin yanında bulunan suyun halk arasında şifalı olduğuna inanılmaktadır. Bu suyun romatizma hastalıklarına iyi geldiğine inanılır. Gelen bütün ziyaretçiler bu sudan içerler ve ağrı hissettikleri yerlerine dökerler. Ayrıca buradan aldıkları suyla, evlerine döndükten sonra banyo yapıp ve bu şekilde hastalıklarının geçeceğine inanırlar. Hatta yürüyemeyen ve binek üzerinde buraya gelip bu suyu içip ve bu su ile vücudunu yıkayan kişilerin oradan yürüyerek ayrıldıklarına şahit olunduğu anlatılmaktadır. Romatizmalı hastalarının bölgede en çok tercih ettikleri mekânların başında gelmektedir. Bu su, çeşitli cilt hastalıkları ve güzelleşmek için de kullanılır.

Ayrıca türbenin yanında bulunan meşe ağaçları ve çalılara ziyaretçiler her türlü dilekleri için çaput ve bez bağlarlar. Bu ziyaretçilerin dışında türbeyi, sadece Hazreti Âli'nin oğlu ve tabiin olduğu için ziyaret edenler de çoktur.

2.6.2. Şeyh Hüseyin (Haniye Reş)

Şeyh Hüseyin hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ne zaman doğduğu ve öldüğü bilinmemekle beraber köylülerin verdiği bilgilere göre Şeyh Hüseyin'in 1700'lü yıllarda yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbe Şirvan ilçesine bağlı İncekaya köyünde bulunmaktadır. Türbenin yapılış tarihi belli değildir. Mimari açıdan bir değer taşımayan türbe moloz ve kırma taşlardan yapılmıştır. Ancak türbe, Siirt ve çevresinde az rastlanan kümbet şeklindeki yapı tarzıyla dikkat çekmektedir. Türbenin içerisinde Şeyh Hüseyin'in mezarının dışında beş tane daha mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan üçünün Şeyh Hüseyin'in hiç evlenmemiş olan kızlarına ait olduğu belirtilmekte, diğer ikisinin kime ait olduğu bilinmemektedir. Türbe içerisinde bulunan mezar taşları sökülmüş durumdadır. Maalesef define aramak niyetiyle türbeye girilmiş ve türbede büyük tahrifatlara yol açılmıştır. Özellikle celi sülüs karakterli yazılarla süslenen mezar taşları bu define arama esnasında kırılmıştır. Tahrifattan sonra türbe, köy halkı tarafından tekrar restore edildi.²²⁵

Türbe, yöre insanı tarafında ziyaret edilen mekânlardan biridir. Özellikle psikolojik rahatsızlığı (Cin çarpma) olan kişilerin şifa aradığı bir mekândır. Gelen

²²⁴ Sıtkı Çiçek, 1984 Siirt, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam-Hatip.

²²⁵ Komisyon, Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, s. 83-84; Çiçek Çaplık, 1934 Şirvan, Tahsili Yok, İncekaya Köyünde İkamet Etmekte, Ev Kadını.

ziyaretçiler türbede, Yasin, Cin, Felak, Nas, üç İhlâs ve Fatiha sürelerini okuduktan sonra, Şeyh Hüseyin'in makamı kabul edilen ve halk arasında "Haniye Reş" olarak adlandırılan odaya geçerler. Özellikle psikolojik rahatsızlığı olan kişiler buraya getirilerek, bir süre odanın içinde yatırılır. Bu şekilde bir süre kalan hastaların bu iletten kurtulacağına ve iyileşeceğine inanılır. Ayrıca oda içinde bulunan sütuna, kendilerini yaslayarak ya da sürterek şikâyetçi oldukları rahatsızlıklarının iyileşeceğine inanılır. Yöre insanı diğer ihtiyaçları içinde türbeyi ve makamı ziyaret etmektedirler.

2.6.3. Şeyh Şerif Hasan

Şeyh Hasan'ın hayatı hakkında resmi belgelerde bilgi bulunmamaktadır. Sahip olduğumuz tek bilgi halk arasındaki sözlü anlatımlardır. 1500 yıllarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Şeyh Hasan, Basra'dan göç ederek Şirvan'ın Çınarlı köyüne yerleşmiştir. Bölgede irşat ve tebliğ görevlerinde bulunmuştur. Soyu Hazreti Hasan'a dayanmaktadır. Çınarlı köyü, yöre halkı tarafından "Seyyidler Köyü" olarak bilinmektedir. Şeyh Hasan Ruslarla girdiği bir savaşta şehit olmuş ve naaşı kendi köyüne getirilerek defnedilmiştir.

Türbe, Şirvan ilçesine bağlı Çınarlı köyünde bulunmaktadır. Türbe 5 yıl önce restore edildi. Kubbeli bir yapı olup betonarmedir. Mimari olarak hiçbir özelliği olmayan Türbenin yapılış tarihi belli değildir.

Türbe, köyde olduğu için ziyaretçileri de çevre köyler ve ilçelerle sınırlıdır. Özellikle cuma günü çocukları olmayan ailelerin ziyaret ettiği bir mekândır. Gelen ziyaretçiler 3 İhlâs, Felak, Nas, Fatiha ve Yasin sürelerini okuduktan sonra çocukları olmaları için dua edip adakta bulunurlar. Çocuğu olan aileler tekrar türbeyi ziyaret edip adaklarını keserler. Etini sadece Çınarlı köyünde(nüfusun % 95 Seyyid kabul edilmektedir) yaşayan insanlara ve o esnada ziyarete bulunan ziyaretçilere dağıtırlar.

Ayrıca her yıl sonbahar mevsiminde Şeyh Şerif Hasan'ın torunları tarafından Şeyh Şerif Hasan Etkinlikleri düzenlenmektedir. Bu etkinliklere yetkililerle birlikte yöre insanı ve Şeyh Hasan'ın yaşayan torunları katılmaktadır. Yemekler yenilir ve daha sonra türbe başında dualar edildikten sonra gelen ziyaretçiler dağılırlar. Türbede medfun zattın Peygamberimizin (sas) torunu olması hasebiyle türbede bol bol salâvatlar çekilir. Ayrıca türbe diğer amaçlar için de ziyaret edilmektedir.²²⁶

²²⁶ Nezir Küskü, 1948 Şirvan, Okur Yazar, Çınarlı Köyünde İkamet Etmekte, Çiftçi, Şeyh Şerif Hasan'ın 7. Kuşak Torunu

2.6.4. Şeyh Muhammed

Şeyh Muhammed'in hayatı hakkında elimizde hiçbir belge bulunmamaktadır. Halk arasında sahabe olduğuna inanılır. Ancak bu, sadece bir tahminden ibarettir. Bölgeye ne zaman geldiği belli değildir. Bir savaş esnasında şehit olduğuna inanılır.

Türbe, Şirvan ilçesine bağlı İncekaya köyü Orta Mahallesi'nde bulunmaktadır. Türbe etrafı taşlarla çevrili olup üstü açıktır. Türbenin etrafı tel örgülerle çevrilidir. Türbenin yapılış tarihi belli değildir.²²⁷

Türbeye gelen ziyaretçiler İncekaya köyü ve civar köylerden gelmektedir. Türbenin köyde olması hasebiyle oluşan inançlarda köylülerin ihtiyaçları doğrultusunda gelişmektedir. Hayvanları ölen ve hastalanan insanlar türbeye adakta bulunurlar. Ancak buradaki adak türbe ziyaret edilirken kesilir. Kurban kesildikten sonra hayvanları için dualar edilir ve kesilen adağın eti dağıtılır. Ve bu şekilde hayvanlarının hastalıktan ve ölümden kurtulacağına inanılır. Ayrıca köyde fıstıkcılık ve narcılık önemli gelir kaynaklarıdır. Hasat mevsiminde türbe ziyaret edilir. Hasatların bereketli olması için bu meyvelerden halka dağıtılır. Bu şekilde hasat gelirlerinin iyi olacağına inanılır.

2.6.5. Pir Aziz

Pir Aziz'in hayatıyla ilgili elimizde hiçbir resmi kaynak bulunmamaktadır. Halk arasında Allah'ın veli ve şehit bir kulu olarak bilinir. Toplum tarafında sevilen bir şahsiyettir.

Türbe, Şirvan ilçesine bağlı Taşyaka köyünde bulunmaktadır. Türbenin yapılış tarihi belli değildir. Türbe etrafı demir şişlerle çevrili olup üstü açıktır. Etrafı da kırma taşlarla çevrilidir. Mimari olarak değeri yoktur. Türbe, yöre insanının teveccüh gösterdiği bir mekândır.

Yöre insanın sıklıkla ziyaret ettiği bir mekândır. Özellikle ilkbaharın girmesiyle ziyaretçi sayısı artmaktadır. Bunun sebebi yılanların kış uykularından uyanmalarıdır. Özellikle bu türbenin toprağı yılanlara iyi geldiğine inanılır. Gelen ziyaretçiler ziyaret ritüellerini yaptıktan sonra türbeden bir avuç toprak alıp türbeden ayrılırlar. Alınan bu toprak evin bir köşesinde saklanır. Toprağın bulunduğu eve yılanların ve akreplerin

²²⁷ Ömer Çaplık, 1955 Şirvan, İlkokul, İncekaya Köyünde İkamet Etmekte, Emekli

girmeyeceğine inanılır. Bölgede bulunan köylülerin birçoğunun evinde bu toprağı görmek mümkündür. Bu şekilde yılan ve akrep ısırılmalarından sakınacaklarına inanırlar.

2.7. Kurtalan İlçesi

Kurtalan İlçesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Siirt İlinin batısında yer almaktadır. Doğusunda Siirt, batısında Beşiri, kuzeydoğusunda Baykan, kuzeybatısında Kozluk, güneydoğusunda Eruh, güneybatısında Hasankeyf ilçesi bulunmaktadır. 2007 yılı nüfus sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 27.561, köy nüfusu 22.515 olmak üzere toplam 50.076'dır. İlçeye bağlı iki belde, 53 köy ve köylere bağlı 49 mezra yer almaktadır.²²⁸

Kurtalan ilçe merkezinin tarihi pek eskiye dayanmaz. İlçede ekonomi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Kurtalan Siirt'in tahıl ambarı kabul edilir. Ancak son yıllarda petrolün bulunmasından sonra ilçe halkının çalışma sahaları genişlemiştir. Kurtalan Çimento Fabrikası da bölge ekonomisi için çok önemlidir.²²⁹

2.7.1. Şeyh Seyit Abdülmennan

Emevi zulmünden kaçan birçok Ehl-i Beyt aile gibi Seyyid Abdulmenan'ın ailesi de bu zulümden kaçıp Siirt'in Kurtalan İlçesine bağlı Oyacık Köyüne yerleşmiştir. Bu zatın Hz. Hasan'ın soyundan geldiği hatta Hz Abdulkadir Geylani'nin de torunu olduğu ifade edilmektedir. Doğumu ve ölümü hakkında kesin bir bilgi yoktur. Türbesi 1781 yılında yapılmıştır. Rus savaşında bölge halkını toplayarak Ruslara karşı savaşmış ve Miralay rütbesini almıştır. Rus savaşında gösterdiği üstün başarılarından dolayı bölgede madalya alan kişilerden biridir. Kurtuluş savaşında da bölge halkını ve orduyu manen desteklediği rivayet edilir.²³⁰ Türbesi, Oyacık Köyünde cami avlusunda bulunmaktadır. Türbe, caminin bitişiğinde bulunan bir odadadır. Şeyh Seyyid Adulmenan ile birlikte oda da dokuz türbe daha bulunmaktadır. Türbe, sade betonarme bir yapıdır. (Bkz. Ek-34)

Türbe, Siirt ve Kurtalan yolunun ortasında bulunmaktadır. Ziyaretçi sayısı fazla değildir. Özellikle çocukları olmayan kadınların tercih ettiği bir mekândır. Ziyarete gelen kadınlar, ziyaretgâhın bahçesinde bulunan incir ağacının acı meyvesinden yerler.

²²⁸ Komisyon, Kurtalan'daki Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Val. Yay., Ankara 2009, s.5.

²²⁹ Siirt İl Yılığ, s.248; Komisyon, Kurtalan'daki Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Eserleri, s.5.

²³⁰ Mahsun Ceylan, Kurtalan 1963, İlkokul, Oyacık Köyünde İkamet Etmekte, Esnaf, Şeyh Seyyid Adulmenan'ın Torunu; Altan, a.g.e., s.322.

Bu acı incirleri yiyenlerin çocuklarının olacağına inanılmaktadır. Hatta bu şekilde çocukları olan kadınlar, doğan erkek çocuklarına Seyyid Abdülmennan'ın ismini vermektedir. Bunların dışında başka talepleri olan ziyaretçiler de ziyarete gelmektedirler²³¹.

2.7.2. Seyyid Hasan

Seyyid Hasan hakkında kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Elimizde olan bilgiler sadece halk arasında anlatılan sözlü bilgiler ve türbenin üzerinde bulunan kitabeye dayanmaktadır. Seyyid Hasan, Emeviler döneminde, özellikle Yezid döneminde Ehli Beyt'e mensup olanlara yapılan zulümden dolayı Bağdat'tan kaçan Hz. Hüseyin'in soyundan bir aileye mensuptur. Babası Şeyh Seyyid Musa, önceleri Siirt merkezde yaşadı. Belirli bir süre Siirt'te kaldıktan sonra Kurtalan İlçesine bağlı olan ve nüfusunun %95 seyyid olan Ballıkaya Köyüne yerleşti. Ömrünün sonuna kadar da burada yaşamıştır. Seyyid Hasan da burada M.1257 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Irak'ın Bağdat şehrinden göç ettikleri için kendisine aynı zamanda Seyyid Hasan Bağdadi de denilir. Daha küçük yaşlardayken gösterdiği kerametler ile zamanın ileri gelen âlimleri arasında yer aldı. Kerametlerini gören yerli halk ve bölgenin ileri gelenleri Seyyid Hasan'a ilgi göstermişlerdir. Şu anda Türkiye'nin dört bir tarafında bulunan yaklaşık 20.000 kişinin onun soyundan geldiği ifade edilmektedir.²³²

2.7.2.1. Menkıbeler

Seyyid Hasan'ın yaşadığı dönemlerde seyyid olanlar için özel uygulamalar söz konusuydu. Seyyidler askerlikten muaf olup belli bazı vergileri vermezlerdi. Ayrıca maaşa bağlanırlardı. Dört şahit getirip seyyid olduğunu söyleyenlerin seyyid oldukları kabul edilirdi. Ancak bu iyi niyet ve Peygambere hürmet zamanla suiistimal edilip sahte seyyidlerin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Bu uygulama neticesinde birçok aile seyyid olduklarını iddia ediyorlardı. Seyyid Hasan'ın yaşadığı dönemde de birçok ailenin kendilerini seyyid olarak tanıtmaları karşısında devlet büyükleri ve yerli halk tarafından gerçek seyyidlerin ortaya çıkması için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Sahte seyyidlere yönelik tahkikat için padişah bir gün Garzan bölgesine gelir. Yöre halkına burada

²³¹ Süleyman İpek, 1975 Siirt, Önlisans, Oyacık Köyünde İkamet Etmekte, İmam-Hatip.

²³² Altan, a.g.e., s.322.

kendisini seyyid olarak tanıtanların kim olduğunu sorar. Yerli halkın seyyid olduğuna kuşku duymadığı Seyyid Musa Hazretlerini gösterirler. Padişah Seyyid Musa'yı huzuruna çağırır ve der ki: "Sana bir soru soracağım eğer doğru cevabını verirsen seyyid olduğuna inanacağım ve benden ne istersen sana vereceğim. Şayet bilemezsen seninle beraber tüm ailenin kellesini uçuracağım." der. "Benim üzerinde oturduğum minderin altında ne var?" Bu soru karşısında Seyyid Musa bir süre gözlerini kapatır ve düşünmeye başlar. Bu sırada 13 yaşında olan Seyyid Hasan babasının zor durumda olduğunu fark eder. Hemen padişahın ve babasının bulunduğu çadıra gider ve sultana, bu soruya cevap vermek istediğini söyler. Önüne içi su dolu olan bir leğen getirilmesini ister ve isteği yerine getirilir. Daha sonra gözlerini açar ve cevabı şu şekilde olur: "Üzerinde oturduğunuz minberin altında bir balık var ve bir gözü yerinden çıkmış, kuyruğu da kesiktir." der. Padişah bu cevap karşısında şaşkınlığını gizleyemez ve şöyle der: "Balık olduğunu ben de biliyorum ama bir gözünün çıktığını ve kuyruğunun kesik olduğunu bilmiyorum" der. Bakar ki, gerçekten de balığın bir gözü yerinden çıkmış ve kuyruğu da kesiktir. Padişah bu cevap karşısında Küçük Hasan'ın elini öpmeye çalışsa da Seyyid Hasan elini öptürmez. Padişah daha sonra şöyle der: "Dile benden ne dilerse." Seyyid Hasan şu istekte bulunur: "Senden sadece Allah rızası istikametinde ilerlemeni isterim." Bu cevap karşısında padişahın hayranlığı artar ve daha çok şaşırır. Padişah kendisine ait olan atı Garzan ovasına salar ve şöyle der: "Bu at gidebildiği alan kadar olan araziyi sana veriyorum." der. Padişahın atı Beşiri yakınlarına kadar gider. Padişah da bu arazileri Seyyid Hasan'ın ailesine verir. Böylelikle Seyit Hasan'ın soyu bu coğrafyada yaşamını sürdürür.

2.7.2.2. Türbe ve Etrafında Oluşan İnanışlar

Türbe, Ballıkaya Köyü Mezarlığı içerisinde bulunmaktadır. Yapım tarihi belli değildir. Sade bir şekilde yapılmış betonarme bir yapıdır. Paravanlarla üç bölmeye ayrılmıştır. Ön tarafta Seyyid Hasan Bağdadi'nin türbesi bulunmaktadır. Diğer iki bölüm ise, bayan ve erkeklere ayrılmış giriş bölümlerinden oluşan iki odadır. Erkek ve bayan girişleri farklıdır. Türbe gayet temiz ve bakımlıdır. Bu da türbeye gösterilen

ilginin bir göstergesidir. Türbenin temizliği köylüler tarafında sırayla yapılmaktadır.²³³ (Bkz. Ek-35)

Her yıl mayıs ayının 2. perşembesinde Seyyid Hasan'ın soyundan gelen ve Türkiye'nin dört bir tarafına yayılan akrabaları tarafından Seyyid Hasan'ı anma etkinlikleri yapılmaktadır. Yapılan ziyarette Kuran-ı Kerim, Yasin-i Şerif ve Fatıha okunur. Seyyid Hasan'ın soyundan gelen işadamları tarafından yoksul ve muhtaç ailelere gıda ve giyim yardımı yapılır. Kurbanlar kesilip, yemekler dağıtılır. Yapılan türbe ziyaretinin yanı sıra bir yardımlaşma örneği de sergilenmiş olur.

Türbeye, özellikle psikolojik sorunları ve konuşma sorunu çeken hastaların çokça getirildiği görülür. Asabiyet hastası olanlar, odalarda belli bir süre yatırılır. Orada yatan hastaların Allah'ın izniyle iyileştiğine inanılır. Konuşma sorunu olan hastaların ise türbenin anahtarı ağızlarına sokulur ve çevrilir. Bu şekilde iyileşeceklerine inanılır. Daha sonra iyileşen ziyaretçiler tekrar bu mekâna gelip şükür olarak kurban keserler. Başka dilek ve talepleri olanlar da ziyarete gelip, muratlarının gerçekleşmesi için dua ederler. Ayrıca türbede yatan zatın Peygamberimizin torunu olması sebebiyle de ziyaret edilir. Sadece bu niyetle gelenlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur.²³⁴

2.7.3. Seyyit Kasım

Şeyh Seyyit Kasım'ın hayatı hakkında elimizde fazla bilgi bulunmamaktadır. Araştırma alanımızda bulunan Şeyh Seyyid Hasan'ın torunudur. Yöre insanı tarafında sevilen Şeyh Kasım, hayatı züht, yokluk ve sıkıntılar içerisinde geçmiştir. Yörede medrese kültürünün ilk tohumlarını atan kişi olarak bilinir. Türbe, Kurtalan ilçesi Gözpinar beldesinde bulunmaktadır. 1955 yılında restore edilen türbe kubbeli olup betonarme bir yapıdır. Mimari olarak da bir değeri yoktur.²³⁵

Yöre insanının teveccüh gösterdiği bir mekândır. Türbede metfun olan zattın peygamberimizin(sas) torunu olmasından dolayı bu ilgi artmaktadır. Türbeye gelen ziyaretçiler Kur'an okuduktan sonra bol bol salâvat çekerler. Ayrıca türbede bulunan orta büyüklükteki bir taşın hastalıklara şifa olduğuna inanılır. Türbeye gelen ziyaretçiler,

²³³ Enes Taşkesen, 1964 Siirt, Ortaokul, Ballıkaya Köyüde İkamet Etmekte, Çiftçi, Seyyid Hasan Hazretlerinin Torunu; Fatih Sevgili, 1978 Kurtalan, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Kur'an Kursu Öğreticisi.

²³⁴ Hüseyin Taşkesen (Seyyid Hasanın Torunu), 1940 Kurtalan, İlkokul, Ballıkaya Köyünde İkamet Etmekte, Emekli.

²³⁵ Faruk Sevgili, 1983 Kurtalan, Üniversite, Gözpinar Beldesinde İkamet Etmekte, Mühendis

rahatsız oldukları yerlerine bu taşı sürterek iyileşeceklerine inanırlar. Ancak bu taş bir yıl önce çalındı. Ayrıca her türlü ihtiyaçlar için de türbe ziyaret edilmektedir.

2.7.4. Ziyaretgâh

Türbe, Kurtalan ile Siirt arasında bulunan kara yolun üstündedir. Türbenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Türbe için halk arasında farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre, yolda trafik kazası olmuş, kaza sonucu ölen bir adamı gömmüşler. Diğer bir görüş de yolda geçen göçerlerden birisinin kabridir. Üçüncü bir görüşte evliyaullahtan birisinin türbesidir.

Türbe, Kurtalan'dan Siirt merkeze giden ana yolun yanında bulunmaktadır. Mezar etrafı demir şişlerle çevrili olup üzeri açıktır.

Türbe, yöre halkı tarafında rağbet gösterilmeyen bir ziyaret yeridir. Daha ziyade yolda geçen insanların uğradığı bir mekândır. Yolda geçen insanlar araçlarından inerek türbeyi ziyaret ederler. Dilekleri için de türbenin başında bulunan dut ağacına bez ve çaput bağlarlar. Nadiren de olsa yolculuğa çıkan insanların, seferlerinin iyi geçmesi, kaza ve belalardan korunmaları için ziyaret etmekte. Ayrıca değişik ihtiyaçları için ziyaret edenler de vardır.

III. BÖLÜM

MENKİBE, KERAMETLER VE ZİYARET AMAÇLARI

3.1. Menkıbe ve Keramet

Menkıbe, din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâyedir. Keramet ise, sözlükte değer, kıymet gibi anlamlara gelir. Dini bir kavram olarak keramet, Peygamberlik iddiasıyla bir ilgisi olmaksızın bir müminde harikulâde (olağan üstü) bir halin meydana gelmesi demektir. Keramet, Allah'ın veli kuluna bir ikramdır.²³⁶

Her ziyarete atfedilen bazı menkıbe, keramet ve hikâyeler vardır. İnsanların ziyaret edeceği bu yerlerle ilgi birçok menkıbe olması, bu mekânların kutsiyetinin halk arasında yaygınlaşmasına ve gösterilen ilginin artmasına sebep olmuştur. Bu mekânlar, kutsalın tezahür yerleri olarak tasavvur edilir. Menkıbeler ve kerametler de kutsalı pekiştiren şeylerdir. Zaten halkın gözünde bir ziyaret yerini ziyaret yeri yapan ve ziyaretçileri o mekâna çeken asıl ve en önemli olgu ziyaret yeri ile bağlantılı anlatılan kerametler ve menkıbelerdir. Çünkü halkın gözünde türbede yatan kişi, kutsal alanla özel bir ilişki geliştiren ve bu özelliğiyle diğer insanlardan ayrılan ve Allah katında ulu bir kişidir. Bundan dolayı menkıbeleri ve kerametleri anlatılan bu ulu zat, menkıbelerde anlatılan harikulade halleri yapabilecek manevi güce sahiptir. Ayrıca insanları ziyaret mekânlarına çeken başka önemli bir neden de, kutsal olduğuna inanılan bu mekânların, gelen ziyaretçilerin sıkıntılarına, dertlerine ve ihtiyaçlarına cevap vermesidir. Başlangıçta az görülen ziyaretler, kerametler ve ihtiyaçların karşılanması motiflerinin yaygınlaşması sonucunda, ziyaretlerde de doğal olarak bir artma görülür.²³⁷

Bugün Siirt ve çevresinde bulunan ziyaretler içinde birçok menkıbe ve keramet anlatılmaktadır. Siirt ve çevresinde bulunan ziyaretgâhlarla ilgili olarak anlatılan kerametleri, ana temasları esas alınırca şöyle özetlenebilir:

1. Ziyaret mahallinde bulunan türbelerin yerlerinin, türbede yatan zatın daha hayatayken kabrinin bir kerametle yerini belirtmesi: Şeyh Muhammed el-Hazîn'in daha vefat etmeden mezarının yerini belirtmesi ve o mekânda Hz. Halid b. Velid'in şehid olan bir askerinin olduğunu söylemesi, onun en meşhur olan kerametlerinden biridir.

²³⁶ Köse - Ali Ayten, a.g.e. s.14

²³⁷ Oymak, a.g.e., s.133; Köse - Ali Ayten, a.g.e., s.126

2. Türbenin yıkılmasına engel olma: Türbelerin yıkılmasıyla ilgili farklı yerlerde birçok menkıbe anlatılır. Bazen bu türbeler kasten yıkılmak istenmiş, bazen de bilmeyerek. Ancak her defasında bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yatırda yatan ulu zat, keramet göstererek türbenin yıkılmasına engel olmuştur. Türkiye'nin birçok yerinde apartmanların bodrum katında, yolların orta kısmında ya da parkların ortasında yatır görmek mümkündür. Buna örnek olarak il merkezinde bulunan Zeynebü'l-Muhaddise türbesidir. Türbe yakın zamanda yol yapım çalışmaları sırasında yol üzerinden kaldırılması gerekmişti. Bu yol yapım programı için çalışmalar başlanmış fakat yol yapım araçları türbeye yıkım için yaklaştıkları sırada çalışamaz duruma gelmişlerdir. Bu olay birkaç kere tekrarlayınca yol yapım çalışmalarından vazgeçilmiş ve türbe aynen olduğu yerde bırakılmıştır. Yol yapım projesi de değiştirilerek güzergâhı değiştirilmiştir. Hatta bu çalışma esnasında, şoförlerden biri mezarlıktan bir kadın ve küçük bir çocuğun kalktığını ve kendisine yöneldiklerini görünce dozeri bırakıp kaçmış.

3- Yatırların görünmesi: Halk arasında yatırlarda yatan ulu zatların öldükten sonra da kendileriyle görüşüleceğine inanılır. Bu inanç halk arasında yaygındır. Anlatılan menkıbeler ve kerametlerde bunu desteklemektedir. Veysel Karani'yi ziyaret gelen çok kişi Veysel Karani'yle görüşüğünü ve onu gördüğünü belirtirler.

4- Yatırların, ziyaretçileri rüyalarında türbe ziyaretine çağırımları: Gözlemele esnasında karşılaştığımız hasta ve çocukları olmayan ziyaretçilerin çoğunda bu gerçeği gördük. Çocukları olmayan birçok aile, Veysel Karani'yi rüyalarında gördüklerini ve kendi türbesini ziyaret etmesini istediğini belirttiler. Bunun sonucunda türbe ziyaretini gerçekleştirdiklerini ve Allah'ın da kendilerine çocuk verdiğini belirttiler. Genellikle doğan çocuğa da Veysel Karani ismini verirler. Diğer birkaç türbede de bu duruma rastlanır (Seyyid Abdulmenan Türbesi, Şeyh Ebu'l Vefa Türbesi).

5-Çok kısa sürede uzun mesafeleri kat etme: Bazı ulu zatların hayatta iken birçok kerametleri görülmüştür. Bu kerametlerden biri de, uzak mesafeleri kısa surede gidip geldikleri anlatılır. Yatırlarda, ta'yı mekân denilen uzak mesafeleri kısa zamanda kat etme kerametleri mevcuttur. Bu ta'yı mekânda en çok gidilen yer Mekke ve Medine'dir. Normal şartlarda günlerce süren bu yolculuk yatırlar tarafından kısa bir zamanda yapılmaktadır (Zemzem'il Hassa, Sofu Dede(Bapire Sofi)).

6- Yatırın aynı anda birçok yerde görünmesi: Yatırların kerametlerinden biri de aynı anda birçok yerde görünüp vazifelerini yapmalarıdır. Bu yatırlar hayata iken halk

tarafından birçok yerde görünmüşlerdir. (Zemzem'il Hassa'nın aynı anda hem Tillo'da görünmesi hem de hac da görünmesi). Ayrıca Veysel Karani Hazretlerinin de türbesinin üç ayrı yerde olduğuna inanılması da öldükten sonra da aynı anda farklı yerlerde olabileceğine bir örnektir.

7- Yatırların önceden haber vermeleri: Bazı yatırlar daha olay olmadan önce gaybden haber vermişlerdir. Haber verdikleri şey de belli bir süre sonra gerçekleşmiştir. İbrahim Hakkı Hazretleri Cebel-i Ra'sil Kuva tepesinde yanında bulunan Mahmud isminde 3 öğrencisine amcalarınızın kızlarıyla evleneceksiniz, içinizden bulunan birisi de büyük bir unvana kavuşacağını belirtmiş. Gerçekten daha sonra üç öğrenci amcalarının kızlarıyla evlendi. Gerçek adı Mahmud olan Sultan Memduh da büyük bir unvana kavuştu. Seyyid Hasan da kendisini sımayan komutana karşı gaybten haber vermiştir. Şeyh Muhammed Hazin'de türbesinin yapılacağı yerde bir şehitin olacağını önceden haber vermiştir.

8- Düşmana karşı savaşan yatırlar: Anadolu'da bulunan birçok yatırın Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Kıbrıs Savaşı gibi savaşlara katıldığı ve bu savaşların kazanmalarına büyük bir katkı sağladığına inanılır. Bu ulu zatların öldükten sonra da bizlere yardım ettiğine inanılır. Daha hayattayken miralay (albay) olan Seyyid Abdulmennan'ın ölümünden sonra da bu görevine devam ettiği ve Kurtuluş Savaşına da manen katıldığına ve destek verdiğiğine inanılır. Veysel Karani'nin 1974 Kıbrıs Harbinde benzini bitmek üzere olan Türk savaş uçağının içine binerek hem pilotu kurtarmış hem de benzin deposunu doldurmuş ve pilota gösterdiği farklı yerleri bombalatmış. Uçakta yaşlı beyaz sakallı ve nur yüzlü birini gören pilot bu olay karşısında şaşırılmış. Kim olduğunu sorunca da ben Veysel Karani'yim ve Siirt Baykan'dayım demiştir. Rus işgali sırasında, Şeyh Abdullah bir gece rüyasında Hazreti Abdurrahman bin Avf'ı görür ve “ Ben, Dar-ı Serzer'de medfun olan Abdurrahman bin Avf'ım, kaçmayın ben sizin imdadınıza geliyorum.” dediği rivayet olunmaktadır. Şeyh Halef'in de aynı şekilde savaşlara katıldığına inanılmaktadır.

9- Yatırların rüyalar âlemiyle sevenleriyle irtibatlarını devam ettirmeleri: Birçok yatırın ölümünden sonra da sevenleriyle iletişim içinde olduklarına inanılır. Özellikle Anadolu'da şeyh-mürid ilişkisinde bunu görmek mümkündür. Birçok müridin şeyhinin kendisine rüya yoluyla yol gösterdiğini, kendisini uyardığını belirtir. Şeyh Halef'in de

rüyalar yoluyla sevenlerini uyardığını, yol gösterdiğini ve bazı haberler verdiğini anlatan menkıbeler vardır.

10- Mala, mülke bereket vererek çoğaltma: Birçok yatırı hayata iken çok az bir yiyeceklerle günlerce aile fertlerini ve gelen misafirleri doyurma kerameti göstermiştir. Sultan Memduh'un tekkede yiyeceklerin bittiği bir esnada keramet gösterip o erzakın aylarca yetecek şekilde olmasını sağlamıştır. Yine bir gün kendisine gelen 200 ziyaretçinin atlarını 1 torba arpa ile doydurmuştur. Şeyh Abdurrahman eş-Şavuri, Şeyh Mucahid için de aynı şeyler anlatılmaktadır.

3.2. Ziyaret Amaçları

İnsanlar günlük hayatlarında kendilerine iç sıkıntısı veren veya gündelik hayatlarını kötü bir biçimde etkileyen dramatik tecrübeler yaşayabilirler. Bununla birlikte gelecek kaygısı ve ümitsizlik duygusu da insanlar da olumsuz duyguların oluşmasına sebep olabilir. İşte böyle hallerde insanlar, bu olumsuzlukları yenmek için maddi çabanın yanında manevi çaba da göstermek ister. İnsanlar bu sıkıntılardan kurtulmak için doktora gitme, psikolojik tedavi görme gibi birçok sebebe başvurur. Bazen de insanlar bu sıkıntının tedavilerini türbe ve ziyaret yerlerini ziyaret etmekle aşmak ister. Türbe ya da yatırı ziyareti de manevi çabaların başında gelir. Böyle bir çabayla insan karşılaştığı sıkıntıları kutsal bir atıfla anlamlandırmaya çalışır. Gittiği yerin konumu önemli değildir. Önemli olanın insanların isteklerine kavuşmaları ve bu isteklerinin olması için bir şey yaptığı hissiyle kendini rahat hissetmesidir. İnsanlar, kutsal gücüne sığındıkları bu ulu zatların kendilerine yardım edeceklerini, sıkıntılarını gidereceklerini ve sıkıntı dolu hayatlarının kolaylaşacağını hissetmektedir.²³⁸

İnsanlar, bu mekânlarda kendilerini kutsal bir ortamda olma hissi yaşayarak rahatladıklarını, suçluluk duygularının hafiflediği ve kendilerini kuşatan iç sıkıntılarından, kaygı ve umutsuzluk kaygılarından kurtuldukları ve kendilerin de yüceltiklerini ifade etmektedirler.²³⁹

İnsanların ziyaret yerlerine gitmesine neden olan farklı sebepleri vardır. Bazıları maddi kazanımlar elde etmeyi hedeflerken, bazıları da manevi gerekçelerle buraları ziyaret etmektedirler. Ali KÖSE ve Ali AYTEN'in yaptığı bir araştırma bu farklı

²³⁸ Köse - Ali Ayten, a.g.e, s.52

²³⁹ Köse - Ali Ayten, a.g.e, s.53

sebepleri yüzdeleriyle vermektedir. Araştırmaya göre ziyaretçiler genelde ziyaret yerlerine dua edip dilekte bulunmak için gitmektedir (%74). Sadece dua etmek için gidenlerin oranı %45; ibret ve tefekkür için gidenlerin oranı %16'dır. Dilekte bulunan kadınlar erkeklerin iki katıdır. Ziyaretlerdeki etkenlere bakıldığında, en büyük etkenin “dini inançlar” (%34) olduğu, aynı zamanda “kutsal bilinen bir yere uğrama arzusunun da (%31) önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Tahmin edilebileceği üzere, insanlar mutlu veya huzurlu oldukları zamanda değil, sıkıntılı zamanlarında türbeye gitmektedirler. “Mutlu zamanlarda türbeye giderim” diyenlerin oranı %7 iken, “Sıkıntılı zamanlarda giderim” diyenlerin oranı %24'tür. Bu bulgu, insanların türbeyi bir rahatlama mekânı olarak gördüklerini göstermektedir. Özellikle kadınlar, türbeleri “sıkıntılı ve stresli” zamanlarda ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir (kadınlar %28; erkekler %18).” Bu ziyaretlerin insan psikolojisi açısından da ayrı bir değeri vardır. Kendisinde manevi ve maddi güç olduğu kabul edilen bu mekânların ziyaret edilmesinde başlıca iki noktada yoğunlaşmaktadır.²⁴⁰

3.2.1. Manevi Amaçla Yapılan Ziyaret

Ziyaret mekânlarına gelen bir kısım insanlar, bu mekânlarda hiçbir maddi beklenti içine girmeyip sadece orada dua etmek, Allah katında değerli olan bu ulu zatları ziyaret etmek ve Allah'a yalvararak manevi bir haz ve bereket alma amacını taşımaktadır. Bu insanlar orada adak adamak, çaput bağlamak, mum yakmak gibi davranışlarda bulunmadıkları gibi, namaz dahi kılmazlar. Sadece Fatıha ve birkaç süreyle beraber salâvatlar getirip bu okuduklarının sevabını orada yatan ulu zatın ruhuna hibe etmektedirler. Bu gelen insanlar ziyaretten hiç bir şey talep etmeyip, sadece taleplerini Allah'tan istemektedirler.²⁴¹

Bugün Siirt ve çevresinde medrese ve dergâhların çokluğundan ve ziyaret yerlerinin çoğunun bu medrese, dergâh ve müftülüklerin korunması altında olduğu için Yaşar Kalafat'ın “Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi” adlı makalesinde belirttiği gibi “İslam'da kudretin ve gücün mutlak sahibinin Allah olduğu inancı vardır. Herhangi bir şey veya birinde farklı bir güç var ise onu veren de Allah'tır. Nitekim bunun şuurunda olan bölge halkı, ziyaret edilen kimsenin Allah'ın iyi kulu olduğundan hareket etmekle beraber, talepler Allah'tan

²⁴⁰ Köse - Ali Ayten, a.g.e, s.79

²⁴¹ Oymak, a.g.e, s.137

istenmektedir. Siirt yöresi türbeleri etrafında oluşmuş inanışlar Anadolu'nun diğer bazı bölgelerine göre asgari seviyededir.²⁴²

3.2.2. Maddi Amaçla Yapılan Ziyaret

Bu tür ziyaret yapanlarla görüştüğümüz zaman genelde hepsinin cevabı şöyle oluyor: “Biz isteyeceğimiz şeyi Allah'tan istiyoruz. Ama bu zatlardan da aracı olmalarını istiyoruz. Ziyaret yerlerinde direk olarak bir şey istemeyiz, asıl istediğimiz varlık Allah'tır. Biz, kendimizi günahkâr olarak gördüğümüz için Allah'tan istemeye direkt yüzümüz varmıyor, Allahın bu sevgili kullarını aracı yaparak meramımızı istiyoruz.” benzeri cevaplar veriyorlar. Aslında bu, Türkiye’de insanların günlük hayatlarında sıkça yaptığı bir davranıştır. Türk insanının günlük hayatlarında türettiği bir “sosyal temsil” vardır. İstekler üst mercilere direkt olarak değil de bu araçlar vasıtasıyla iletilir. Bu düşünce günümüzde sosyal bir ilke şeklini almıştır. Bu araçlar olmasa işlerinin olamayacağı düşüncesi hâkimdir. Bu ilke mutlaka olması gereken bir algı olmuştur. Bu düşünceye hâkim olan insanlar, türbelerin aracı olarak kullanılabilmesi fikrinin kolay kabul edilmesini sağlamıştır. Allah'ın huzuruna direkt olarak değil de, Allah'ın sevdiği hatırı sayılır bir aracı ile çıkma duygusunun tatmini söz konusudur. İstekler Allah'a yakın olduğu kabul edilen bu kutsal kişiler vasıtasıyla Allah'a ulaştırılır.

Araştırmamız esnasında görüştüğümüz ziyaretçilerde bu algıyı tespit ettik. Veysel Karani Hazretlerinin Türbesinde, çocuğu olmayan bir kadın Hazreti Veysel Karani'yi aracı yaparak “Ya Rabbim! Üveysin hatırına bana bir çocuk ver” diyerek, Allah'tan çocuk istiyordu. Muhammed el Hazin Hazretlerinin türbesinde de aynı şeye rastladık. Psikolojik hasta olan çocuğunun iyileşmesi için Muhammed el Hazin Hazretleri aracı yapılarak Allah'tan şifa isteniyordu. Fakat bazı durumlarda bu, tam tersi de olabiliyor. Bu durumlarda ziyaret mahalli birinci plana çıkarak her şeyi onun sağlayabileceği bir inanç ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda kurban kesme, çaput bağlama, dilek taşları yapıştırma, su içme, suyla yıkanma, kendini türbeye sürme, türbede uyuma, türbeye yakın bulunan meyvelerden yeme gibi motifler ortaya çıkmaktadır. Bu tür uygulamaları daha çok kadınlarda görmekteyiz. Bu da toplumumuzun sosyal yapısının sonucu olarak sıkıntıları çözmek kadınlara düştüğünü göstermektedir. Bunun yanında türbelere kadınların erkeklerden fazla rağbet etmesinin

²⁴² www.yasarkalafat.com.tr 12.07.2012)

bir sebebi de “kutsal mekân arayışı” şeklinde ifade edilebilir. Erkekler kutsal mekân arayışlarını camilerde karşılarken, camiler kadınlara tam açık olmadığı için bu ihtiyaçlarını giderememektedirler. Dolayısıyla kadınlar camilerde elde edemedikleri bu imkânı başka bir mekânda aramaya başlamışlardır. Alternatif bir yer bulma arayışları sonucunda türbeler, bir nevi kadınların camileri olmuştur. Türbe ziyaretçilerin çoğunluğun kadınlardan oluşması kutsal mekân arayışının bir göstergesidir.²⁴³

Bu amaçla ziyaret edilen yerlerin bir kısmı daha çok belirli gün ve aylarda ziyaret (Perşembe, Cuma ve Kurban Bayramı günleri ve Mart, Mayıs ve Muharrem ayları) edilir (9 yer). Hatta bazı türbelerde 3 ve 7 defa ziyaret edilmesi gerekir(Şeyh Ebu'l Vefa ve Veysel Karani). Maddi ve manevi amaçlarla ziyaret edilen bu türbeler bazı günlerde toplu olarak ziyaret edilir. Bu günlerde türbeleri yurt içi ve yurt dışında binlerce kişi ziyaret etmektedir. Veysel Karani'yi anma etkinlikleri, aynı zamanda Veysel Karani ayı olarak da kabul edilen 14 Mayıs- 14 Haziran tarihlerinde yapılır. Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri ve İsmail Fakirullah Hazretlerini anma etkinlikleri 23 Eylül ve 21 Mart tarihlerinde yapılır. Her yıl Mayıs ayının 2. perşembesinde Seyit Hasan Hazretlerinin soyundan gelen Türkiye'nin dört bir tarafına yayılan akrabaları tarafından Seyyid Hasan'ı anma etkinlikleri yapılmaktadır. 20.000'i aşan torunlar bir araya gelip, hem ziyaretlerini gerçekleştiriyorlar hem de hasret gideriyorlar. Yapılan ziyarette Kuran-ı Kerim, Yasin-i Şerif ve Fatihalar okunur. Muhammed bin Hanife Hazretlerini anma etkinlikleri ise, her yıl mart ayının son üç gününde yapılır. Şeyh Şerif Hasan anma etkinlikleri Eylül ayında, Bapire Sofi anma etkinlikleri Ekim ayının ilk haftasında, Şeyh Muhammed Kazım anma etkinlikleri Mayıs ayında yapılmaktadır.

3.2.2.1. Hastalıklardan Şifa Bulmak

Ziyaretçilerin çoğu kutsal kabul edilen mekânları çeşitli hastalıklarından kurtulmak için ziyaret ederler. Hastalıklardan ve sıkıntılardan kurtulma, ziyaret yerlerinde yapılan isteklerin başında gelir. Hastalıklardan ve sıkıntılardan kurtulmak için bütün kutsal mekânlara ziyaret yapılır. Bundan dolayı ziyaretçiler hastalıktan kurtulmak için bütün kutsal mekânlara gitmeye çalışırlar. Ancak bazı kutsal mekânları var ki bunlara sadece belli başlı rahatsızlığı olanlar daha fazla gelmektedirler. Bu hastalıklar şunlardır:

²⁴³ Oymak, a.g.e., s.137; Köse - Ali Ayten, a.g.e., s.51

1) Psikolojik hastalığının tedavisi için ziyaret edilen yerler (Şeyh Muhammed Hazin Türbesi, Seyyid Hasan Türbesi, Şeyh Halef Türbesi, Şeyh Muhammed Verkanisi Türbesi, Şeyh Hüseyin Türbesi).

2) Konuşma sıkıntısı çeken hastaların tedavisi için ziyaret edilen yerler (Şeyh Halef Türbesi, Seyyid Hasan Türbesi).

3) Cild hastalıkları ve güzelleşmek için ziyaret edilen yerler (Şeyh Muhammed Tarmili, Şeyh İsmail Fakirullah Hazretleri, Şeyh Muhammed bin Hanife, Şeyh Muhammed Bin Munkedir Türbesi, Şeyh Halef Türbesi).

4) Romantizmal hastalıklar için ziyaret edilen yerler (Şeyh Muhammed bin Hanife Türbesi, Şeyh Halef Türbesi).

5) Sıtma Hastalığı için ziyaret edilen yerler (Şeyh Halef Türbesi).

6) Zekâ özürlülerin tedavisi için ziyaret edilen yerler (Şeyh Halef Türbesi, Şeyh Muhammed Hazin Türbesi, Şeyh Hüseyin Türbesi).

3.2.2.2. Çocuk Sahibi Olmak ve Çocuğunun Yaşaması için Ziyaret Edilen yerler

Çocuk sahibi olmak için ziyaretlere başvurma, hastalıktan sonra ikinci sırada yer alır. Çocuk sahibi ümidi olmayan kadınların hastanelerden sonra en çok başvurdukları mekânlar türbe ve ziyaret yerleridir. Gözlemlene esnasında görüştüğümüz ziyaretçilerinin bir kısmı çocuk sahibi olmak için geldiklerini söylediler. Yatırın rüyasına girip kendisini ziyaret etmesi için çağırdığını söyleyenlerin oranı az değildir. Türbeye gelen ziyaretçi türbenin içinde bir süre yatırılır ve daha sonra bu meramlarına kavuşacaklarına inanılır. Ayrıca ziyaret mekânında bulunan incir ağacına sarılırlar ve onun meyvesinden yerler. Bu ziyaret sonucunda doğan çocuğa da yatırın ismi verilir (Veysel Karani Türbesi, Seyyid Abdülmennan Türbesi, Şeyh Ebül Vefa Türbesi, Şeyh Muhammed Verkanisi Türbesi, Şeyh Ali Raş, Şeyh Şerif Hasan türbesi, Şeyh Mucahid Türbesi). Çocukları sıkça ölen aileler de bu ziyaret yerlerine gelip, çocuklarını türbede yatırır. Hatta bazı ziyaretçiler, ziyaret sonrasında çocuklarının ismini değiştirip yatırın ismini verirler.

3.2.2.3. Dilek tutmak ve adak adamak için ziyaret edilen yerler

Siirt ve çevresinde bulunan bütün ziyaret yerlerinde dilek tutulur. Bu bütün ziyaret yerlerinde yapılan ortak bir uygulamadır. Ama bazı ziyaret yerlerinde bu daha da ön plana çıkmaktadır. Şeyh Osman Türbesi, Veysel Karani Türbesi, Zemzemi'l Hassa Makamı ve Şeyh Hazin Türbesi bunların başında gelir. Şeyh Osman Türbesi ve Zemzemi'l Hassa Türbeleri, duvarlarına dilek taşlarının en fazla yapıştırılmaya çalışıldığı mekânlardır. Etrafında bulunan ağaç ve çalılara da çaput ve bez bağlanıp dilekler tutulmaktadır. Bağlanan çaput ve bezin bağlanışı, taşın yapıştırılışı gibi ritüellerle istenen istek arasında sihri bir iletişim kurulduğuna inanılır.²⁴⁴

Ziyaretçiler isteklerinin gerçekleşmesi için adaklar adarlar. Bu adaklar çeşitlilik gösterirler. Kurban keseceğini söyleyenlerin yanında oruç tutma, hatim yapma, Yasin okuma, mevlid okutma gibi adaklar da adanır. Dilekleri gerçekleşen ziyaretçiler adanılan adakları bu mekânlarda kestirip, ziyarette bulunanlara dağıtırlar. Kurban olarak adanılan hayvanlar koyun, keçi ve sığır cinsinden hayvanlardır. Bazen de tavuk ve horoz cinsinde adaklar görmek de mümkündür. Ayrıca türbeye seccade, tespih, yeşil örtü, tencere, süpürge, para gibi şeylerde adanır. Hatim, Mevlit, Yasin okumak gibi adanılan adakların duaları yatırım başında yapılır. Bu adakları yapanların başında kadınlar gelmektedir. Veysel Karani Türbesi, Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi, Şeyh Mucahid Türbesi, Şeyh Muhammed Türbesi, Şeyh Muhammed Verkanisi Türbesi bunların başında gelir.

3.2.2.4. Evde kalmış kızların kismetlerinin açılması için ziyaret edilen yerler

Bu amaç için genellikle bütün kutsal mekanlar ziyaret edilir. Araştırma alanımızda bulunan bazı ziyaret mekânları daha fazla ziyaret edilir. Veysel Karani Türbesi, Şeyh Osman Türbesi, Seyyid Hasan, Şeyh et-Türkî, Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi ve Şeyh Tayyar Türbesi bunlardan birkaç tanesidir. Ziyaret esnasında namaz kılmak, Kur'an okumak, taş yapıştırmak, ağaç, çalı ve mezar taşlarına çaput ve bez gibi şeyler bağlamak sıkça yapılan etkinliklerdir.

²⁴⁴ Oymak, a.g.e., s.139

3.2.2.5. Mal, mülk ve iş sahibi olmak için ziyaret edilen yerler

Maddi durumu iyi olmayan ve işsiz olan kişiler, iş bulmaları için bazı kutsal yerleri ziyaret ederler.(Veysel Karani Türbesi, Şeyh Ebu'l Vefa Türbesi, Şeyh Halef Türbesi, Şeyh et-Türkî' Türbesi)

3.2.2.6. Trafik kazaları ve benzeri felaketlerden emin olmak için ziyaret edilen yerler

Bazı kimseler uzun yolculuklara çıkmadan önce, kaza ve belalardan emin olmak ve evlerine tekrar sağ salim dönmek için bazı ziyaret yerlerini ziyaret ederler.(Veysel Karani Türbesi, Şeyh Ebu'l Vefa Türbesi, Şeyh Muhammed Münkedir Türbesi, Kurtalanda bulunan yol üstü ziyaretgâh)

3.2.2.7. Bereket ve bolluk için ziyaret edilen yerler

Bazı ziyaretçiler mal ve mülklerine bereket düşmesi için Abdurrahman bin Avf türbesine tencerelerle gidip, orada yemek pişirirler. Bu şekilde kapkacaklarına ve yiyeceklerine bereket düştüğüne inanırlar. Şeyh Muhammed Türbesi ve Şeyh Muhammed Türkizi Türbesi bunlardan birkaç tanesidir.

3.2.2.8. Öğrencilerin sınavlarda başarılı olabilmeleri için gittikleri ziyaret yerleri

Sınavların yaklaşmasına bir ay kaldığında Şeyh Ebu'l Vefa Türbesi üç perşembe üst üste ziyaret edilir. Bu türbenin yanında başka türbeler de ziyaret edilir(Veysel Karani Türbesi, Şeyh Muhammed Münkedir Türbesi).

3.2.2.9. Hacca giden vatandaşların hac yolculuklarının iyi geçmesi ve haclarının kabul edilmesi için gittikleri ziyaret yerleri

Hacca gidecek olan hacılar kutsal yolculuğa çıkmadan önce mutlaka Şeyh Ebu'l Vefa Türbesini ziyaret ederler. Devlet erkânının da katıldığı bu etkinlikler, hacıların hac farizasını yerine getirmeleri ve sağ salim olarak kutsal topraklara ulaşmaları için yapılır. İl müftüsü dua ettikten sonra hacılar uğurlanır. Aynı şekilde arife günü hacıların akrabaları bu defa Şeyh et-Türkî' Türbesine giderek, yakınlarının hac farizalarının kabul edilmesi ve sağ salim evlerine dönmeleri için dua edilir. Buradaki dua merasimleri bittikten sonra toplu olarak Şeyh Ebu'l Vefa Türbesine gidilerek orada da dua edilir.

3.2.2.10. Gurbete giden yakınlarının sağ salim dönmeleri için ziyaret edilen yerler

Gurbete giden yakınlarının sağ salim dönmelerini isteyenler bu amaçla Şeyh Ebul Vefa ve Şeyh Tayyar Türbelerini ziyaret ederler.

Yukarıda geniş bir şekilde ifade etmeye çalıştığımız ziyaretlerin gelen ziyaretçileri cezbeden değişik tarafları vardır. İnsanlar bu yüzden bu kutsal mekânları ziyaret etmektedirler.

3.3. Ziyaret Usul, Adab ve Uygulamaları

Ziyaret yerleri, kutsal kabul edilen mekânlardır. Kutsal olan bu mekânlar, insanların sıkıntılı ve mutlu anlarında başvurdukları yerlerin başında gelir. Cezb edici ve ürkütücü özelliklere sahip olan bu mekânlarda uyulması gereken usul, adab ve kurallar vardır. Bu kurallar, halk tarafında ziyaret yerleri için gelişigüzel bir şekilde oluşmuştur. Çünkü insanlar, bu mekânlara gelişigüzel girdikleri zaman kendilerini rahatsız hissederler. Bu rahatsızlıktan gelen hisler zamanla kurallar şeklinde geliştirilmiştir.²⁴⁵ Nitekim ilahi dinlerde de bu mevcuttur. Harem bölgesine girilirken ihramın şart olması, camiye abdestle girilmesi, Kur'an'a abdestsiz el sürülmemesi gibi birçok yerde bu kuralları görmek mümkündür. Hz. Musa, Tuva vadisine girdiği zaman bazı kurallarla karşılaşmıştır. Taha Süresi'nde (20/12) "Hani bir ateş görmüştü de, ailesine şöyle demişti: "Durun, bir ateş gördüm; umulur ki size ondan bir kor getiririm veya ateşin yanında bir yol gösterici bulurum. Nitekim ona gidince, kendisine seslenildi: Ey Musa! Gerçekten ben, ben senin Rabbinim. Ayakkabılarını çıkar çünkü sen kutsal vadi olan Tuva'dasın." buyurmuştur. Hz Musa da belli bazı hazırlıklar yaptıktan sonra girebilmiştir. Bu nedenlerden dolayı ziyaret yerlerine gelen ziyaretçilerin çoğu hazırlıklar yaparak gelirler. Abdest almak, gusül abdesti almak, nafie namaz kılmak, fakirlere sadaka vermek, kan akıtmak, oruç tutmak gibi hazırlıklar yapılır. Türbeye hazırlıksız gelenlerin ve türbe usul ve adaplarına uymayanların başlarına kötülükler geldiği menkıbelerde anlatılır. Araştırmamızın konusu olan Veysel Karani Hazretlerinin türbesinin bulunduğu beldede geçen arabaların mutlaka Veysel Karani Hazretlerini ziyaret etmeleri ya da arabalarını durdurarak dualar etmesi ve 3 İhlâs, Felak, Nas ve Fatiha sürelerini okumaları gerekir. Bunları yapmadıkları takdirde başlarına felaket

²⁴⁵ Oymak, a.g.e., s.141

geleceğine inanılır. Bundan dolayı belde ve civarında meydana gelen kazaların, Veysel Karani Hazretleri Türbesine yapılan bir hakaret sonucunda meydana geldiğine inanılır. Gözlemlene esnasında görüştüğümüz birçok ziyaretçi de bu bağlamda menkıbeler anlatmaktadır. Bu itibarla araştırma alanımız olan Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret yerlerinin ziyaret edilmesi esnasında oluşmuş bazı hususlar vardır. İnsanlar da bu kutsal mekânlara karşı bazı usul, adap ve davranışlar geliştirmişlerdir. Ziyaret esnasında bu pratiklerin yapılması gerekir.

Araştırma alanımızda bulunan ziyaret yerlerinin en çok ziyaret edildikleri belirli zamanlar vardır. Bunlar haftalık olarak yapıldığı gibi yılın belirli tarihlerinde de yapılır. Haftalık ziyaretler en çok salı, perşembe ve cuma günleri yapılır. Yıllık olarak yapılan ziyaret ise; eylül, mart, mayıs, haziran ve muharrem aylarında yapılır. Bunların yanında kutsal gün ve gecelerde, hacca gitme, gurbete uğurlama döneminde, her türlü ihtiyaç ve dilek için bu mekânlar ziyaret edilir.

3.3.1. Ziyaretçilerin ziyaret esnasında sergiledikleri pratikler

1- Üç İhlâs bir Fatiha okumak (Bütün ziyaret mekânları için). Adak maksadıyla kurban kesmek (Koç, koyun, keçi, oğlak, tavuk, horoz, hindi). Ziyaret yerleri ise; Veysel Karani, Şeyh Osman, Şeyh Muhammed Hazin, Abdurrahman Bin Avf, Şeyh Muhammed Verkanisi, Şeyh Muhammed, Şeyh Şerif Hasan Türbesi, Şeyh Musa Türbesi.

2- Türbede iki rekât namaz kılmak (Veysel Karani, Şeyh Osman, Şeyh Muhammed Hazin, İbrahim Hakkı, İsmail Fakirullah).

3- Türbede hatim indirmek veya Yasin okumak (Bütün ziyaret mekânlarında).

4- Doğan çocuğa türbede yattığına inanılan zatın adını vermek (Veysel Karani, Şeyh Muhammed Hazin, Şeyh Abdülmennan, Seyyid Hasan, Şeyh Mucahid).

5- Her türlü ihtiyaçları için dua ve dilekte bulunmak(Bütün ziyaret mekânlarında).

6- Kutsal olarak nitelendirilen sudan içmek ve yıkanmak (İsmail Fakirullah, Şeyh Halef, Şeyh Muhammed bin Hanife, Şeyh Münkedir, Şeyh Muhammed Tarmili).

- 7- Çevredeki ağaçlara çaput veya bez bağlamak (Şeyh Osman, Şeyh et-Türkî, Abdurrahman bin Avf, Ziyaretgâh, Şeyh Naccar).
- 8- Türbeye seccade, havlu, tespih, yeşil örtü, süpürge vb. nesnelere bırakmak (Bütün ziyaret mekânlarında)
- 9- Türbenin örtüsüne el, yüz sürmek, örtüyü öpmek (Bütün ziyaret mekânlarında)
- 10- Türbenin etrafında dönmek (Veysel Karani Türbesi, Sofu Dede, 3-7 kez)
- 11- İki türbe arasında yürümek (Sa'y) (Veysel Karani Türbesi ve Şeyh Osman Türbesi arasında)
- 12- Çevredeki ağaçların meyvelerini almak (Veysel Karani Türbesi, Şeyh Abdülmennan Türbesi, Şeyh Ebü'l Vefa Türbesi)
- 13- Geceyi türbe ve civarında geçirmek (Veysel Karani Türbesi, Şeyh Osman Türbesi, Zemzemil-Hassa Makamı)
- 14- Türbe ve civarında satılan şekerleri alıp türbeye sürmek (Bütün ziyaretgahlarda)
- 15- Kaza ve belalardan korumak için türbe ve civarında yeşil kumaş almak, alınan kumaşı üzerlerinde taşımak ve evlerine asmak. (Bütün ziyaret mekânlarında)
- 16- Dergâhta getirdiği yiyecekleri yemek ve gelen misafirlere ikram etmek (Bütün ziyaret mekânlarında)
- 17- Mezarın veya türbenin çevresinde 3-5 kez dua ve dilekte bulunarak dönmek. (Bütün ziyaret mekânlarında)
- 18- Dilek için türbenin duvarına taş yapıştırmak. Eğer taş yapışırsa dileklerin kabul edileceğine inanılır. (Şeyh Osman Türbesi, Zemzemil-Hassa Makamı)
- 19- Türbenin başında yemek yapıp, bereket için dağıtmak (Abdurrahman bin Avf Türbesi)
- 20- Mezara elini, yüzünü sürmek ve mezar taşını öpmek (Bütün ziyaret mekânlarında)

21-Adak kurbanının kanını adanan şeye sürmek, adanan kişiye alınca, arabaysa ön kaputuna, ev ise kapısına sürülür. (Veysel Karani, Şeyh Osman, Şeyh Muhammed Hazin, Abdurrahman Bin Avf, Şeyh Ali Raş)

22-Hastayı ziyaret makamında uyutmak. (Şeyh Muhammed Hazin Türbesi, Şeyh Seyyid Hasan Türbesi, Şeyh Muhammed bin Münkedir Türbesi, Şeyh Musa Türbesi, Şeyh Muhammed Verkanisi Türbesi, Şeyh Ali Raş)

23-Hastayı zincirlere bağlamak (Şeyh Muhammed Hazin Türbesi)

24-Zikir çekip, kasideler okumak (Bütün ziyaret mekânlarında)

25-Türbenin anahtarını konuşma sıkıntısı çeken hastaların ağzına koyup çevirmek (Şeyh Halef Türbesi, Şeyh Seyyid Hasan Türbesi)

26-Türbenin kap kacaklarıyla yemek yapmak (Şeyh Muhammed Hazin Türbesi, Abdurrahman bin Avf Türbesi)

27- Mevlid veya Yasin okumak (Bütün ziyaret mekânlarında)

28-Türbe duvarlarına dilekleri ifade eden yazılar yazmak (Şeyh Osman Türbesi, Kubbeyi Hasiye)

29- Türbelerde bulunan yardım sandukalarına para bırakmak (Bütün ziyaret mekânlarında)

3.4. Ziyaretçiler

İnsan maddi ve manevi istekleri olan bir varlıktır. Maddi isteklerini yemek, içmek, giymek, ısınmak ve benzeri şeylerle giderirken, manevi isteklerini ise, din ve kutsal olan şeylerle gidermektedir. İnsanlar maddeten çok zayıftır. Güçleri ellerinin uzandığı yer kadardır. Ama istek ve arzuları ise çok fazladır. Maddi âlemde bu isteklerine çoğu kez ulaşamazlar. İşte bu noktadan sonra devreye kutsal güçleri olan varlıklar ve mekânlar girer.

Bunun için ziyaret fenomeninin ortaya çıkışı ve gelişiminin toplumun sosyo-kültürel yapısı ile yakından ilgili olduğu söylenilir. Bunun sonucu olarak ziyaret yerleri ile ilgili ortaya çıkan menkıbeler toplumun ihtiyaçlarına yönelik olarak çıkmakta ve yayılma göstermektedir.²⁴⁶ Ziyaret yerlerinde anlatılan menkıbeler daha çok bölge

²⁴⁶ Oymak, a.g.e, s.144

halkının ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmuştur. Yol üzerinde bulunan ziyaretlerde anlatılan menkıbeler, daha çok yolda kalmışlara yol gösterirken, kırsal kesimlerde bulunan ziyaretler bereket ve yardımlarla ilgili menkıbeler anlatılır. Şehir merkezlerinde bulunan ziyaretler için daha çok işsizlik, hastalık ve gzellekle ilgili menkıbeler anlatılmaktadır.

Erkekler manevi ihtiyaçlarını camide giderirken bayanlar ise genellikle bu ihtiyaçlarını türbelerde ve ziyaret yerlerinde gidermektedir. Kadınlar her zaman camiye gidemediklerinden dolayı alternatif yer olarak türbelere giderler. Bundan dolayı ziyaret yerlerine gelen ziyaretçilerin büyük bölümünü kadınlar oluşturur. Ziyaret yerlerine kadınların erkeklerden daha fazla rağbet etmesinin sebebi ise “kutsal mekân arayışı” şeklinde açıklanabilir. Özellikle yaşlı kadınlar en ön safta bulunmaktadır. Aynı zamanda bu yaşlı kadınlar gelen ziyaretçiler için birer model olmaktadır. Bu kadınların çoğu eğitimsiz ve orta sınıfa mensuptur. Bilgileri, halk arasında anlatılan menkıbeler ve duyumlara dayanır. Ancak son yıllarda maddi durumları iyi ve eğitim seviyeleri yüksek olan bayan ziyaretçiler de bu mekânlara ilgi göstermeye başlamıştır. Ziyaret yerlerinde ocuk ziyaretçiler de azımsanmayacak düzeydedir. Ziyaret yerlerine gelenlerin çoğunluğunu oluşturan kadınlar, genellikle ziyaret yerlerine çocuklarıyla beraber gelirler. Hazır buraya gelmişken “ocuklar da nasibini alsın, bereketlensin, mahrum kalmasın” düşüncesiyle onlara birçok ritüel yaptırılır. Bunun dışında özel nedenlerden dolayı da çocuklarını getirenler olur. Özellikle konuşma sıkıntısı çekme, akli gelişimini tamamlayamama, uyurken korkma gibi rahatsızlığı olan çocuklar da ziyaret yerlerine getirilen ziyaretilerdendir²⁴⁷.

Ziyaretçiler genelde türbe ziyaretlerinin dini inançlarıyla bağdaşıp bağdaşmadığı hakkında yeterli bir bilgiye sahip değildir. Ancak bunun yanında bu ziyaretlerin dini bir görev olduğuna ve burada yaptıkları ritüellerden dolayı sevap kazandıklarına inanmaktadırlar. Ziyaret yerlerine ilk defa gelenler ise, hem ritüellerden hem de anlatılan menkıbelerden etkilendiklerinden dolayı bunları yapmak ve dinlemek onlara manevi bir haz vermektedir. Bu haz yüzünden bunları sorgulamadan kr krne bağlanmaktadır. Kutsal mekân algısı ve arayışı, onları bu duruma sevk etmektedir. Buna en belirgin örnek ise, hemen hemen bütün türbelerde Şehir Őebekesine bağlı bir su eşmesi bulunmaktadır. Aslında bu su kendi evlerinde kullandıkları su ile aynıdır. Ancak

²⁴⁷ Köse - Ali Ayten, a.g.e, s.85

türbelerde bulunduğu için kutsal kabul edilir. Bu da o mekâna atfedilen kutsallığın sonucudur.²⁴⁸

Araştırma alanımız olan Siirt ve çevresindeki ziyaret yerlerinin coğrafi dağılımından ziyade çevredeki statüleri ön plana çıkmaktadır. Kırsal bölgede bulunan ziyaretlerin cazibeleri çoğu kez şehir merkezlerinde bulunan ziyaret yerlerini geçmektedir. Bu ziyaret yerlerinden bazıları uluslararası bir üne kavuşmuştur. Veysel Karani Hazretleri, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri, Şeyh Muhammed bin Hanife (Ali) Hazretleri ve Abdurrahman bin Avf türbelerinin ünleri ülke sınırını aşmış, Türkiye dışından da ziyaretçileri çekmektedir.

Siirt ve çevresinde bulunan türbelerin çoğu tarikat, tasavvuf ve ilim adamlarının türbeleridir. Nitekim bunun şuurunda olan bölge halkı, ziyaret edilen kimsenin Allah'ın iyi kulu olduğundan hareket etmekle beraber, talepler ve dileklerini Allah'tan istemektedir. Bu ziyaret yerleri sadece birer aracı olarak kabul edilir. Siirt yöresi türbeleri etrafında oluşmuş, inanışlar Anadolu'nun diğer bazı bölgelerine göre asgari seviyededir.²⁴⁹

3.5. Ziyaretlerin Tipolojisi

Ziyaret yerleri ve fonksiyonu konusunda en ciddi araştırmayı Merhum Hikmet Tanyu, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi ve Din Sosyolojisi öğretim üyelerinden oluşan bir komisyon, İskender Oymak ve Ali Köse-Ali Ayten yapmıştır. Bu çalışmada Oymak'ın "Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri" adlı eserinde yaptığı tipoloji²⁵⁰ örnek alınarak, araştırma alanımızdaki ziyaret yerlerinin tipolojisi yapılacaktır.

Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret yerlerinin tipolojisi için bazı temel değerler esas alınarak sınıflandırılacaktır. Esas alınacak özellikler, ziyaretlerin tarihi kişilikleri, etki sahaları, toplumun ilgisi, ziyaret amaçları, cazibeleri, ziyaret usul, adap ve ritüellerdir.

²⁴⁸ Köse - Ali Ayten, a.g.e., s.82

²⁴⁹ www.yasarkalafat.com.tr 12.07.2012)

²⁵⁰ Oymak, a.g.e., s.146

3.5.1. Tarihi Yönden Ziyaretlerin Tipolojisi

Ziyaret yerlerine tarihi yönleri açısından baktığımız zaman bunlar, tarihi, anonim ve aktüel olmak üzere üç bölümden oluşur.

3.5.1.1. Tarihi Tipler

Tarihi kişilikleri ile ilgili kaynaklarda az ya da çok bilgi sahibi olduğumuz ziyaret mekânlarıdır. Bu ziyaret yerleriyle ilgili kaynaklarda bulunan bilgiler menkıbelerle desteklenmektedir. Araştırma alanımızda bulunan bazı ziyaret yerleri ile ilgili yeterli tarihi bilgiye sahip olmamıza rağmen, bu şahısların bu bölgeye ne zaman geldiğine ve bu bölgede yaşadıklarına dair elimizde bilgi bulunmamaktadır. Siirt ve çevresinde bu tipin örnekleri çok fazladır. Siirt yöresinde; Veysel Karani, Abdurrahman bin Avf, Şeyh Muhammed bin Ali, Şeyh Muhammed bin Münkedir, Şeyh Ebu'l Vefa gibi ziyaretler bu kategoriye örnektir.

3.5.1.2. Anonim Tipler

Bu kategoriye dâhil olan ziyaret mekânları, tarihi kişilikleri ile ilgili fazla bilgi sahibi olmadığımız, daha ziyade bölge insanı tarafından; ziyaret, şehit mezarı, veli, şeyh, seyyid ve seyda olarak adlandırılan mekânlardır. Anonim tipe dâhil olan ziyaret yerleri ve şahıslarla ilgili tarihsel bilgiden ziyade menkıbeler ön plana çıkmaktadır.

3.5.1.3. Aktüel Tipler

Aktüel tip ziyaret yerleri daha çok çağdaş fenomenler olarak meydana gelmektedir. Bu ziyaret mekânlarına konu olan kişiler hayatta iken tasavvuf, tarikat ve ilmi makamlarla bağlantılarından dolayı ölmeden önce toplum tarafından saygı görmekte ve haklarında oluşmuş menkıbeler bulunmaktadır. Bu zatların ölümünden sonra da kendilerine gösterilen olağanüstü ilgi devam etmekte ve kendileri için zamanın en lüks türbeleri yapılmaktadır. Bunun en önemli örneğini İsmail Fakirullah'ın Türbesinde görmekteyiz. Kendisi sağlığında Osmanlı imparatorluğunun en önemli medrese alimlerinden olup Üveysiye Tarikatının da en büyük şeyhiydi. Ayrıca bu kategoriye Sultan Memduh Türbesi, Şeyh Muhammed Hazin Türbesi, Zemzemil-Hassa Türbesi girmektedir. Şeyh Muhammed Kazım'ın türbesi padişah türbeleri gibi ihtişamlıdır. Bu tipe her geçen gün yenileri eklenmektedir.

3.5.2. Cazibe ve Etki Boyutları Açısından Ziyaret Yerleri

Toplumda ziyaret mekânlarının etkisi, gördükleri ilgiyle orantılı olarak farklılık göstermektedir. Bu ziyaret yerlerinden bir kısmı sadece buldukları bölgede tanınmaktadır. Cazibeleri buldukları çevre ile sınırlıdır. Ancak bazıları da vardır ki bunların ünleri ülke sınırını aşmıştır. Bundan dolayı araştırma alanımızdaki kutsal yerler cazibe ve etki boyutlarını göz önüne alarak mahalli, bölgesel, ulusal ve uluslararası olarak değerlendirilmiştir.

3.5.2.1. Mahalli Tipler

Cazibeleri, etki alanları ve ilgi gördükleri yer, sadece buldukları bölge ile sınırlı olan ziyaret mekânlarıdır. Bu ziyaret yerleri mahalli tip sınıfı dâhilinde değerlendirilir. Bu ziyaret tipleri, taş yığınlarından oluşan sade türbe, ağaç, su, taş, tepe ve mevki gibi yerlerden oluşmaktadır. Araştırma alanımızda bulunan Şeyh Abdurrahman eş-Şavuri Türbesi, Şeyh Muhammed Türbesi, Şeyh Şerif Hasan Türbesi, Pir Aziz, Şeyh Muhammed Türkizi bu sınıfa girmektedirler. Cazibesi, daha ziyade buldukları yerlerde ve çevresinde ilgi görmektedirler.

3.5.2.2. Bölgesel Tipler

Cazibesi ve etkinliği bulunduğu çevrenin dışına taşan ve bundan dolayı bulunduğu bölgenin dışından da ilgi gören ziyaret mekânlarıdır. Araştırma alanımızda bulunan ve şöhretleri çevre il ve ilçelere yayılan birçok ziyaret mekânı bulunmaktadır. Ayrıca araştırma alanımızda bulunan ziyaret yerlerinin birçoğu bu sınıfa girmektedir. Şeyh Ebül Vefa, Seyyid Hasan, Şeyh Muhammed bin Münkedir, Şeyh Muhammed Hazin, Şeyh Halef, Seyyid Muhammed Tomani, Şeyh Muhammed Kazım, Şeyh Muhammed Verkanisi bu örneklerden bir kaçıdır.

3.5.2.3. Ulusal Tipler

Bu tip ziyaret yerleri, etki alanları ve cazibeleri bulunduğu bölge sınırlarını aşarak ülke genelinde şöhrete kavuşan mekânlardır. Bu tip ziyaret yerlerini binlerce kişi ziyaret etmektedir. Bu tip ziyaret yerlerine gösterilen ilgi sonucunda bu mekânların düzenlenmeleri en güzel şekilde yapılmaktadır. Araştırma alanımızda bulunan İsmail Fakirullah, İbrahim Hakkı Hazretleri, Sultan Memduh, Abdurrahman bin Avf, Şeyh

Osman ve Muhammed bin Ali(Hanife) Türbeleri ile Zemzemil-Hassa Makamı bu kategoriye girmektedir.

3.5.2.4. Uluslararası Tipler

Cazibeleri ve etki alanları bulunduğu ülke sınırlarını aşarak, ülke dışında birçok ülkede şöhrete ulaşan ziyaret yerleridir. Araştırma alanımızda bulunan Veysel Karani Türbesi bu kategoriye girmektedir. Her yıl kendisini yerli ve yabancı ziyaretçilerden oluşan milyonlarca kişi ziyaret etmektedir. Türbeye, ülkenin her bölgesinde gelen ziyaretçilerin yanı sıra İran, Irak, Suriye, Kıbrıs, Orta Asya'da bulunan Türk Devletlerin yanı sıra birçok Arap ülkesinden de ziyaretçiler uğramaktadır.

3.5.3. Sosyal Çevreleri Açısından Ziyaret Yerleri

Sosyal çevreleri açısından araştırma alanımızda bulunan ziyaret yerleri üç sınıfa ayrılır. Bunlar köylü, kasabalı ve şehirli tiplerdir.

3.5.3.1. Köylü Tipler

Meydana geldikleri saha ve toplumsal etkileri açısından köy ya da mezra ile sınırlı kalan ziyaret yerleridir. Bazen de bu ziyaret yerleri köy sınırlarını aşır, ilçe, il hatta cazibesi ulusal bir karakter kazanabilir. Bu tip ziyaret yerlerinin etrafında oluşan kutsal inançlar, daha çok köy toplumunun ihtiyaçları sonucunda oluşan inanışlardır. Pervari'de bulunan Abdurrahma bin. Avf Türbesi köylülerin yiyeceklerinin bereketlenmesi için başvurdukları bir mekândır. Ancak bu türbe köy ortamında ortaya çıkmasına rağmen, daha sonraları ulusal bir şöhrete kavuşmuştur. Şeyh Abdurrahman Eş Şavuri Türbesi de Eruh ve köylerinin her türlü ihtiyaçları için başvurdukları bir mekândır. Şeyh Muhammed Türbesi, Şeyh Şerif Hasan Türbesi, Pir Aziz, Şeyh Muhammed Turkızı gibi türbelerde bu kategoriye girmektedirler.

3.5.3.2. Kasabalı Tipler

Kasabalı tipi ziyaret yerleri, tarikat ve tasavvufi özelliklere sahip mekânlardır. Tarikat ve tasavvuf ehlinin yaşantıları, toplum içindeki duruşları ve toplumun bütün kesimlerini kucaklamaları gibi halk tarafından sevilen özellikleri neticesinde onların türbelerini de ziyaret yerleri olarak kabul etmelerinde etkili olmuştur. Bu tip mekânların oluşmasında menkıbeler önemli bir paya sahiptirler. Siirt ve yöresinde bulunan kasaba

ve beldelerde yaşayan insanlar da köylülere yakın bir hayat sürdürdükleri için ziyaret yerlerinde yaptıkları ritüeller, köylü tipi ritüellere yakındır. Araştırma alanımızda bulunan Seyyid Hasan, Şeyh Abdulmenan, Seyyid Muhammed Tomani, Sofu Dede, Şeyh Ali Raş türbelerini bu kategoriye örnek olarak verebiliriz.

3.5.3.3. Şehirli Tipler

Bu sınıftaki ziyaret mekânları, daha çok tarikat ve tasavvuf menşelidir. Bu tip ziyaret yerlerinde tasavvuf daha teşkilatlı ve gelişmiş bir şekilde ziyaret yerinin önemini artırmaktadır. Araştırma alanımızda bulunan Sultan Memduh, Şeyh Halef, Şeyh Ebul Vefa, Şeyh Muhammed Kazım, Şeyh Muhammed Verkanisi bu kategoride olan ziyaret yerleridir.

3.5.4. Ziyaretlerin Kutsiyetinin Kaynağı Açısından Ziyaret Yerleri

3.5.4.1. Tarikat ve Tasavvuf Menşeli Olan Ziyaret Yerleri

Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret yerlerinin bir kısmı tarikat ve tasavvuf kaynaklıdır. Hicaz, Irak ve Suriye'den gelen bazı âlim ve veli kullar bölge insanını irşad etmişlerdir. Bölge insanı da bu insanlara hem hayattayken hem de ölümlerinden sonra çok değer vermiştir. Ölümlerinden sonra mezarları ziyaretgâh yapılmıştır. Araştırma sahamızda bu türden ziyaret yerleri hayli fazladır. Bölgede bu türden ziyaretgâhlar her geçen gün artmaktadır. Çünkü mevcut şeyhlerin vefatından sonra türbe ve dergâhları, müridleri tarafından ziyaretgâha dönüşmektedir. Müritlerin, bu tip ziyaretgâhların oluşmasında rolleri hayli fazladır. İsmail Fakirullah, Şeyh Ebu'l Vefa, Şeyh Muhammed Hazin, Şeyh Seyyid Hasan ve Şeyh Seyyid Abdülmenan, Şeyh Muhammed Kazım, Şeyh Muhammed Verkanisi gibi zatlar bu kategoriye girmektedir.

3.5.4.2. Gaza ve Fetih Kahramanları:

Araştırma alanımızda bulunan zatların bir kısmı şehit ve gazilerdir. Burada bulunan zatlar Anadolu'da birçok savaşa, hem hayatayken hem de öldükten sonra manevi olarak, katılmıştır. Bunların bir kısmı gazi bir kısmı da şehit olmuştur. Veysel Karani, "Azerbaycan Fatihisi" olarak bilinir ve menkıbelerde Kıbrıs Savaşı'na katıldığına dair rivayetler çoktur. Şeyh Seyyid Abdülmenan albay olarak Birinci Dünya Savaşı'nda mücadele etmiştir. Muhammed bin Ali (Hanife) savaşta başı kesilerek şehit düştüğü rivayet edilir. Şeyh Muhammed ve Şeyh Şerif Hasan'da bu kategoriye girmektedirler.

3.5.4.3. Hz. Peygamberin Ehli Beytine Nispet Edilenler

Araştırma alanımızda bulunan birkaç tane ziyaret yerlerindeki zatlar nesep olarak Hz. Peygamber'e dayandırılır. Şeyh Seyyid Hasan, Şeyh Şerif Abdulmenan, Seyyid Kasım, Seyyid Muhammed Tomani, Şeyh Halef, Şeyh Muhammed Hazin, Şeyh Muhammed Tarmili ve Şeyh Şerif Hasan Hazretleri gibi olanlar bu kategoriye girmektedirler. "Seyyid"ler, Hazreti Hüseyin'in "Şerif"ler de Hz. Hasan'ın soyundan gelmektedir. Bundan dolayı kendilerine "şerif" veya "seyyid" denilmektedir. Ayrıca Şeyh Muhammed bin Ali (Hanife), Hz. Ali'nin Hz. Hanife'den olma oğludur. Hz. Ali'nin oğlu ve Tabiin olmasından dolayı bölgede çok ziyaret edilen ziyaret yerlerindedir.

3.5.4.4. Sahabenin Soyundan Gelenler

İyaz bin Ganem tarafından Botan bölgesi fethedildikten sonra birçok sahabe ve tabiin bu bölgeye yerleşmiştir. Hazreti Ömer'in soyundan bazı kişiler bu bölgeye yerleşmişlerdir. Siirt'te "Ömeri" denen çok geniş bir aile bulunmaktadır. Araştırma alanımızda bulunan Molla Halil Es-Siirdi, Şeyh Muhammed Verkanisi ve Şeyh Abdurrahman Şavuranın soyu Hz. Ömer'e dayandırılır. Yine Siirt ve çevresinde "Abbasi" olarak adlandırılan Hazreti Abbas'ın soyundan gelen geniş bir aile bulunmaktadır. İsmail Fakirullah, Sultan Memduh, Zenzem'ül Hassa bu aileye mensup olan zatlardır. Ayrıca ziyaret yerlerinden bazılarının soyu Abdulkadir Geylani'ye dayandırılır. Şeyh Muhammed Hazin, Şeyh Muhammed Kazım, Şeyh Halef ve Şeyh Şerif Abdülmenan bu kategoriye girmektedir.

3.5.5. Makam Türbeleri

Araştırma alanımızda bulunan birçok ziyaret yerinin türbe olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bunların makam mı, türbe mi olduğu tartışmalıdır. Veysel Karani Türbesi, Şeyh Muhammed bin Münkedir Türbesi, Abdurrahman bin Avf Türbesi, Şeyh Ebul Vefa Türbesi, Şeyh Muhammed bin Hanife türbeleri bu tartışmalı türbeler arasındadır. Bunların makam olduğu görüşünü savunanlar da vardır. Araştırma alanımızda bulunan Zemzem'ül Hassa'nın ibadet yapmak için kaldığı makamı bu kategoriye girmektedir.

3.5.6. Cazibelerine Göre Ziyaret Tipolojisi

Cazibe, ziyaret yerlerinin sınıflandırılmasında en önemli etkenlerden biridir. Cazibesi olan yerlerin ziyaretçi sayısı çok olduğundan sürekli olarak temiz ve bakımlıdır. Cazibesi bakımında ziyaret yerlerini iki kısma ayıracağız.

3.5.6.1. Cazibesi Sürekli Olarak Artan Ziyaret Yerleri

Araştırma alanımızda bulunan ziyaret yerlerinin çoğu bu kategoride yer almaktadır. Bunlardan bazıları bir cazibe merkezi haline gelmişlerdir: Veysel Karani, İsmail Fakirullah, İbrahim Hakkı, Sultan Memduh, Şeyh Halef, Şeyh Muhammed Hazin, Şeyh Muhammed Musa Kazım ve Şeyh Muhammed Verkanisi gibi ziyaret mekânlarını bu kategoride gösterebiliriz.

3.5.6.2. Cazibesini Sürekli Olarak Kaybeden Ziyaret Mekânları

Bazı ziyaret yerleri var ki, daha önceleri sahip oldukları cazibelerini sürekli olarak kaybetmektedir. Araştırma alanımızda bulunan Şeyh Abdurrahman Şavura Türbesi önceleri çok ziyaret edilen bir mekân olmasına rağmen, terör olaylarının artmasıyla oluşan güvenlik sorunu nedeniyle gittikçe cazibesini kaybetmeye başlamıştır.

SONUÇ

Ziyaretler ve ziyaret mekânları bütün dinlerde ve toplumlarda ilgi gören bir konu olmuştur. Bunun sebebi ise kendilerine atfedilen kutsallık fenomenidir. Ziyaret fenomeni, insanın kutsal ile ilişkisi olarak tarif edilebilir. Kökleri tarihin derinliklerine kadar giden bu inanç, bütün dinlerin ortak paydası olarak farklı şekillerde kendini hissettirmektedir. Türklerin İslam öncesi halk inanışlarıyla da paralellik gösteren ziyaret anlayışı, onların İslam'ı kabul edişi ile birlikte farklı bir karakter ve içerik kazanmakla birlikte, kısmen aynı özü korumuş ve günümüze kadar da gelebilmiştir. İnsanın manevi boşluklarının giderilmesi, kutsalla temasının sağlaması gibi yüce bir duygunun eseri olan bu mekânlar ve buralarda yapılan uygulamalarda, din ve insan sevgisi veya bunların kutsallaştırılması anlayışının da etkileri vardır.

Araştırma sahamız olan Siirt ve çevresi, ziyaret mekânları bakımından oldukça zengindir. Bu ziyaret mekânlarında yatan zatlar, tarihi ve menkıbevi kişilikleriyle yöre halkının gönlünde önemli bir yer tutmaktadır. Farklı tarihi ve öyküsü olan bu ziyaret mekânları, çeşitli halk inanış ve uygulamalarının günümüze taşınmasında etkili olmuşlardır. Bir kısmı, geleneksel kültürden; bir kısmı ise, dini inanış ve uygulamalardan meydana gelen bu inanışlar, yöre halkının milli, manevi değerleri koruma ve yaşatma konusundaki hassasiyetinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siirt ve çevresinde bulunan ziyaret mekânlarının ünü bölge sınırlarını aşarak bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Hatta bazı ziyaret mekânlarının şöhreti, ülkemiz sınırlarını da aşip uluslararası boyutta ulaşmıştır. Yöre insanı, yoğun rağbet gösterdiği bu mekânlarda yatan zatların manevi şahsiyetlerinden etkilenerek çocuklarına ve işyerlerine onların isimlerini vermekte, hatta yemin ederken bile onların isimlerini kullanmaktadır. Ayrıca bu kutsal mekânlar, bölgenin sosyal-kültürel yapısına büyük katkı sağlamaktadır.

Yöre halkı çeşitli dua ve dilekleri için bu kutsal mekânları ziyaret etmektedir. Ziyaret mekânları daha çok salı, perşembe ve cuma günleri ziyaret edilmekle beraber haftanın hemen her günü ziyaretçileri eksik olmaktadır. Söz konusu bazı dönemlerde yüzlerce kişinin bu mekânlarda ziyaret ettiği görülmektedir. Hatta bazı ziyaret mekânlarında, zaman zaman ziyaretçi sayısının binleri aştığıda olur. Ancak ziyaretlerin genellikle perşembe günleri özellikle ikindi vaktinden sonra gerçekleştirdikleri görülmektedir, bu ziyaretlerde ziyaretçiler duâ ve dileklerde bulunurlar. Ziyaretçiler,

hastalarını bu tür mekanlarda bir süre bekletmek veya yatırmak suretiyle onların iyileşeceğine inanırlar. Ayrıca bu tür yerlerden bereket amacıyla toprak ve korunma amacıyla sandukanın örtüsünden bir parça bez alarak üzerlerinde taşırlar, bazı ziyaretçiler de bunları evlerinde veya arabalarında bulundururlar.

Araştırma konumuz olan Siirt ve çevresindeki ziyaret yerleri, yöre halkının yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlar maddi ve manevi birçok sıkıntısı ile karşılaştıkları zamanlar bu tür kutsal mekanları ziyaret etmektedirler. Bu anlamda bu tür kutsal yerlere bir çok kişinin gelmesi ve bu tür yerlerde çeşitli dilekler ve ritüeller yapması bu mekânların önemini ortaya koymaktadır.

Siirt halkının koruduğu, asırlardır saygı duyduğu bu ziyaret yerlerinin etrafında oluşan ve gelişen halk inanışlarının, asırlardır insanlığın birlik ve beraberliğine vesile olduğu görülmektedir. Özellikle terörden dolayı zarar gören kardeşliğin ve ortaya çıkan sıkıntıların tekrar bu kutsal mekânlarda yatan ulu zatların insanlığa yaptığı sevgi mesajıyla düzeleceğine inanıyoruz. Bu manevi değerlerin milletimizin kardeşliğinin pekişmesine vesile olması inancıyla korunmasında yarar olduğu muhakkaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- AĞAOĞLU, Zeynep Erdem; Dini Ziyaret Yerleri ve Halk İnanışları Açısından Kızılcamahamam-Çamlıdere, (Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.
- AKINCI, Ahmet Cemil; Hz. Veysel Karanî, Sinan Yayınları, 6. basım, İstanbul 1980.
- ALTAN (Altanoğlu), Bayram; Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri, İstanbul 2007.
- ALİ b. Ömer ed-Darekutni, Sünen, C. II, Beyrut 1966.
- ARSLAN, Hüseyin; Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Yurdu Tillo, Simurg Yay, İstanbul 2006.
- AYDIN, Abdulkadir; “Siirt Ulemasından Sultan Memduh’un Hayatı ve Mahzenü’l-Esrar Adlı Eseri” İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu, Beyan Yayınları, İstanbul 2008.
- BAYDAŞ, Özden Gökhan, Tillo’daki Mimari Eserler, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- BORAN, Ali; Baykan’daki Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Valiliği Yayını, Ankara 2009.
- BORAN, Ali; 19.Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt I, Kültür Bak. Bas. Evi, Ankara 2002.
- BURSALI, M. Necati; Yemen İllerinde Veysel Karanî, Ailem Yayınları, İstanbul 2009.
- CİLASUN, Raif; Yemen İllerinde Hz. Veysel Karanî, Çile Yayınları, İstanbul 1984.
- ÇELİK, C. Ergun; “Veysel Karanî Hazretleri”, Uluslararası Siirt Sempozyumu, Birleşik Matbaa, İzmir 2007.
- DİCLEHAN, Şakir; “İbrahim Hakkı’nın Hayatı ve Felsefesi” İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu, Beyan Yay., Ankara 2008.
- EFENDİOĞLU, Mehmet; “Muhadramûn,” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), C. XXX, İstanbul 1993.

- EL-BEYHAKÎ, Ahmed b. el-Huseyn; Delâilu'n-Nubuvve, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1985.
- EL-HÂKİM, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Nîsâbûrî; el-Mustedrek Ale's-Sahîhayn, Thk., Mustafa Abdulkâdir Atâ, el-Kutubu'l-İlmiyye, I. Bsk., Beyrut 1411/1990.
- EL-İSFAHÂNÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh; Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, IV. Bsk., Beyrut 1405.
- EL-MUTTAKÎ, Ali b. Husâmuddîn el-Hindî; Kenzu'l-Ummâl, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1993.
- EN-NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref; el-Minhâc Şerhu Sahîhi Muslim b. El-Haccâc, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, II. Bsk., Beyrut 1392.
- ES-SAFEDÎ, Salâhuddîn Halîl; el-Vâfi bi'l-Vefeyât, Thk., Ahmed el-Arnâûd, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut 2000.
- ES-SIDDÎKÎ, Muhammed Ali b. Muhammed 'Allan b. İbrahim el-Bekrî eş- Şâfi'î; Delîlu'l-Fâlihîn li Turuki Riyâdi's-Sâlihîn, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- EŞ-ŞEYBÂNÎ, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed; el-Musned, Dâru Sadır, Beyrut, ts.
- EZ-ZEHEBÎ, Şemsuddin Muhammed b. Ahmet;; Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r- Ricâl, Thk., Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut, ts.
- _____; Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, Thk., Şuayb el-Arnâvût – Huseyn el-Esed, VII. bsk., Risale, Beyrut, 1990.
- ERDEMÇİ, Bayram; Eruh ve Pervari Yöresinde Kutsal Mekân Anlayışı ve Yaygın Halk İnançları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2010.
- ELİADE, Mircea; Dinler Tarihine Giriş, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Kabalcı Yay., İstanbul 2003.
- GÜLDOĞAN, Lütfi; Evliyalardan Diyarı Siirt, Tonton Matbacılık, Siirt 1996.

HEKİM, Alaattin; Veliler İnsanların Yardımına Koşarlar, Siirt, 1995.

HİBBÂN b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî el-Büstî; es-Sikât, I-IX, Thk.: es-Seyyid Şerefüddin Ahmed, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1975.

İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasan; Târîhu Dîmeşk, İhyâu Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1987.

İBN HACER, Şihâbuddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî; el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe, Matbatu's-Sade, Beyrut 1328.

_____; Tehzîbu't-Tehzîb, Dâru'l-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

İBN SA'D, Muhammed; et-Tabakât'ul-Kubrâ, Thk., Ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hancı, Kahire 2001.

İBNU'L-CEVZÎ, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Ebû'l-Ferac; Sıfatu's-Safve, Thk., Mahmûd Fâğûrî – Muhammed Ravâs Kal'acî; Dâru'l-Ma'rife, II. Bsk., Beyrut 1979.

İBU'L-ESÎR, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed; Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1989.

İBN MANZÛR; Lisânu'-Arab, Dâru Sâdır, Beyrut 1996.

İMAM Bağavi; Tac'un Arus, C.2, Dâru Sâdır, Mısır 1306.

KILIÇÇIOĞLU, Cumhuriyet; Her Yönüyle Siirt, Ankara 1992.

Komisyona; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.II, Çağ Yay., İstanbul 1986.

Komisyona; Evliyalar Ans., C.8, Türkiye Gaz. Yay., İstanbul 1992.

Komisyona; Uluslararası Siirt Sempozyumu, Birleşik Matbaa, İzmir 2007

Komisyona; Aydınlar(Tillo), İsmat Matbaacılık, Ankara 1997.

Komisyona; Siirt İl Yıllığı, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998.

Komisyona; Dini Terimler Sözlüğü, Meb Yayınları, Ankara 2009.

Komasyon; Tespit ve Tescili Yapılmamış Tarihi ve Kültürel Eserler, Siirt Valiliği Yay., Siirt 2003.

Komasyon; Pervari ve Şirvan'da Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Valiliği Yayını, Ankara 2009.

Komasyon; Kurtalan'daki Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Valiliği Yay, Ankara 2009.

KÖSE, Ali- Ayten, Ali; Türbeler, Timaş Yayını, İstanbul 2010.

MUSLİM b. el-Haccâc Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî; Sahîhu Muslim, Fadâilu's-Sahâbe, C. XI, Çağrı Yayını, İstanbul 1992.

_____; Müncid, Dâru'l Maşrik, Beyrut, 2000.

NASIR-I Husrev; Sefername, (Çev: Abdülvehhab Tarzi), MEB Basım Evi, İstanbul 1994.

OCAK, Ahmet Yaşar; Sûfilik Geleneğinin Efsânevî Öncüsü Veysel Karenî ve Uveysîlik, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2002.

OYMAK, İskender; Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Malatya, 2002.

ÖNKAL, Ahmet; "Abdurrahman b. Avf", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), C.1, İstanbul, 1988.

SALİHOĞLU, Ma'şuk; Deryadan Damlalar, Divan Yayınları, İstanbul, 1996.

SANCAR, Nureddin; Tillo Evliyalari, Şefkat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem; Din Fenomenolojisi, S.D. Üni. Yay, Isparta, 2002.

SÜLEYMAN b. Eş'aş, Ebu Davud; Sünen, X/124, Beyrut, ts.

ŞA'RANÎ, Abdülvehhab; Tabakat'ül Kübra, Mektebetu'l-Hancı, Mısır, 2001.

TEMİZ, Ahmet Emin; Hazreti Veysel Karanî, Sevgi Yayınları, İstanbul, 2004.

Tertip Heyeti; Doğu Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari, Türkiye Gazetesi Yayinlari, İstanbul, 2004.

Tertip Heyeti; İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, İhlâs Matbaacılık, İstanbul, ts.

Tertip Heyeti; Rehber Ansiklopedisi, “Türbe”, C. XXVII, İhlâs Matbaacılık, İstanbul, ts.

TÜFEKÇİOğLU, Abdulhamit-Ali Boran, “Ortadoğudan Günümüze Siirt'teki Kültür Varlıklarının Durumu” Uluslararası Siirt Semp., Birleşik Matbaa, İzmir, 2007.

TÜNCEL, Metin; “Siirt”, D.İ.A, C. XXXVII, İstanbul, 2009.

İNTERNET SİTELERİ

www.baykan.gov.tr (15.12.2011)

www.siirt.gov.tr (13.12.2011)

www.siiyad.com/siirt. (15.12.2011)

www.siirtmuftulugu.gov.tr. (10.12.2011)

www.bizimsahife.org/. (12.09.2011)

www.pervari.gov.tr (15.03.2012)

www.aydinlar.gov.tr (16.03.2011)

<http://www.aydinlar.bel.tr> (25.04.2012)

www.gezi-yorum.net/siirt-baykan (13.12.2011)

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (02.05.2012)

www.eruh.gov.tr. (03.05.2012)

www.sirvan.gov.tr (04.05.2012)

www.kurtalan.gov.tr (16.05.2012)

www.yasarkalafat.com.tr (12.07.2012)

www.siirt.bel.tr (17.07.2012)

www.siirttarim.gov.tr (11.08.2012)

www.siirttso.org.tr (16.09.2012)

www.siirt.edu.tr (17.09.2012)

www.siirt.meb.gov.tr (18.09.2012)

<http://tr.wikipedia.org> (15.09.2012)

KAYNAK KİŞİLER

AKCAN, İzzettin; Eruh 1970, Ortaokul, Eruh'ta İkamet Etmekte, İşçi.

ASLAN, Abdülcabbar; 1975 Aydınlar, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam-Hatip, Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin 12. Kuşak Torunu.

ASLAN, Murat; 1984 Aydınlar, Üniversite, İkizbağlar Köyünde İkamet Etmekte, İmam-Hatip, Şeyh Muhammed Tomani Hazretlerinin 12. Kuşak Torunu.

AY, Abdülmelik; 1986 Baykan, Lise, Ziyaret Beldesinde İkamet Etmekte, Güvenlik Elemanı.

AYDIN, Muinidin; 1954 Siirt, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Kanaat Önderi, Şeyh Muhammed Kazım'ın Oğlu.

CELLEK, Abdurrahman; 1974 Taşlı/Şirvan, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Okul Müdürü.

CEYLAN, Mahsun; 1963 Kurtalan, İlkokul, Oyacık Köyünde İkamet Etmekte, Esnaf.

ÇAPLIK, Çiçek; 1934 Şirvan, Tahsili Yok, İncekaya Köyünde İkamet Etmekte, Ev Kadını.

ÇAPLIK, Ömer; 1955 Şirvan, İlkokul, İncekaya Köyünde İkamet Etmekte, Emekli.

- ÇELEBİ, Muhammed Ali, 1971, Siirt, Üniversite, Siirt'te İkamet Etmekte, İmam-Hatip
- ÇOBAN, İbrahim; 1981 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Şeyh E'bul Vefa Camii İmam Hatibi.
- ÇELİK, Mehmet; 1955 Bingöl, Önlisans, Bingöl'de İkamet Etmekte, İmam Hatip.
- ÇİÇEK, Abdulhamid; 1939 Aydınlar, İlkokul, İkizbağlar Köyünde İkamet Etmekte, Emekli.
- ÇİCEK, Sıtkı; 1984 Siirt, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam-Hatip.
- DEMİR, Ethem; 1984 Siirt, Üniversite, Bursa da İkamet Etmekte, Okutman.
- DOĞRUSEVER, Musa; 1975 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam Hatip, Şeyh Musa'nın Torunu.
- ELİK, Guri; 1930 Pervari, Tahsili Yok, Pervari'de İkamet Etmekte, Emekli.
- ERKO, Fikriye; 1946 Siirt, Tahsili Yok, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Ev Hanımı.
- ERKO, Ömer; 1973 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, M. Kayyım.
- ERDEMÇİ, Bayram; 1980 Siirt, Üniversite, Pervari'de İkamet Etmekte, Memur.
- ERDEMÇİ, M. Tahir; 1954 Eruh, Önlisans, Siirt'te Merkezde İkamet Etmekte, Emekli İmam-Hatip.
- ERDEN, Zeki; 1974 Siirt, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Tillo İlçe Tarım Müdürü.
- ERKOYUNCU, Ahmet; 1981 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Şeyh Tayyar Camii İmam-Hatibi.
- ERYEŞİL, Fevziye; 1964 Siirt, İlkokul, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Ev Kadını.
- EVİN, Abdullatif; 1950 Siirt, Ortaokul, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Esnaf.
- FAKİRULLAH, Veysel Ufuk; 1988 Siirt, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İsmail Fakirullahın Torunu, Öğretmen.

HAZİNOĞLU, Müslüm; 1951 Siirt, Ortaokul, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Emekli, Şeyh Muhammed Hazin'in Torunu.

İPEK, Süleyman; 1975 Siirt, Önlisans, Oyacık Köyünde İkamet Etmekte, İmam-Hatip.

KAZANCIÇOK, Zeki Fehim; 1968 Baykan, Önlisans, Kasımlı Köyünde İkamet Etmekte, Müderris.

KÜSKÜ, Nezir; 1948 Şirvan, Okur Yazar, Çınarlı Köyünde İkamet Etmekte, Çiftçi, Şeyh Şerif Hasan'ın 7. Kuşak Torunu.

NAS, Said; 1956 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam-Hatip.

SARCAN, M. Mustafa; 1981 Siirt, Önlisans, Siirt'e İkamet Etmekte, İmam-Hatip.

SEVGİLİ, Faruk; 1983 Kurtalan, Üniversite, Gözpinar Beldesinde İkamet Etmekte, Mühendis.

SEVGİLİ, Fatih; 1978 Kurtalan, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İmam Hatip, Şeyh Muhammed Hazin'in Torununun Eşi.

SEVGİLİ, Macit; 1982 Kurtalan, Üniversite, Diyarbakır'da İkamet Etmekte, Araş. Görv.

ŞEN, Mehmet Şirin; 1968 Siirt, Önlisans, Ziyaret Beldesinde İkamet Etmekte, İmam.

OĞUZ, Kadri; 1967 Siirt, Lise, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, İşçi.

ÖMEROĞLU, Zeki; 1937 Siirt, Lise, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Müderris.

ÖMEROĞLU, M. Salim; 1980 Siirt, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Kur'an Kursu Öğreticisi.

ÖZDEMİR, Bedriye; Eruh 1981, Üniversite, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Kur'an Kursu Müdürü.

ÖZTÜRK, Mehmet; 1990 Kocaeli, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Öğrenci.

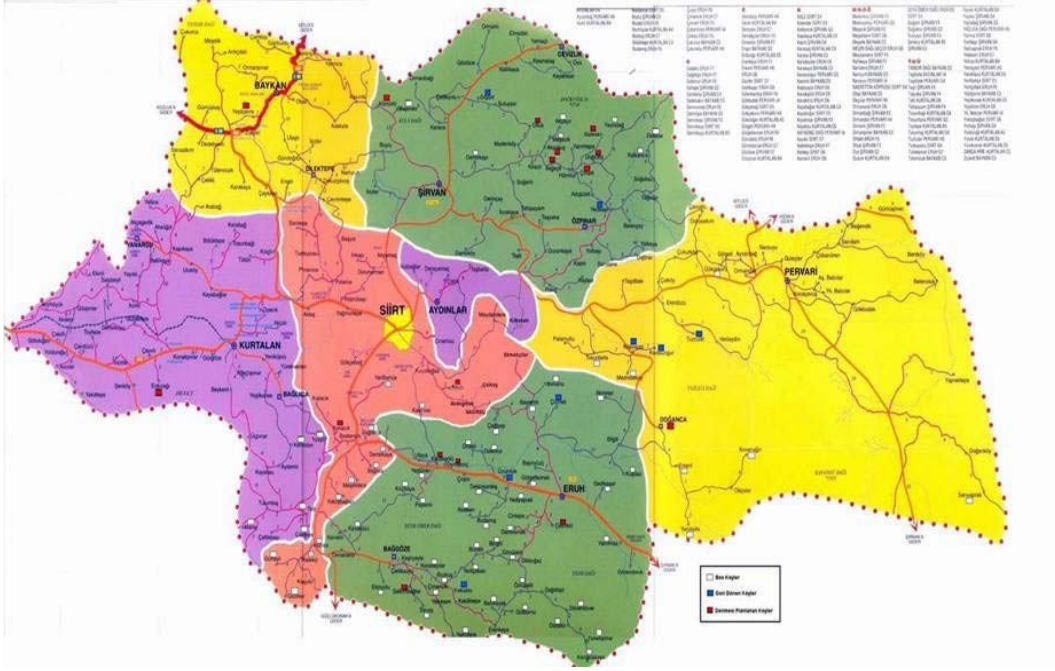
TAŞKESEN, Enes; 1964 Kurtalan, Ortaokul, Ballıkaya Köyünde İkamet Etmekte,
Çiftçi, Şeyh Seyyid Hasan'ın Torunu.

TAŞKESEN, Hüseyin; 1940 Kurtalan, İlkokul, Ballıkaya Köyünde İkamet Etmekte,
Emekli, Şeyh Seyyid Hasan'ın Torunu.

TOPRAK, Zeki; 1959 Tillo, Önlisans, Siirt Merkezde İkamet Etmekte, Memur.

TOPRAK, Burhan; 1964 Tillo, Lise, Aydınlar(Tillo) Merkezde İkamet Etmekte, Memur.

EKLER

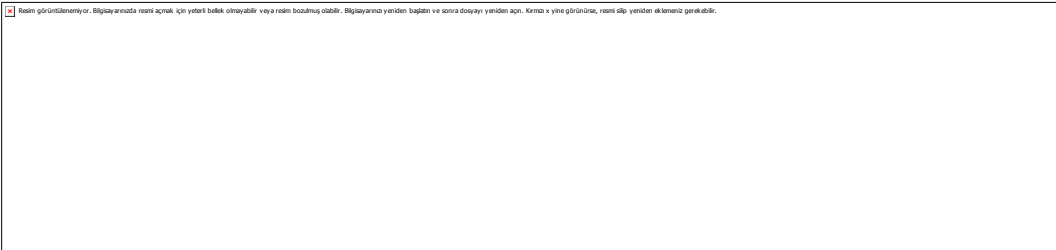
EK-1 Siirt İl Haritası

Ek-2 Siirt'ten Görünüş

Ek-3 Şeyh Ebü'l Vefa Camii ve Türbesi

Ek-4 Şeyh Halef Türbesi

Ek- 5 Şeyh Muhammed Tarmili Türbesi

Ek-6 Şeyh Muhammed Tarmili Şifalı Su Kuyusu

Ek-7 Muhammed bin Münkedir Türbesi ve Şifalı Su Kuyusu

Ek-8 Şeyhetü'z-Zeynep Türbesi

Ek-9 Şeyh-üt Türkî Türbesi

Ek-10 Şeyh Musa Türbesi

Ek-11 Şeyh Tayyar Türbesi

Ek-12 Molla Halil Es-Siird'i Türbesi

Ek-13 Şeyh Süleyman Türbesi

Ek-14 Şeyh Halil-ül Ferd Hazretleri Türbesi

Ek-15 Şeyh Muhammed Kazım Türbesi

Ek-16 Şeyh Muhammed Kazım'ın İşyerlerinde Asılı Fotoğrafi

Ek-17 İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri Türbeleri

Ek-18 Sultan Memduh ve Zemzem'ül Hassa Türbeleri

Ek-19 Kubbe-i Hasiye

Ek-20 Şeyh Muhammed Hazin Kabri ve Türbe İçerisinde Bulunan Zincir

Ek-21 Şeyh Muhammed Hazin Türbesi

Ek-22 Şeyh Hamza El-Kebir Türbesi

Ek- 23 Şeyh Mücahit Türbesi

Ek-24 Şeyh Muhammed Tomani Türbesi

Ek- 25 Uveys el-Karanî Türbesi

Ek-26 Şeyh Osman Türbesi

Ek-27 Şeyh Osman Türbesinde Şeytan Taşlama ve Çaput Bağlama Yeri

Ek-28 Şeyh Osman Türbesinde Taş Yapıştırma Alanı

Ek-29 Şeyh Muhammed Verkanisi

Ek-30 Şeyh Abdurrahman Eş-Şavırı Türbesi

Ek-31 Bapire Sofi Türbesi Ve Etkinlikleri

Ek-32 Şeyh Muhammed Bin Hanife Türbesi

Ek-35 Seyyid Hasan Türbesi

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Bingöl'ün Genç İlçesinde doğdu. İlköğrenimini, Diyarbakır Hani Çardaklı İlkokulunda, orta okulu Diyarbakır İmam Hatip Lisesi, Lise öğrenimini ise Genç İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 1998 yılında Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı. 2002 Yılında mezun oldu. 2010 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Evli ve bir çocuk babasıdır.